د اروا پوهنې

لنډ تاریخ

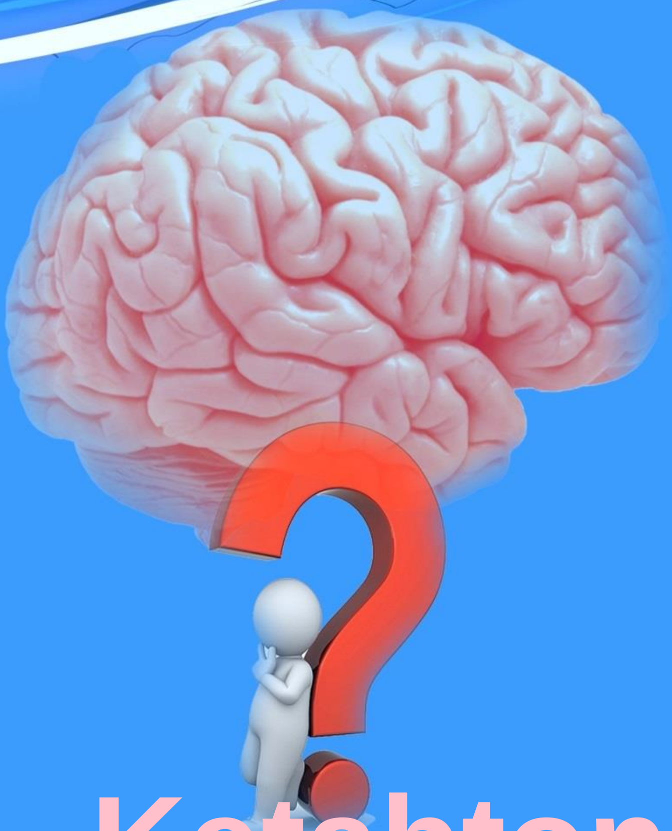

Ketabton.com

مؤلف: مصطفی صفا

(c) ketabton.com: The Digital Library

دارواپوهنې لنډ تاریخ

مؤلف مصطفی صفا

۱۳۹۳ هل

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اروپاپوهنې لنډ تاریخ

مؤلف: مصطفی صفا

انتشارات جهان اسلام
۰۷۰۷۰۷۰۱۱۴
پته: کوټه سنګي، کابل- افغانستان
1jahan.islam@gail.com

د کتاب نوم:	د اوراپوهنې لنډ تاریخ
مؤلف:	مصطفی صفا
د چاپ وار:	لومړی
د چاپ کال:	۱۳۹۳هـ ل منی
د چاپ شمیر	۱۰۰۰ زر ټوکونه
د پښتی سکښت	د انتشارات جهان اسلام اداره
کمپوز:	په خپله مؤلف
خپرندوی:	انتشارات جهان اسلام
قیمت:	۱۰۰ افغانی

ددغه کتاب د چاپ او خپراوي ټول حقوق له «انتشارات جهان اسلام» خپرندویې ټولنې او ښاغلي مؤلف سره خوندي دي

(c) ketabton.com: The Digital Library

لیک لړ

سرلیک .... مخګڼه

1. د ارواپوهنې لنډه پېژندنه...۵
2. په فلسفه کې د ارواپوهنې ځرکونه..................................۷
3. په فیزلوژۍ کې د ارواپوهنې ځرکونه...............................۱۶
4. په رسمي ډول د ارواپوهنې منځته راتګ..............................۲۰
5. د ارواپوهنې دوه مکتبونه د مبارزې په حال کې.....................۲۲
6. د ارواشننې مکتب ارواپوهنې ته څه ورکړل؟.........................۳۶
7. سلوک پالنه د ارواپوهنې په تاریخ کې یو بل ګام...................۴۹
8. ګشتالت پالنه د ارواپوهنې په خدمت کې............................۵۹
9. انسان پالنه د ارواپوهنې د لړۍ بله کړۍ...........................۷۳
10. شناخت پالنه او د ارواپوهنې نورې لاسته راوړنې..................۸۲
11. ویلهلم وونټ..۹۰
12. ویلیام جیمز...۹۸
13. پاولوف...۱۰۷
14. زیګموند فروید..۱۱۵
15. جان واټسن...۱۲۹
16. بي. اف. سکینر...۱۳۷
17. آلفرډ آدلر..۱۴۵
18. آبراهام مازلو..۱۵۳
19. کارل یوګ..۱۶۲
20. کارل راجِرز...۱۷۲
21. ماخذونه..۱۸۱

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اروا پوهنې لنډه پېژندنه

د اروا پوهنې یا Psychology کلمه په مستقیمه توګه له یوې یوناني اصطلاح Ψυχολογία څخه اخیستل شوې ده؛ دغه اصطلاح له دوو کلمو ψυχή او λόγος څخه چې انګلیسي بڼه یې«Psyche او Logos» ده، جوړه شوې ده؛ چې د «د روح د مطالعې» یا په انګلیسي کې
«Study of Soul » معنا ورکوي. خو د پام وړ ټکی دا دی، چې د Psyche کلمه «په یوناني کې: ψυχή» په غوڅ ډول د «روح» چې په انګلیسي کې ورته «Soul » وایي معنا ښیندي، خو دا چې د اوسنۍ اروا پوهنې د مطالعې ساحه «روح » نه، بلکې «ذهن» یا په انګلیسي «Mind» دی، نو په دې اساس د غلطې مشهورېدنې پر اساس په انګلیسي کې د یوناني د Psyche کلمه تقریباً د «Mind » معادل نیول کېږي.) له ویکیپېډیا wikipedia څخه

هېره دې نه وي، چې دغه لغوي تېروتنه وروسته له انګلیسي څخه په عربي، پارسي او پښتو ژبو کې هم راتکرار شوې او مشهوره شوې ده. په دې بنسټ اروا پوهنه، د روح څېړنه نده، د ذهن او کړو وړ څېړنه ده. الله (ج) هم په خپل عظم الشانه کلام کې فرمایلي، چې د روح پر بشپړ ماهیت له الله (ج) څخه پرته بل څوک نه پوهېږي.

اروا پوهنه د انسان د سلوک، رفتار، چال چلند او ذهني عملیو علمي او تحلیلي مطالعه ده. اروا پوهنه د ځان پېژندنې، بل پېژندنې او له ټولنې او چاپېریال سره د جوړجاړي یوه داسې مهمه کیلي ده. چې له موږ سره د خپلو فعالیتونو په سمون، د ناخوښو او ناسمو غبرګونونو په بدلون او د یوه سالم او متوازن شخصیت په وده کې مرسته کوي.

دا چې د انسان د چال چلند، کړو وړو، په چاپېریال کې د هغو د عمل او عکسل العمل او نورو ذهني مسایلو په باب له پخوا څخه ځینې بحثونه په

(c) ketabton.com: The Digital Library

یوشمېر علومو لکه په فلسفه، لرغوني طب او فیزیولوژۍ کې موجود وو، خو څنګه چې د انسانانو د تاریخي هلوځلو او تجربو په رڼا کې زیاترو علومو اختصاصي بڼه پیدا کړه، همداسې د کړووړو او نورو رواني مفاهیمو لکه «د ادراک، تمرکز، احساس، انګېزې، عاطفې، شخصیت، بېلابېلو هیجاناتو، ذهني انځورونو، فردي اړیکو او د نورو باطني او نه حس کېدونکو پدیدو» مطالعې هم د انسانانو په منځ کې د یوې ځانګړې پوهې په توګه ځان راڅرګند کړ او د ارواپوهنې په نوم یې شهرت پیدا کړ.

ددغې نوې پوهنې په رامنځته کولو او هغو ته په پراختیا ورکولو کې ډېرو پوهانو هلې ځلې کړې دي، چې ترټولو لومړی یې د الماني فیزیولوژېست «**ویلهلم وونټ**» دی، چې په ۱۸۷۹م کال کې یې د «**لایپزیک**» په پوهنتون کې د ارواپوهنې لومړنی ازموښتون «لابراتور» رامنځته کړ او په دې سره یې ددغه علم لومړني بنسټونه په پښو ودرول. ترده وروسته د نړۍ په ګوټ ګوټ کې د ارواپوهنې لپاره نورو پوهانو زیار وایست او په دغه برخه کې یې زیات شمېر اثار او افکار رامنځته کړل، چې په راتلونکو پاڼو کې به په لنډ ډول تفصیل ورباندې وغږېږو. هیله ده چې د ارواپوهنې د تاریخي بهیر په څو شېبو مو ورګډ کړی شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په فلسفه کې
د اروا پوهنې څرکونه

د فلسفې لفظ د یوناني د Philien له لغت څخه چې د یوه شي د خوښولو او ګرانولو معنا ورکوي او د Sophia چې د عقل او پوهې معنا ورکوي، اخیستل شوی دی. د دواړو لفظونو له ترکیب څخه د علم خوښوونکی یا پوهندوست مفهوم څرګندیږي. «فلسفه، محمد نادر ایوبي، ۷مخ»

فلسفې ته د علومو د مور خطاب هم شوی دی. په لرغونو زمانو کې به چې کوم سړی په ټولو مروجو علومو لاس بری ؤ، هغه ته به فیلسوف ویل کېده. هغه مهال د طبیعیاتو، ریاضیاتو، اخلاقیاتو او نورو سیاسي او اجتماعي مسئلو په هکله فکرونه، نظرونه او لیکنې فلسفه بلل کېدل. موږ چې نن سبا د ارسطو، سقراط، افلاطون، فیثاغورث، اپیکور، کنفوسیوس، امپدوکلس، ډیوژن، سنټ پل او نورو نومونه اخلو، دا د همغه وختونو د فلسفې رهبران دي، چې تر میلاد مخکې یې د ژوند او نړۍ په باب ژور فکرونه کړي او په خپلو څرګندونو سره یې د بېلابېلو انساني علومو بنسټونه ایښي دي.

موږ که د اوسنۍ اروا پوهنې په زیاتره مسایلو لکه تفکر، ادراک، انګېزې، حافظې، هیجانونو او نورو باندې د انسانانو له خوا په لومړنیو ورکړل شویو نظرونو پسې ځېړنه کوو، نو تر هرڅه د مخه مو د پورته یادو شویو فیلسوفانو نومونه او کارونه مخې ته راځي. ښايي همدا لامل وي، چې اوسني څېړونکي د اروا پوهنې تېرمهال یا ګذشته ډېره اوږده او لرغونې او تاریخي سابقه یې لنډه او معاصره ګڼي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

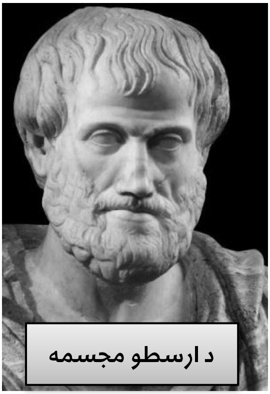

د ارسطو مجسمه

مورږ د مثال په ډول د لرغونې فلسفې په لمن کې د یونان د نابغه فیلسوف ***ارسطو*** «۳۸۴-۳۲۲ق م» هغو نظریاتو ته تم کیږو، چې د ځینو اروا پوهنیزو موضوعاتو رنګ پکې له ورایه ښکاري. «ارسطو د بشر معلومات له دوو لارو څخه ګڼي. لومړی: هغه معلومات چې د انسان د حسي تجربو له مخې حاصلیږي. دوهم: هغه معلومات چې د انسان د قیاس او حکم د واسطې په سبب میسریږي. کوم معلومات چې د حواسو له لوري پیدا کیږي جزیات دي، اما هغه معلومات چې پر کُلیاتو شامل وي، د واسطې په سبب ادراک کیږي. په طبیعي شکل سره د انسانانو معلومات د حواسو له لوري شروع کیږي او په تدریج سره پر کُلیاتو معلومات پیدا کوي...»

روحیات، ۱۰۴مخ

ارسطو په یوه کتاب چې د روح په اړه یې لیکلی دی، دغه ډول زیاتې څرګندونې پکې لیدل کیږي. د ارسطو ترڅنګ د هغه وخت ځینو نورو فیلسوفانو هم د انسان پر ذهني او رواني چارو باندې یو لړ بحثونه کړي دي، خو څرنګه چې د فلسفې دغه لومړنی بهیر تر میلاد پښنه را اړوي او تر پنځلسمې میلادي پیړۍ پورې د یونان د فلسفې سبک او اغېزې له ځانه سره راوړي، نو تر دغه وخته پورې هرڅه د علومو د یوه مخلوط په بڼه مخ پر وړاندې راغې.

(ددغو پیړیو یوه ځانګړنه دا ده، چې په هغو کې کلیسا په علمي مرکزونو واکمنه وه، په دغه دوران کې فلسفه هغو علومو ته ویل کېده، چې د کلیسا له خوا تدریسېدل او په هغو کې منطق، الهیات، اخلاق، سیاست، د ژبې قواعد، د معاني او بیان بحثونه او ځینې داسې طبیعیات او کلیات شامل وو، چې کلیسا ته د منلو وړ وو.) فلسفه څه ده؟ عبدالرحیم درانی، ۱۳مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو څرنګه چې له پنځلسمې میلادي پېړۍ را په دې خوا په فلسفه کې بدلونونه راغلل او زیات شمېر فیلسوفان لکه توماس من، تامس هابز، رنه دکارت، جان لاک، بارخ سپینوزا، جارج برکلې، ټوماس مور، فرانسیس بیکن، امانویل کانټ او نور رامیدان ته شول او د خپلو زمانو په نویو موضوعاتو یې بحثونه وکړل. له همدې امله اوسنۍ اروا پوهنه هم د لرغونې زمانې د فلسفې په پرتله د پنځلسمې میلادي پېړۍ نه را په دې خوا فلسفې څخه زیات اغېز موندلی دی.

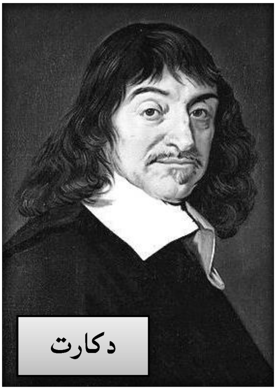
دکارت

ددغو فیلسوفانو په ډله کې لومړنی سړی ***دکارت*** «۱۵۹۶م–۱۶۵۰م» دی، چې د اروا پوهنې په برخلیک باندې یې اغېز پرېښودی، که څه هم له دکارت څخه کابو ۲۰۰ کاله وروسته هم اروا پوهنه له فلسفې را جلا شوې نه وه، مګر د نوموړي یو شمېر نظریات د راوروسته اروا پوهانو لپاره د خوځښت او ارزښت وړ وو.

د دکارت له خوا د ذهن او بدن د مسئلې راسپړل، هغه څه وو، چې له شکه پرته د اروا پوهنې د تحول په تاریخ کې د الهام وړ واقع شول. تر دکارت وړاندې پېړۍ پېړۍ پردغه موضوع باندې چې ایا ذهن او بدن یا رواني نړۍ او مادي نړۍ یو له بله جدا شیان دي؟ بحث او خبرې اترې کېدې، چې پایله یې د دوه اړخه نظریې ټاکل وو، یعنې د هغوی په باور ذهن او بدن متفاوت طبیعت لري او سره بېل او جلا دي. خو دغې څرګندونې هم یو لړ پوښتنې راپیدا کړې وې، چې ایا دغه دواړه پر یو او بل باندې کوم تاثیر اچوي او که له یو او بل څخه مستقلې چارې ترسره کوي؟

دکارت دغه موضوع تائید کړه، چې ذهن او بدن دوه مختلف عناصر دي، مګر د یوه نظر په وړاندې کولو سره یې ددغو دواړو عناصرو ترمنځ اړیکو په

(c) ketabton.com: The Digital Library

اړه له دودیزو نظریاتو څخه سرغړونه وکړه. ده وویل: «سمه ده، چې ذهن پربدن تاثیر اچوي، مګر د بدن تاثیر پر ذهن باندې تردې لوی دی، چې تر اوسه یې تصور کېده. د ذهن او بدن ترمنځ اړیکې یوطرفه یا یو اړخیزې نه دي، بلکې یو دوه اړخیزه تعامل دی.» تاریخ روانشناسي نوین، ۵۴مخ

د **دکارت** په باور «ذهن غیر مادي دی، یعنې له کومې فزیکي مادې څخه نه دی تشکیل شوی. همداراز په تفکر او هوښیارۍ باندې قادر دی، چې موږ ته په بهرنۍ نړۍ پورې اړونده پوهه ترلاسه کوي. ذهن د مادې هېڅ ډول ځانګړتیا نه لري، د ذهن تر ټولو مهمه ځانګړتیا د تفکر کولو وړتیا ده، چې همدغه خصوصیت هغه له مادي جهانه جلا کوي. څرنګه چې ذهن د فکر، درک او ارادې درلودونکی دی، نو باید په داسې ډول پر بدن اغېز پرې باسي، چې په بدل کې له هغو څخه هم اغېز راخپل کړي. د مثال په ډول کله چې په ذهن کې دا تصمیم راپورته کېږي، چې له یوه ځای څخه بل ځای ته ولاړ شي، نو دغه تصمیم د غړو او بدني اعصابو په وسیله د اجرا مرحلې ته داخلېږي. همداراز کله چې بدن د نور یا تودوخې په وسیله تحریک شي، ذهن ددغو حسي او تحریکي مسئلو پېژندنه او تحلیلونه کوي او مناسب ځواب ورته ټاکي.» هماغه اثر، ۵۷مخ

دکارت په خپلو لیکنو کې د افکارو او تصوراتو، یوه بېله طریقه مطرح کړه، چې وروسته یې د نوې اروا پوهنې په بهیر ژور تاثیرات پرېښودل، ده وویل: «ذهن دوه ډوله تصورات منځته راوړي: اشتقاقي تصورات او فطري تصورات.

اشتقاقي تصورات هغه دي، چې په مستقیم ډول د یوه بهرني محرک لکه د یوه غږ له اورېدلو یا د کومې ونې د منظرې په لیدلو سره په ذهن کې رامنځته کېږي.» **دکارت** د شیانو د درک کولو او پېژندلو په پروسه کې د انسان فکري عملیې ته د لومړیتوب ارزښت ورکوي. دی وایي: «پوهېږم چې له خپل فکر پرته بل شی نه شم پېژندلی. که موضوع له مادې څخه شروع کړو او

(c) ketabton.com: The Digital Library

د یو شمېر مرحلو څخه بشرته ورسېږو، ښايي د نړدېوالي له اړیکو د منطقو تر اغېز لاندې هم فکر مادي وبولو، اما موږ یوازې د فکر له لارې ماده پېژنو او یوازې فکر دی، چې په مستقیم ډول پېژندل کېږي.» فلسفه، ۴۶۱مخ

د کارت **فطري تصورات** هغه تصورات بولي، چې د حواسو او بهرنۍ نړۍ د اشیاو له مخامخ کېدنې څخه نه رامنځته کېږي، بلکې یوازې له ذهن او شعور څخه سرچینه اخلي، د مثال په ډول د خدای(ج) تصور د ***دکارت*** په اند د همدغو فطري او ذاتي تصوراتو له ډلې څخه دی. نوموړی په دې اړه زیاتوي: «زما په ذهن کې د یوه کامل وجود تصور شته، څرنګه چې زه ناقص یم، نو د هغه تصور یا فکر سرچینه زه نه یم، نو هرومرو کامل وجود شته، چې د همدې فکر سرچینه ده او هغه کامل وجود د خدای(ج) دی.» هماغه اثر، ۴۵۹مخ

د ***دکارت*** د فطري تصوراتو نظریې، وروسته په ارواپوهنه کې د ګشتالت پر مکتب اغېز وکړ او هلته یې د فطري لیدنې نظریه چې وايي: «زموږ ادراکي ځواک ذاتي او فطري دی، نه اکتسابي» راوپنځوله.

❖ ❖ ❖

تر ***دکارت*** وروسته کوم فیلسوف چې کارونه یې د نوې ارواپوهنې لپاره د اهمیت وړ وو، (***جان لاک***) «۱۶۳۲م-۱۷۰۴م» دی. په دې ډګر کې د نوموړي د سپینې لوحې نظریه خورا زیات شهرت لري. ***لاک*** وايي:

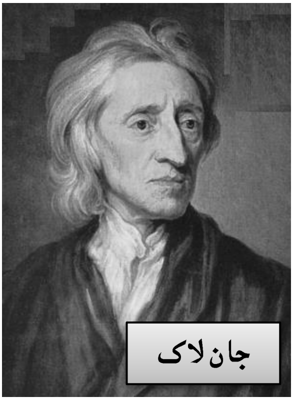

جان لاک

«ذهن د زوکړې په وخت کې لکه کاغذ داسې سپین وي او د هر ډول خصوصیت او تصور څخه خالي وي... دا چې څه ډول بشري ذهن د معنا څښتن ګرځي، یوازې تجربه دغه کار ترسره کوي، دا ځکه چې زموږ ټولې پوهنې پر تجربو ولاړې دي، ټولې معانۍ د احساس یا تفکر په واسطه حاصلېږي. احساسونه په خپله جسماني دي، د هغو ذهني

(c) ketabton.com: The Digital Library

نتیجه ادراک دی، چې د ذهن لومړی قوه ده.» روحیات، ۲۲۱مخ

د ***جان لاک*** **په نظر: «د انسان عقل ارثي نه دی او د زیږېدو پر وخت د ښو او بدو په اړه فطري معلومات، د دوزخ او جنت په اړه خبرتیا نه لرو، بلکې دا ټول معلومات وروسته، د هغو تجربو له امله چې ذهن یې د حواسو له لارې زده کوي ترلاسه کوو... د حسي تجربو ترلاسه کول، د لیدلو، اورېدلو، بویولو، لمس کولو، د هغه کتاب متن دی، چې د ذهن پر تخته له زیږون څخه ترمړینې پورې لیکل کېږي. دا پوهېدل د خاطراتو په څېر په ذهن کې راټولېږي، وروسته په فکر بدلون مومي او د عقل په نوم زیاتېږي. په دې توګه عقل یوازې د مادي نړۍ غبرګون دی، چې د حواسو له سوریو څخه پرذهن خپرېږي. ذهن له مادې پرته د بل څه درک نه شي کولی، ځکه دا یوازې ماده ده، چې حس اغېزمنوي. سربېره پردې خلک نړۍ په بېلابېلو بڼوویني، دا ځکه چې زموږ حواس که څه هم یوه بڼه لري، خو په بېلابېلو بڼو کې له نړۍ سره مطابقت لري.»** په فلسفه کې تلپاتې پېښې، ۱۶۳مخ

جان لاک د عقل، درک، تصور او خاصیت په باب وایي: «کوم شی چې عقل ته داخلېږي، تصور یا معنا او مفهوم دی، مګر کومه قوه چې په شیانو کې موجوده ده او زموږ په ذهن کې تصور پیدا کوي، خاصیت دی. مثلاً سپینوالی د بشر په ذهن کې مفهوم، معنا او تصور دی، مګر په واوره کې خاصیت دی.» روحیات، ۲۳۲مخ

د جان لاک زیاترو افکارو د نوې اروا پوهنې په تاریخ کې خپل تاثیرات درلودلي دي. په ځانګړي ډول دده یو اثر چې «د انسان د فهم او پوهې په اړه» نومېږي او ده یې په لیکلو ۲۰ کلونه کار کړی ؤ، زیات ستایل شوی دی.

❖ ❖ ❖

د فیلسوفانو په ډله کې بل هغه فیلسوف چې نوې اروا پوهنې ته ګټور واقع شوی، اما نویل کانټ «۱۷۲۴م-۱۸۰۴م» ګڼل شوی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کانټ خپل افکار د جان لاک په مخالفت کې وړاندې کوي. نوموړی د ذهن، حواسو او درک په اړه وايي: «موږ خپل معلومات د حواسو له لارې یوځل او په بشپړه توګه نه شو ترلاسه کولی. ذهن د یو لړ فکري اغېزو نوم نه دی... د لاک دا عقیده چې له حسي تجربو پرته د پوهې ترلاسه کول ګرانه خبره ده، اشتباه کوي. ذهن یوازې د لید او تجربو

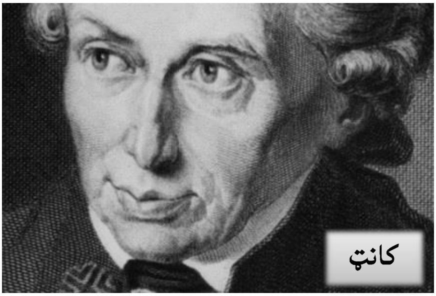

مجموعه نه ده، بلکې د هغو هادي او نظم ورکوونکی هم دی... ذهن موږ ته هغه توانايي رابښي، ترڅو پاشلو لیدنو او بې موخو تجربو ته د منظمو معلوماتو بڼه ورکړو او شخصي او خبري درک او پوهاوی په ټولیزه او عمومي پوهه بدل کړو...» په فلسفه کې تلپاتې پېښې، ۲۱۶مخ

کانټ بل ځای وايي: «محسوسات په خپله سره یوځای کېږي، ترتیبېږي او په ادراکو بدلېږي... خو ټول محسوسات په مدرکاتو نه بدلېږي، بلکې هغه محسوسات چې زموږ له غرض سره جوړښت کوي په مدرکاتو اوړي. مثلاً ساعت هره ګړۍ ټک ټاک کوي، مګر موږ تل هغه نه اورو، بلکې هغه یې اورو، چې زموږ له تقاضا یا غرض سره سمون لري. یا هغه مور چې د خپل کوچیني زانګو ته خوب وړې وي، د شاوخوا له آوازونو څخه ناخبره وي، اما که کوچینی یې کوم حرکت وکړي فوراً ویښېږي.» روحیات، ۲۴۸مخ

کانټ د انسان په پوهنیزه پروسه کې د حواسو په پرتله ادراکو ته زیات ارزښت ورکوي. دی وايي:(یو ناپوه انسان نړۍ ته داسې ګوري لکه شکسپیر«د انګلستان نابغه لیکوال او متفکر» چې ورته کتل او د دوی ترمنځ توپیر دا دی، چې شکسپیر کولی شول، چې خپلو لیدنو ته سر او سامان وروبښي او هغه په معنا لرونکې او ښایسته بڼه انځور کړي. ځکه نو

(c) ketabton.com: The Digital Library

موږ باید د فهم او درک پرځواک زور راوړو او حواسو ته لږ اهمیت ورکړو. حواس موږ ته ظاهري نړۍ راښیي، خو د درک ځواک مو هغه حقیقت ته بیایي، چې د ظواهرو په ماورا کې پټ دی.)

په فلسفه کې تلپاتې پېښې، ۲۱۷مخ

موږ که چېرې د کانټ د پېړۍ د ځینو نورو فیلسوفانو لکه جارج برکلې، ډېوېډهیوم، ډېوېډهارټلي، جیمزمیل او نورو افکار مطالعه کړو، نو ګڼ اروا پوهنیز توکي پکې موندلی شو، چې دغه توکي په خپل وار سره په دې دلالت کوي، چې اروا پوهنه او اروا پوهنیز موضوعات له ډېرې پخوا نه د فلسفې په پاڼو کې په غیر مستقله بڼه موجود وو.

❖ ❖ ❖

د نولسمې میلادي پېړۍ په فیلسوفانو کې چې نظریاتو یې په اروا پوهنه په ځانګړې ډول په امریکا کې د اروا پوهنې د عمل د مکتب د پلویانو پر عقایدو او افکارو تاثیر درلود، یو هم انګلیسی فیلسوف هربرټ سپنسر «۱۸۲۰م–۱۹۰۳م» ؤ. سپنسر چې د «لومړنۍ مبادۍ»، «د مدنیت د اصولو علم» او «د اخلاقو اصول» په نومونو کتابونه یې ډېر مشهور دي؛ په ۱۸۸۲م کال یې چې ۶۲ کلن ؤ، امریکا ته سفر وکړ. دا هغه وخت و، چې دده فلسفي نظام دده تر دغه سفر ۲۰ کاله مخکې د امریکا پوهنتونونو ته مخه کړې وه. دی چې کله امریکا ته ورسېد، د یوه ملي قهرمان په توګه ورنه استقبال وشو. په نیویارک کې وتلي میلیاردر او د امریکا د فولادو د صنعت څښتن «اندروکارنګي» په ډېرو ښو مراسمو کې د سپنسر هرکلی او درناوی وکړ. په دې توګه سپنسر د امریکا په علمي او

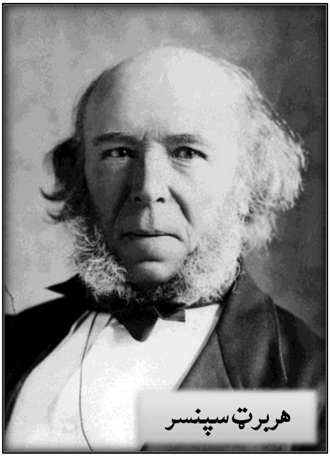

هربرټ سپنسر

(c) ketabton.com: The Digital Library

فرهنګي مرکزونو کې لوی شهرت ترلاسه کړ او په دې ډول یې په امریکا کې د فلسفې او اروا پوهنې په روان وضعیت اغېز وکړ.

سپنسر هم د مخکې یادو شویو فیلسوفانو غوندې په یوشمېر اروا پوهنیزو مسایلو لکه پر ذهن، **حافظه**، **عقل**، درک او نورو باندې خبرې اترې لري. دده په اند: «ذهن او تفکر یو د بل د چارو د رابطې او نسبت څخه عبارت دی.»

سپنسر په خپلو څرګندونو کې هوش، غریزې، **عقل**، ذهن او تصور ته یوله بل سره اړیکه ورکوي او د هغوی د ځانګړو ماهیتونو په هکله خپل نظریات وړاندې کوي. نوموړی لیکي:

«هوش د مشخصو منفصلو قواو او درجو درلودونکی نه دی، بلکې هغه وخت یې ډېره ښه مرحله وي، چې د ناڅرګندو مرحلو ترکیب منځته راوړي. د غریزې او **عقل** ترمنځ خلا موجوده نه ده، مګر اختلاف یې په درجو کې دی. یعنې د غریزې رابطې ساده او پخوانۍ وي، مګر په **عقل** کې موجود روابط، نوي، پېچلي او ترل شوي وي. عقلي عمل یوازې د غریزې ځواب دی، چې د نورو غریزو د ځوابونو په مبارزه کې ژوندی پاتې شوی او پرمختګ یې کړی دی. مشوره او تصمیم نیول د مخالفو محرکاتو مبارزه ده. **عقل**، غریزه، ذهن او ژوند په خپل اصل کې یو دی. اراده یوه بېله شوې اصطلاح ده، چې موږ یې د خپلو فعالو قواو حاصل ته ورکوو... نوع او نژاد فطري چارې دي او ویناوې ذهني عادتونه دي، چې د تفسیر او اړولو په جریان کې په تدریج سره حاصل شوې دي او اوس د **عقل** د میراث جز بلل کېږي.» روحیات، ۲۹۴مخ

د فلسفې په پراخه لمن کې ډېر داسې ټکي شته، چې د اروا پوهنې تصویر پکې ښکاري او دغه علم ته یې په رسمیت ورکولو کې د یوې مهمې سرچینې رول ادا کړی دی، چې موږ یې د موضوع د لنډیز په خاطر په پورتنیو یادو شویو نمونو بسنه کوو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په فیزیولوژۍ کې د اروا پوهنې څرکونه

فیزیولوژي Physiology چې ورته د وظایف الاعضا علم یا د غړو دنده پوهنه هم ویل کېږي. د علومو هغه څانګه ده، چې د ژوندیو موجوداتو د بېلابېلو غړیو، اعضاو او بدني سیستمونو د کار او حیاتي وظایفو ژوره مطالعه کوي.

فیزیولوژي د یوه مستقل علم په توګه د ۱۸۳۰م کال په شاوخوا کې رامنځته شوې ده. دغه علم ترټولو لومړی د یوه الماني فیزیولوژیست **یوهانس مولر** «۱۸۰۱م-۱۸۵۸م» په ازمویښتي څېړنو کې راڅرګند شو.

یوهانس مولر

مولر د برلین په پوهنتون کې د بدن پېژندنې او فیزیولوژۍ استاد ؤ. ده به د اونۍ په هرو اوو ورځو کې یوه علمي مقاله لیکله او ۳۸ کاله یې همدغه ډول خپل کارونه پرمخ بوتلل، خو په پایله کې یې د ژورخفګان او افسردګۍ له امله ځانوژنه وکړه. دده ترټولو مهم کتاب «د انسان د فیزیولوژۍ لارښود» نومېږي، چې همغه وخت له الماني ژبې څخه په انګلیسي ژبه وژباړل شو او د فیزیولوژۍ د علم بنسټونه ورباندې پاخه شول. مولر په خپل دغه کتاب او نورو اثارو کې د انسان د بدن د غړو او هغو د فعالیتونو د علمي تشریح او توضیح په لړ کې د اعصابو او

(c) ketabton.com: The Digital Library

ذهني چلندونو پرموضوع هم څېړنې کړې دي، چې ترټولو لومړی د **ویلهلم وونټ** لپاره د الهام وړ وو.

پیرفلورنس

د فیزیولوژۍ په نړۍ کې تر **مولر** راوروسته **پییرفلورنس** «۱۷۹۴م-۱۸۶۷م» هغه فرانسوی څېړونکی ؤ، چې کارونه یې د ارواپوهنې لپاره ارزښتمن ثابت شول. فلورنس د کوترو او نورو حیواناتو پر ماغزو او عصبي رشتو باندې ازموینې ترسره کړې او د مختلفو ذهني مرحلو، حسي پروسو، د زړه، تنفس او نورو غړو د فعالیتونو حیاتي بهیر یې د ماغزو تر کنټرول لاندې وبلل.

په ۱۸۴۰م کال د پوهانو یوې ډلې چې زیاتره پکې د **یوهانس مولر** پخواني شاګردان وو، د برلین فزیکي انجمن جوړ کړ. دغې ډلې هڅه کوله چې فیزیولوژۍ ته له فزیک سره تړاو ورکړي. دوی وویل چې د یوه ژوندي موجود، فعال داخلي ځواکونه، هماغه معمولي فزیکي او کیمیاوي ځواکونه دي. په دې توګه مادي، ماشیني او تجربي ازموینتونو او اندازه ګیریو د فیزیولوژي د اصلي محور ځای ونیو. دغو فیزیولوژیستانو زیار وایست، چې د حواسو چلند او جوړښت د تجربې او اندازې له مخې تعریف کړي او په دې ډول د ذهني تجربو له لارې د ذهن او ذهني عملیو څېړنه او سپړنه وکړي.

ددغو پوهانو«چې زیاتره د المان د پوهنتونونو استادان وو» هلوځلو د نوې ارواپوهنې په رامنځته کېدو کې ځانګړی رول درلود. په دې کې د ذهن او نورو شعوري مسئلو په باب د څلورو وتلیو الماني فیزیولوژیستانو لکه ***هرمان هلمهولتز***، ***ارنسټ وبر***، ***ګوستاوفخنر*** او ***ویلهلم وونټ*** څېړنې او ازموینې د نوې ارواپوهنې په رامنځه کولو کې خورا مهمې دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

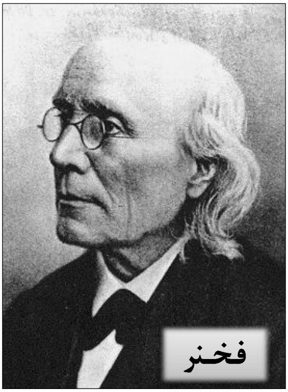

ګوستاو فِخنر «۱۸۰۱م-۱۸۸۷م» چې دویلهلم وونټ استاد ؤ، دده نظریات د وونټ او اروا پوهنې لپاره ترټولو مهم وو. تاریخ لیکونکو د فِخنر په باب لیکلي: فِخنر ۷ کاله فیزیولوژیست، **۱۵**کاله فزیک پوه، **۱۴** کاله د رواني فزیک متخصص، ۱۱ کاله ازموینتي ښکلاپېژندونکی او د ژوند نور کلونه فیلسوف او ناروغ پاتې شوی دی.

فِخنر د فزیک، ریاضي او فیزیولوژۍ په څانګو کې د لایپزیک له پوهنتون څخه د لوړو زده کړو سندونه درلودل او وروسته په همدغه پوهنتون کې د یادو څانګو استاد وټاکل شو. ده تر ۲۸ کلنۍ پورې ۱۲ ټوکه د کیمیا او فزیک د څانګو کتابونه له فرانسوي ژبې څخه الماني ژبې ته راوژباړل. تردې وروسته یې نور کتابونه د خپلو څېړنو او ازموینو پر اساس ولیکل.

د فِخنر په لیکنو او څېړنو کې ترټولو مهم شی د رواني فزیک Psychophysicst په اړه نوې خبرې او برسېرونې وې. فِخنر د ذهن او بدن ترمنځ په شتهاړیکو دپرېښه بحثونه کړي دي. دده په اند د ذهن او بدن ترمنځ د پیوستون قانون کولی شو، د ذهني احساس او مادي محرک ترمنځ د اړیکو له تحلیل څخه کشف کړو. دی وایي:«د احساس اندازه یا ذهني کیفیت د محرک یا فزیکي او مادي کیفیت په اندازې پورې تړلی دی او د احساس دبدلون د اندازه کولو لپاره باید د تحریک بدلون اندازه شي. په دې اساس دا امکان شته چې موږ ذهني او مادي نړۍ ته د کمیت له مخې یوله بل سره تړاو ورکړو.» تاریخ روانشناسي نوین، ۹۳ او ۹۴ مخونه

فخنر په ۱۸۶۰م کال د رواني فزیک په اړه خپل تحقیقات په یوه کتاب کې چې «د رواني فزیک عناصر» نومېږي، راټول او خپاره کړل. د څېړونکو

(c) ketabton.com: The Digital Library

پـه باور، دا د فخنر د رواني فزیک تحقیقات وو، چې د ویلهلم وونټ پـه ذهن کې یې د ازمویښتي اروا پوهنې تصور ورکړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په رسمي ډول د اروا پوهنې منځته راتګ

چا چې د اروا پوهنې په باب ډېر لږ څه هم لوستي، ښايي له دغې خبرې سره مخامخ شوي وي، چې اروا پوهنه د لومړي ځل لپاره د يوه مستقل علم په توګه يوه الماني عالم «**ويلهلم وونټ**» په ۱۸۷۹م کال د علوم نړۍ ته وړاندې کړه او اوسمهال نوموړی عالم يا ويلهلم وونټ د اروا پوهنې پلار بلل کېږي.

دلته پوښتنه دا ده، چې ولې اروا پوهنې په رسمي ډول د نورو هېوادونو پرځای په المان کې ظهور وکړ؟ او بيا څنګه «**ګوستاو فِخنر**» د اروا پوهنې پلار ونه ګڼل شو؟

په اتلسمه ميلادي پېړۍ کې په زياتره اروپايي هېوادونو کې د علومو، نويو کشفياتو، اختراعاتو او فنونو لپاره چټکې هلې ځلې روانې وې، چې ددغو هېوادونو له ډلې څخه المان، انګلستان او فرانسه ترټولو مخکې وو. خو دا چې څنګه د فيزيولوژۍ او اروا پوهنې په څانګو کې المان ترټولو وړاندې شو. سبب يې څېړونکو دا ښودلی چې په انګلستان او فرانسه کې علم تر زياتې اندازې په کيميا او فزيک پورې محدود ؤ. خو المانيانو علوم په پراخه بڼه تعبيرول او تفسيرول. په المان کې د کيمياوي او فزيکي علومو ترڅنګ، تاريخ، ژبپوهنې، لرغونپوهنې، ښکلا پوهنې، منطق او ادبياتو ته هم ځانګړې پاملرنه موجوده وه.

همدا راز هغه وخت په المان کې زيات مجهز پوهنتونونه وو. هغه له ښو امکاناتو څخه برخمن وو، استادانو ته به يې زيات معاشونه ورکول کېدل او چا به چې کوم نوی علمي فکر، کشف او اثر رامنځته کړ، هغه به زيات نازول کېده. په بله معنا په المان کې به چې کوم عالم تحقيقي کار کاوه، هغه ته کار پيدا کېده، معاش ورته ورکول کېده، خو په انګلستان او فرانسه کې خبره داسې نه وه. په همدې اساس د اروا پوهنې په منځته راتګ کې زياتره

(c) ketabton.com: The Digital Library

کسانو چې نوم یې ایستلی دی، د المان د پوهنتونونو استادان او یا له دغو پوهنتونونو څخه وتلي شاګردان دي.

او دا چې څنګه «ګوستاوفخنر» د نوې اروا پوهنې پلار ونه ګڼل شو. څېړونکو په دې اړه ویلي، له شکه پرته که د فِخنر کارونه نه وای، نو اروا پوهنې نه شوای کولی په هغه وخت کې ځان راښکاره کړی وای. اروا پوهنه د فِخنر د نامتو اثر «رواني فزیک» له خپرېدا کابو ۱۵ کاله وروسته په رسمي توګه رامنځته شوه، چې د فخنر بنسټیزو نظریاتو پکې رول درلود. خو دا چې فخنر د اروا پوهنې بنسټګر ونه بلل شو، سبب یې دا دی، چې فخنر هېڅکله په شعوري ډول نه دي غوښتي چې یو نوی علم رامنځته کړي، خو «**ویلهلم وونټ**» هغه پوهاند دی، چې داروا پوهنې د رامنځته کولو لپاره یې په شعوري او عملي توګه اقدام کړی دی. ده ان په ۱۸۷۴م کال د خپل یوه اثر «د فیزیولوژیکي اروا پوهنې اصول» په سریزه کې ولیکل: «خپل هغه کار چې زه یې ټولو ته وړاندې کوم، د یوه نوي علم د رامنځته کولو هڅه ده.» د وونټ موخه له دغې خبرې دا ده، چې ده غوښتل «اروا پوهنه» دیوه مستقل عمل په توګه دود کړي.

په همدې هوډ د وونټ د ژوند ټولې علمي هڅې په اروا پوهنه باندې راوڅرخېدې او دده لیکنې، ازموینې او شاګردان ددې لامل شول، چې اروا پوهنه په یوه نړیواله علمي موضوع بدله شوه او ډېر ژر ددغې نوې پوهنې په هکله په ګڼو هېوادونو کې هلې ځلې وشوې، بېلابېل اروا پوهنیز مکتبونه لکه، (جوړښت پالنه)، (عمل پالنه)، (ارواشننه)، (سلوک پالنه)، (ګشتالت پالنه)، (انسان پالنه) او (شناخت پالنه) رامنځته شول او ددغو مکتبونو پلویانو په خپل وار سره اروا پوهنې ته زیات څه وبښل، چې په راتلونکو پاڼو کې به په جلاجلا توګه بحث وړاندې وکړو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اروا پوهنې دوه مکتبونه د مبارزې په حال کې

«جوړښت پالنه او عمل پالنه»

هغه مهال چې له پوهانو او څېړونکو سره د اروا پوهنې او اروا پوهنیزو موضوعاتو په هکله بېلابېل فکرونه پیدا شول، نو له څه مهال تېرېدو وروسته ددغو فکري ډولونو او روشونو په رڼا کې د اروا پوهنې بېلابېل مکتبونه منځته راغلل او له همدغه پیل څخه ددغو مکتبونو ترمنځ مبارزه پیل شوه، چې ترټولو لومړی د عمل پالنې یا « **د عمل د مکتب**» او د جوړښت پالنې یا «**د جوړښت د مکتب**» ترمنځ ځینو اختلافاتو زور واخیست. دغه توپیر په حقیقت کې د یادو مکتبونو د پلویانو د فکري تنوع څخه راولاړ شو، چې په پایله کې دواړو لوریو د خپلو مفکورو په بډاینه او پیاوړتیا کې نه ستړې کېدونکې هلې ځلې وکړې.

د جوړښت پالنې (structuralism) د مکتب بنسټ په ۱۸۷۹م کال د ***ویلهلم وونټ*** له خوا «چې په اروا پوهنه کې یې تر پنځوس زرو زیات مخونه لیکنې کړې» ایښودل شوی دی. وونټ هغه عالم ؤ، چې د اروا پوهنې لومړنی منظم او سیستماتیک روش یې دود کړ او همدا لامل دی، چې ده ته د نوي دوران لومړنی اروا پوهاند هم ویل کېږي.

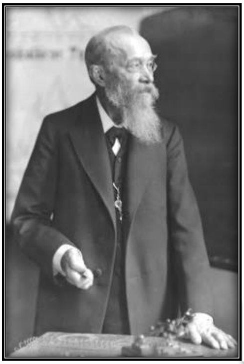
ویلهلم وونټ

جوړښت پالنه چې «محتوایي اروا پوهنه» هم ورته ویل شوې، یو داسې اروا پوهنیز سیستم دی، چې خپل ټول تمرکز یې د شعوري اعمالو پر مطالعه او څېړنه راغونډ دی، په بله معنا جوړښت

(c) ketabton.com: The Digital Library

پالنه په بنسټیزه توګه له شعور پوهنې څخه بحث کوي.

(د وونټ په نظر د شعور لومړني عناصر، رواني پدیدې دي، چې له لویه سره پر دوو برخو «احساسونو او هیجانونو» باندې وېشل کېږي. عیني بڼې او جنبې، احساسونه منځته راوړي او ذهني بڼې او جنبې بیا هیجانونه تشکیلوي. په دې اساس اروا پوهنه باید د همدغو شیانو د جوړښت او د هغو د فعالیت توضیح او تشریح وي. یعنې اروا پوهنه باید څرګنده کړي، چې شعور یا ځان خبري consciousness څنګه او له کومو عناصرو څخه جوړه شوې ده؟ او څه کارونه ترسره کولی شي؟ ددغه سیستم له مخې د اروا پوهنې د مطالعې موضوع دهغو عقلي عناصرو او عواملو mental-elements څېړنه ده، چې شعور ورڅخه منځته راغلی دی. په همدې سبب یې ددغه سیستم نوم *جوړښت پالنه* «ساخت ګرایي» ټاکلی دی. په خپله وونټ «لکه څنګه چې پورته هم ورته اشاره وشوه» دغه درې اساسي عناصر «احساس، هیجان او ادراک» یې د شعور جوړونکي اجزا بللي دي)

روان شناسی عمومی انسان، ۱۰۱۶او۱۰۱۷مخونه

(وونټ غوښتل، شعور یا ځان خبري د هغو پر اصلي او بنسټیزو ترکیبي او جوړوونکو اجزاو باندې ووېشي. دقیقاً هماغسې لکه د طبیعي علومو پوهانو چې نړۍ د مادي جوړښت له مخې څېړله او تحلیل کوله.)

مکتبهای روانشناسي و نقد ان، جلد«۱»، ۱۱۰مخ

ټیچنر

په همدې توګه د جوړښت پالنې یا ساختماني مکتب پرعمومي طرحه باندې د ویلهلم وونټ د افکارو سیوری پروت دی. خو څرنګه چې د ویلهلم وونټ ځینو شاګردانو نورې هڅې هم وکړې، نو دغه مکتب یې د المان له پولو واړاوه. د وونټ یوه ترټولو لایق شاګرد اډوارډ ټیچنر «۱۸۶۷م-۱۹۲۷م» چې وروسته ددغه مکتب د رهبر نوم هم ورکړل شوی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ۱۸۹۲م کال امریکا ته ولاړ، هلته یې څو لسیزې د «کرنل» په پوهنتون کې استادي وکړه او په ټوله امریکا کې د جوړښت پالنې د مکتب د رهبر په توګه راڅرګند شو. په دې معنا که په اروپا کې د جوړښت پالنې د مکتب منځته راوړونکی ***ویلهلم وونټ*** ؤ، په امریکا کې یې ***ټیچنر*** ؤ. ټیچنر چې له اصله انګلیسي ژبی ؤ، د وونټ زیات کتابونه یې له الماني څخه انګلیسي ژبې ته ژباړلي وو او خپل ځان ته به یې د وونټ کلک پیرو، وفادار او مفسر وایه.

څرنګه چې ټیچنر د لوړو زده کړو سند هم د وونټ ترلارښوونې لاندې د «لا پیزیک» له پوهنتون څخه ترلاسه کړی ؤ، نو کله چې امریکا ته ولاړ، له ځانه سره یې د وونټ مینه او خبرې هم یوووړې. ده له ۱۸۹۳م کال څخه تر۱۹۰۰م کال پورې په کرنل پوهنتون کې د اروا پوهنې یو ازمویښتون تاسیس کړ او تر ۶۰ یې زیاتې مقالې ولیکلې. ده په دغه پوهنتون کې د خپلې استادۍ په ۳۵ کلنه موده کې د اروا پوهنې د ۵۰ تنو نوماندو ډاکترانو لارښوونه وکړه، چې د هغوی ټولو تیزسونه دده د افکارو تراغېز لاندې وو. همداراز ټیچنر په دغه اوږده موده کې یو لړ کتابونه لکه: «د اروا پوهنې اصلي ټکي، د اروا پوهنې مقدمات، ازمویښتي اروا پوهنه او په ازمویښتون کې د کارکولو لارښود» خپاره کړل.

دغه او نورې هڅې ددې لامل شوې، چې په امریکا کې د جوړښت پالنې د مکتب یا Structuralism موضوع په خورا شور او زور سره مشهوره شوه. څرنګه چې (ددغه مکتب پیروانو په ټولیز ډول اروا پوهنه د شعور علم بلله او ویل به یې چې شعور له احساس، تخیل، عواطفو او تفکر څخه جوړ شوی دی. خو ټیچنر شعور او ذهن سره ورته ګڼل. ده له وونټ څخه په څه توپیر په لومړي سر کې د شعور لپاره درې حالتونه وړاندې کړل. بهرني احساسات، ذهني تصویرونه او عاطفي حالتونه. ده وویل: بهرني احساسات د ادراکو بنسټیز توکي دي، چې د غږونو، منظرو، بویونو او نورو موجودو فزیکي تجربو پر

(c) ketabton.com: The Digital Library

وړاندې چې زموږ په ذهن کې شته منځته راځي. ذهني تصویرونه د انسان د فکري جریان عناصر دي او په هغو مرحلو کې ځان راښیي، چې کله تجربو ته انعکاس ورکوي. په داسې حال کې چې یادې تجربې مستقیم حضور ونلري. لکه د یوې تېرې پېښې په یاد راوړل او یا هغه په ذهن کې مجسم کول. عاطفي حالتونه د هیجاناتو اصلي عناصر دي او په بېلابېلو تجربو لکه، مینه، نفرت، غم او خوشالۍ کې ځان راڅرګندوي.)

تاریخ روانشناسي نوین،۱۴۸مخ

تېچنر احساسونه د ادراکو اصلي توکي او ذهني تصویرونه د تصوراتو اصلي توکي ګڼل او شعور یې په یوه ټاکلي وخت کې د بېلابېلو تجربو د مجموعې په صورت کې او ذهن یې د هغو ټولو تجربو د مجموعې په توګه چې د عمر په اوږدو کې رامنځته کېږي تعریف کاوه. ده څرګنده کړې: ذهن او شعور سره ورته او مشابه دي، خو لږ غوندې توپیر یې په دې کې دی، چې شعور په یوه حاضره شېبه کې واقع کېدونکې چارې ذهني مرحلو ته را شاملوي او ذهن بیا دغه ټولې مرحلې او چارې په خپله لمن کې رانغاړي.

تېچنر د وونټ په شان د حسي او ادراکي عملیو په پایله کې منځته راغلې تجرې د اروا پوهنې موضوع وګڼله. دی وایي:(دا هغه تجربې نه دي، چې د فزیک په وسیله ترمطالعې لاندې نیول کېږي، بلکې په بشپړ ډول ورسره توپیر لري. غږ او رڼا ممکن د فزیکپوهانو یا د اروا پوهنې د متخصصینو په واسطه مطالعه شي. فزیکپوه د فزیکي عملیو او فعالیتونو له نظره ورته ګوري او اروا پوه له دې مخې هغې ته ګوري، چې دیوه انساني مشاهده کوونکي په واسطه څرنګه تجربه کېږي.)

مکتبهای روانشناسی و نقد ان، جلد«۱»، ۱۱۲مخ

د تېچنر په باور د بدن او روان اړیکې موازي او همغږې دي او ترمنځ یې د علت او معلول کوم ارتباط نشته.دده په اند :«د بشر ټوله پوهه له انساني تجربو څخه سرچینه اخلي او له دې پرته د پوهې د منځته راتګ لپاره بله

(c) ketabton.com: The Digital Library

هېڅه کومه داسې منبع نشته. خو خبره په دې کې ده، چې دغه تجربې کېدلی شي، د افرادو د مختلفو لیدلوریو له خوا ولیدل شي او بیا ومنل شي.» ټیچنر د انسان ذهنیت او د هرې تجربې راخپلول، دده د مشاهدې ثمره بولي او حتی وایي چې «په ټولو علومو کې د څېړنې عمومي طریقه مشاهده ده او همدا ډول د اروا پوهنې طریقه او روش هم مشاهده ده.»

تر ټیچنر وروسته نورو جوړښت پلوو اروا پوهانو هم د تجربې په باب خبرې کړې دي. دوی ویلي؛ څرنګه چې په نړۍ کې هر شی د بدلون په حال کې دي او ثبات او تلپاتې والی هېڅ ځای او په هېڅ شي کې نشته، همداسې د انسان تجربې هم د بدلون په حال کې دي. په دې بنسټ زموږ ذهن هم له دغو ټولو تجربو سره د ارتباط په حال کې دی او په یو ډول خوځنده حالت کې قرار لري. همدا لامل دی، کله چې ذهني فعالیتونه په جریان کې وي، شعور او ځان خبري هم شته وي او کله چې ذهني فعالیتونه ودرېږي، نو ځان ناخبري منځته راځي.

د وونټ، ټیچنر او ساختماني مکتب د پلویانو پر مفکورو ګڼ شمېر نیوکې هم شوې، د مثال په ډول، یو شمېر اروا پوهان پر دوی نیوکه کوي، چې دوی تر ډېره حده په شعور او شعوري عملیو باندې تمرکز کوي او د نورو رواني پدیدو په څېړلو او د هغو ترمنځ په شته اړیکو بحث نه کوي، نو له دې امله ده، چې دوی اروا پوهنه د محدودیت خوا ته کشوي.

خو تر دغه نیوکو ورها خوا د دوی یو لوی خدمت اروا پوهنې ته دا ښودل شوی، چې دوی په خورا دقت سره د شعور تجربې تعریف کړای شوې او حواس، احساسات او ادراک یې په داسې ډول تشریح او توضیح کړل، چې اروا پوهنه یې ورباندې له عامه عقایدو او متافزیک څخه راجلا او هغه یې علمي مرحلې ته داخله کړه.

او بله غټه لاسته راوړنه د دوی له خوا د «باطن څېړلو» موضوع ښودل شوې ده. څېړونکي له جوړښت پلویانو سره د باطن څېړلو د موضوع په تائید کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

وایي: اروا پوهنه نه شي کولی، له خپلې اصلي دندې څخه «چې د یولړ باطني او ذهني مسایلو لکه احساس، ادراک، عواطف، هیجان او نورو علمي پېژندنه او څېړنه ده» سترګې پټې کړي. دغه ډول مسایل هغه څه دي، چې اروا پوهان یې د باطن څېړلو د روش په مرسته د باندې راوباسي او د یوه وګړي په ځان کې یې مشاهده کوي. کله چې یو شخص خپل کوم منفي یا مثبت احساس څرګندوي، د هغه په ظاهري څېره یې هم اغېز راځي. یا په بله معنا، د یوه شخص باطني حالات او کیفیات د هغوی له ظاهري یا عملي حالاتو سره ځانګړی پیوند لري او په یو نه یو ډول د شخص سلوک او چال چلند ته بڼه ورکوي. د ساري په ډول:(که چېرې مور خوشاله شو، د خوش وختۍ احساس راته پیداکېږي، څېره مو غوړېږي او موسکا مو پرشنډو خپرېږي. خو کله چې غمجن شو، ځینې وخت دومره مړاوي شو، چې له سترګو مو اوښکې روانېږي... په دې ډول ویلی شو، چې د رواني حالاتو او عملي چال چلند ترمنځ یو نه انکارېدونکی پیوند او تړاو موجود دی.)

مکتبهای روانشناسي و نقد ان، ۱۹۲مخ

❖ ❖ ❖

د **جوړښت پالنې** یا (Structuralism) د مکتب پر وړاندې چې کوم چا لومړی د نیوکو دریځ ونیو، هغه د **عمل پالنې** (Functionalism) د مکتب پلویان وو. دوی له لویه سره د جوړښت پلویانو پر وړاندې د شعور موضوع ته په بېل نظر وکتل او ویې ویل: «اروا پوهنه د دې پرځای چې د شعور جوړښت وڅېړي، باید د هغو چلندونه او هدفونه وڅېړي!»

د اروا پوهنې د تاریخ لیکونکو په نظر:(له جوړښت پالنې څخه عمل پالنې ته د اروا پوهنې تحول، په هغه وخت کې د یوه انقلابي بهیر پرځای یو تکاملي بهیر ؤ. عمل پلویانو په بشپړه توګه د وونټ او ټیچنر د کار پر بنسټ خپل کار پیل نه کړ، بلکې د هغو د کارونو په سمون او بدلون یې لاس پورې کړ، په یو شمېر ځایونو کې یې څه پرې ورزیات کړل او په یو شمېر ځایونو

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې يې ځينې بدلونونه پکې راوستل، په دې ډول ورو ورو يوې نوې اروا پوهنې ظهور وکړ.) مکتبهای ادبي و نقدآن، جلد«۲»، ۵ مخ

د عمل پالنې د مکتب دنده د رواني عمليو څرنګوالی، د هغو د کارېدنې د ډولونو او شرايطو مطالعه ده. دوی په دې اند ؤ، چې ذهني اعمال د بيولوژيکي اعمالو په څېر ثابت او پايداره دي او تقريباً ټولې ذهني چارې کېدلی شي د عمل ډګر ته راووځي. عمل پالنه د شعور او ذهن هغه ځانګړتياوې په پام کې نيسي، چې کاري اړخونه ولري، يا هغه ځانګړتياوې، چې د محيط او ارګانېزم د غوښتنو ترمنځ واسطه کېږي. په دې بنسټ، عمل پالنه رواني فعاليتونه په مستقل ډول نه، بلکې د فزيکي او بيولوژيکي شرايطو سره د ارتباط په لړ کې مطالعه کوي. دغه اروا پوهان رواني او جسماني اړخونو ته په خپلو څرګندونو کې په يوه فرضي ارتباط قايل شوي دي. څرنګه چې د ذهن او جسم ترمنځ کوم ملموس يا د لمس وړ توپير نه څرګندېږي، نو عمل پلويان دغو دواړو اړخونو ته د يوه داسې څه په سترګه ګوري، چې له يوه واحد نظم څخه پيروي کوي. دوی احساس، ادراک، حافظې، تخيل، هيجان، ارادې او داسې نورو مسايلو ته د «ذهني فعاليتونو» اصطلاح غوره کړې ده. خوڅرنګه چې ذهن په هره لحظه کې مختلف کارونه ترسره کوي، نو دغه کارونه له تجربې، چلند او عمل سره اړيکه لري او هريو د ذهني فعاليت په ملګرتيا کې صورت نيسي.

مثلاً، ادراک د شيانو د پېژندلو يوه ذهني مرحله ده او موږ تل د هغو پربنسټ عمل کوو، خو همدغه ادراک د انسان په ذهن کې يوازې د يوې حاضرې شېبې رنګ نه لري، بلکې له هغو تېرو تجربو څخه هم رنګ اخلي، چې په ذهن کې موجودې دي. کله چې موږ يو شی درک کوو، نو د همغه شي کټ مټ يا هغو ته ورته معنا زموږ په ذهن کې د مخکنيو تجربو له مخې پرته وي. که چېرې يو شخص په ناڅاپي ډول خپلې ټولې مخکنۍ تجربې له لاسه ورکړي، تقريباً به له يوه داسې ماشوم سره برابر شي، چې حتی خپل خواړه په

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپله نه شي خوړلی. په همدې اساس د هرشخص فکري روش او نور چال چلند او رفتار دده د مخکنیو تجربو یا په ذهن کې د ضبطو شویو مفاهیمو تابع دی. ذهن تل د بېلابېلو تجربو جنبې او اړخونه ارزوي او د ژوند ټولو مسایلو، شیانو او پېښو ته معناوې او معیارونه ټاکي.

د محققینو په اند، د عمل پالنې یو مثبت اړخ «چې د نوې اروا پوهنې لپاره خدمت بلل کېږي» له مختلفو روشونو څخه ګټه اخیستنه ده، د عمل پلویانو له خوا د «باطن څېړلو روش، د عیني او مشاهدي روش، د ازمویښتي روش، د فرهنګي او تاریخي روش او د طبیقي روش» رامنځته کول، د اروا پوهنې د بډاینې سبب شوي دي.

د عمل د مکتب لاربښوونکی نامتو فیلسوف او اروا پوه **ویلیام جیمز** «۱۸۴۲م-۱۹۱۰م» دی. چې «د اروا پوهنې اصول» کتاب یې د نوې اروا پوهنې په تاریخ کې یو بانفوذه کتاب بلل کېږي، ده د ساختماني یا جوړښت پالنې د مکتب په مقابل کې وویل: «د جوړښت پالنې د مکتب پلویان د شعور د واقعي تجربو له ماهیت او خاصیت څخه غافل شوي وو، دوی باور درلودل، چې شعور د افکارو له دایمي جریان څخه تشکیل شوی دی او له دې مخې یې د شعوري جریان د عناصرو د تجربه کولو لپاره په راکدو او ولاړو ټکو پسې ګرځېدل..» جیمز غوښتل په خپله دغه جریان وپېژني، په دې اساس یې هغو ته د یوې رواني ویالې نوم غوره کړ.

«د نورو معلوماتو لپاره د جیمز ژوندلیک وګورئ.»

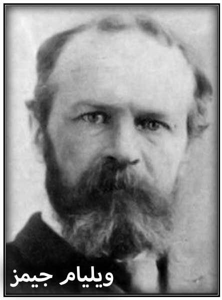
ویلیام جیمز

جیمز د ذهن د تشکیلوونکو عناصرو د مطالعې پرځای د هغو د کړنو او چال چلندونو پرمطالعې د ټینګار په ترڅ کې لیکي: «د انسان په ذهني موضوعاتو کې هره موضوع هغه وخت د څېړنې وړ ګرځي، چې عملي نتیجه ورڅخه پیدا شي. کوم څه چې د انسان پرعملي چلند اغېز ونه لري، څېړل یې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

وخت ضايع ده... که د کوم باور عملي پايله سمه وي، هغه باور سم دی او که عملي پايله يې ناسمه وي، ناسم دی. په دې اعتبار د فکر سرچينې ته چې له کومې خوا راپيدا کېږي، دومره توجه بايد ونه شي، بلکې د هغو پايلې او نتيجې ته بايد وکتل شي.»

جيمز مخکنۍ اروا پوهنې ته په کتو ليکلي: (له محيط سره د جوړجاړي له اړخه د انسان مطالعه، هغه نيمګړې او ناقصه مطالعه ده، چې نه شي کولی د انسان ټول ابعاد په خپله لمن کې ونغاړي، خو کيدای شي، يوازې د انسان بيولوژيکي او مادي اړخ وڅېړي. مګر د انسان ارادي حالتونو ته په دغه اړخ کې د مطالعې ځای نشته. انسان کولی شي محيط ته بدلون ورکړي، کولی شي ځان په خطر کې واچوي او يا کېدای شي د انساني فضايلو او کمالاتو د لاسته راوړلو لپاره خپلو ټولو فعاليتونو ته وده ورکړي... انسان له بېلابېلو خبرتياؤ لکه حسي، خيالي او عقلاني خبرتياؤ څخه برخمن دی او له دې سربېره کولی شي، د خپل ماحول په وړاندې خبر ووسي. په انسان کې دا ځواک شته، چې د نړۍ په اړه ځينو بنسټيزو پوښتنو ته ځواب ووايي او همداسې کولی شي خپله خبرتيا د مادي نړۍ له محدودې څخه وباسي او د ماوراطبيعت په اړه فکر وکړي او له خپلو غيرمادي مبداګانو سره ځان اشنا کړي. له بله اړخه انسان په دې قادر دی، چې د خپل راتلونکي او مادي ژوند له برخليک سره اشنا شي.) مکتب های روانشناسی ونقد ان، جلد«۱»، ۲۳۹مخ

جيمز په ټوليز ډول اروا پوهنه « د رواني ژوند علم يا د رواني پديدو او د هغو د شرايطو علم» بولي. له «پديدو» او «شرايطو» څخه دده موخه دا ده، چې «پديدې له رواني تجربو څخه لاسته راځي او شرايط ترجماني جوړښتونو لاندې دي، چې په رواني ژوندانه کې ځانګړې ارزښت لري.»

جيمز انسان انتخابګر معرفي کوي او د انتخاب بنسټ، ارتباط ګڼي. دی وايي: «انسان د يوه داسې ځانګړي شي يا فعاليت انتخاب او اراده کوي، چې دده د ځانګړې ارادې او ميل سره په ارتباط کې وي. که چېرې کوم

(c) ketabton.com: The Digital Library

فعالیت دده د میل او ارادې مطابق نه وي، په هغه فعالیت لاس نه پورې کوي.»

د جیمز نظریات که څه هم په اروا پوهنې کې د قدر وړ ځای لري، خو په بشپړ ډول له نیوکو خلاص نه دي. د جوړښت پالنې پلویانو او نورو راوروسته اروا پوهانو دده په نظریاتو باندې د کره کتنې په لړ کې ویلي: (څرنګه چې ویلیام جیمز شعور یا ځان خبري د یوه داسې جریان په ډول بللې، چې تل د بدلون په حال کې ده او هېڅوک نه شي کولی یو فکر په دوهم ځل کټ مټ هماغسې ولري... ددې په مقابل کې باید وویل شي، چې د شعور له خصوصیاتو څخه یو هم د هغو ثبات دی، څه شی چې موږ درک کوو، هغه په تغیر او بدلون نه اخته کېږي... دا چې ارسطو د افلاطون شاګرد بولو، یوه خبرتیا ده او دغه شعوري خبرتیا د بدلون په حال کې نه ده. حتیٰ که چېرې وروسته معلومه شي، چې دغه درک سم نه دی، خو همغسې به له مخکني ذهني تصویر سره باقي پاتې شي. دا له دې امله ده، کله چې انسان شل کاله مخکې کوم څه حافظې ته سپاري، یو ځل بیا هغه یاد ته راوړي او بیا یې پېژني... په زده کړه او پوهه کې تکامل د خبرتیاؤ د زیاتوالي او د تېرو نظریاتو د سمون او تصحیح په معنا دی... په دې اساس ویلی شو، انسان په هر موقعیت کې د ځانګړو شرایطو سره د تړاو له مخې شیانو ته پاملرنه کوي، خو دا په دې معنا نه ده، چې شعور او ځان خبري په تغیر او بدلون کې ده، بلکې هرڅومره چې ممکنه وي، انسان په هرځل د خپلو زیاتو تجربو ترڅنګ له اشیاو او پدیدو سره برخورد او مخامختیا کوي او نوی درک ورسره پیدا کېږي.)

مکتب های روانشناسي ونقد ان، ۲۴۸مخ

د عمل د مکتب د پلویانو او ځینو نورو څېړونکو یوه نیوکه پر ساختماني مکتب یا جوړښت پالنې باندې دا وه، چې دوی پرځینو مسایلو له بېخه سترګې پټې کړې دي. د ساري په ډول د ذکاوت د ازموینې موضوع، چې امریکایانو ته ډېره په زړه پورې وه او د فردي تفاوتونو د پېژندنې لپاره په

(c) ketabton.com: The Digital Library

کارېده، دوی له نظره وغورځوله او ترڅنګ یې د طبیعي او غیرطبیعي ځوانانو ارواپوهنې ته پام ونه کړ.

د عمل د مکتب پلویان د ماحول ټولو پېښو او انګېزو ته له ذهني جریانونو سره رابطه ورکوي. ددغه مکتب یو مشهور غړی، **جان ډیوي** «۱۸۵۹م–۱۹۵۲م» چې د «طبیعت او انساني سلوک»، «ویښ خلاق فکر» او «ښوونځی او ټولنه» کتابونه یې په ارواپوهنه کې شهرت لري، وایي:(ذهن مجرد جوهر دی، چې بهرنی عیني وجود نه لري. ذهن کوم لوښی نه دی، چې په هغو کې فکر ټاټوبی ولري... ذهن د تجربو او د ژوند د جریاناتو د یوځای والي څخه جوړېږي او ذهن هم لکه تفکر د انسان د فعالیتونو تابع دی.) روحیات، ۲۸۲مخ

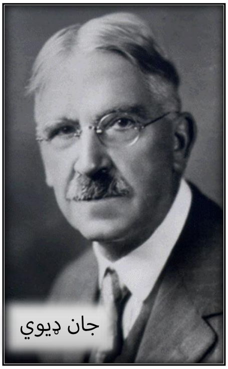

جان ډیوي، فکر ته د عمل له لیدلوري ګوري او لیکي:(فکر له چاپېریال سره د تطابق آله ده او لکه پښه، لاس او غاښ د بدن له غړو څخه یو غړی دی...تفکر دوې مرحلې لري، لومړی: د دماغ د شک او تردید دوره، چې د تفکر د سرچینې او شروع مرحله ده، چې تر تعقل د مخه حالت بلل کېږي. دوهم:له څېړنې او تحقیق موندلو وروسته، له شک او تردید څخه د وتلو مرحله ده، چې تر تعقل وروسته حالت نومول شوی دی... تفکر له یوې مخصوصې وضعې سره تړلی نه دی، بلکې د پېژندنې، فرهنګي او پوهنیز چاپېریال سره اړیکه لري. شخص مخکې تردې چې ټولنه دده محصول وي، دی د ټولنې محصول دی. هر وړوکی چې نوی دنیا ته راځي، د ټولنې د عادتونو، اخلاقو، سنتو، ټولنیزو ارزښتونو او ژبې د اغېز په کړیو کې لوییږي.) هماغه اثر، ۲۸۰، ۲۸۱ او ۲۸۲مخونه

د عمل د مکتب په پرمختیا کې تر ویلیام جیمز او جان ډیوي وروسته، د ***رولنډانجل*** «۱۸۶۹م-۱۹۴۹م» هڅې د یادولو وړ دي. انجل د امریکا په اروا پوهانو کې ځانګړی نوم لري. دده نیکه د «ورمونټ» او «میشیګان» په پوهنتونونو کې رئیس پاتې شوی و. له همدې امله انجل هم د امریکا د میشیګان په پوهنتون کې لوړې زده کړې وکړې. ده د محصلۍ په دوران کې د ***جان ډیوي*** او ***ویلیام جیمز*** کتابونه ولوستل او په همدې توګه وروسته د هغوی د لارې لاروی شو.

ده په خپل یوه اثر کې چې «د علمي اروا پوهنې قلمرو» نومېږي، خپلې مفکورې وړاندې کړې دي. دده په نظر:(عمل پلوه اروا پوهنه هېڅکله کوم نوې شی نه ده، بلکې له هماغو لومړنیو وختونو څخه د اروا پوهنې یوه مهمه څانګه ده... عمل پلوه اروا پوهنه د جوړښتي اروا پوهنې په پرتله د ذهني عملیو اروا پوهنه ده. دا اروا پوهنه هڅه کوي، ځانته څرګنده کړي چې ذهني مرحلې څرنګه عمل کوي؟ څه شی ترسره کوي؟ او له څه شي څخه تراغېز لاندې راځي؟... دغه اروا پوهنه د یوې منځګړې څانګې په توګه زیار باسي، چې د یوه ژوندي موجود د اړتیاو او د محیط د غوښتنو ترمنځ اړیکې وڅېړي.)تاریخ روانشناسی نوین

انجل په دې باور دی، چې (د ژوند په بهیر او له چاپېریال سره د فرد په جوړښت کې د فرد رواني او بدني قوې دواړه مرستې کوي، دده په نظر د ژوندي موجود د بقا لپاره وېره، غوسه او نور عواطف اړین دي. دغه ډول عواطف انسان له نویو پېښو او تازه موقعیت سره مخ کوي.)

د عمومي اروا پوهې آرونه،۸مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

له انجل وروسته نورو امریکایي اروا پوهانو هم د دغه مکتب په پرمختیا او بډاینه کې هڅې کړې دي، چې د هغو له ډلې څخه د «**هاروې اکار**» او «**رابرټ وودورث**» نومونه یادولی شو.

د جوړښت پلوو او عمل پلوو اروا پوهانو ترمنځ په روانه مبارزه کې نه یوازې عمل پلوو اروا پوهانو پر جوړښت پلوو اروا پوهانو باندې نیوکې کوې، بلکې جوړښت پلوو اروا پوهانو هم د ټیچنر ترمشرۍ لاندې د کرنل له پوهنتون څخه د عمل پلویانو پرضد نیوکې خپرولې. د جوړښت پلویانو لپاره له لویه سره د «عمل» اصطلاح ناآشنا او نامناسبه ښکارېده او ویل به یې چې دوی دغه اصطلاح په روښانه ډول نده تعریف کړې او په خپله ټیچنر په دې اند ؤ، چې د عمل مکتب په ټوله معنا اروا پوهنه نه ده، دا ځکه چې د جوړښتي مکتب پر بنسټونو ولاړه نه ده. له همدې مخې ځینو جوړښت پلویانو، د عمل د مکتب یوشمېر ملاحظات ناسم ګڼل او د دوی د فلسفي ګومانونو پایله یې بلله.

په عمل پالنه باندې یوه نیوکه دا هم شوې، چې دوی ویلي: «ډېرى ذهني حالتونه باید د عصبي فیزیولوژۍ په مرسته توضیح شي.» نیوکه کوونکي وایي: (دا سمه ده، چې تریوه بریده رواني عملونه او عکس العملونه په عصبي سیستم پورې تړلي دي، خو په ټولیز ډول نه شو کولی، ټول رواني مسایل په فیزیولوژیکي جریانونو کې خلاصه کړو. مثلاً لکه څرنګه چې ماده په بدلون کې ده او عصبي سلولونه هم له دغه بدلون څخه خلاص نه دي. انسان چې کوم شی لس کاله مخکې لیدلی او یا کوم مطلب چې کلونه کلونه مخکې یې ذهن ته سپارلی، دوهم ځل په همغه شکل او همغه خاصیت یاد ته راولي، نو که چېرې زموږ ادراک او هغه شی چې زموږ په حافظه کې تېرېږي مادي وي، په هېڅ ډول به له یاد شوي ثبات څخه برخمن نه وي) مکتب های روانشناسی ونقد ان، ۲۵۹مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اروا پوهنې په تاریخ کې ددغو دوو مکتبونو«جوړښت پالنې او عمل پالنې» ترمنځ سیالیو ډېر اروا پوهان وهڅول، چې په اروا پوهنه باندې فکر وکړي. په ځانګړي ډول په امریکا کې د اروا پوهنې وده خورا چټکه شوه. د اروا پوهنې تاریخ لیکونکي وایي: (له ۱۸۸۰م کال څخه تر ۱۹۰۰م کال پورې په امریکا کې د اروا پوهنې وده او پراختیا د علم په تاریخ کې یوه ټکان ورکوونکې پېښه وه. په ۱۸۸۰م کال کې د اروا پوهنې هېڅ کوم ازمویښتون په امریکا کې نه ؤ، خو د ۱۹۰۰م کال په رارسېدو سره ۴۲ ازمویښتونونه منځته راغلل، چې د المان ترازمویښتونونو غوره او مجهز وو. په ۱۸۸۰م کال په امریکا کې د اروا پوهنې هېڅ یوه مجله نه وه؛ په ۱۸۹۵م کال کې درې مجلې رامنځته شوې. په ۱۸۸۰م کال کې امریکایان اړ وو، چې د اروا پوهنې د زده کړې لپاره المان ته ولاړ شي، خو په ۱۹۰۰م کال پر دې بریالي شول، چې په خپل هېواد کې د اروا پوهنې زده کړې بشپړې کړي. په ۱۹۰۳م کال کې د امریکا پوهنتونونوکې تر کیمیا، بیولوژي او فزیک وروسته په اروا پوهنه کې زیاتې دوکتوراوې PhD ورکول کېدې. په ۱۹۱۰م کال د اروا پوهنې په برخه کې په سلو کې تر ۵۰ زیاتې مقالې په الماني ژبه خپرېدلې او یوازې ۳ په سلو کې په انګلیسي ژبه وې، خو په ۱۹۳۳م کال په سلو کې ۵۲ مقالې په انګلیسي ژبه شوې او یوازې په سلو کې ۱۴ په الماني ژبه وې.) تاریخ روانشناسی نوین، ۳۳۱مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ارواشننې مکتب

ارواپوهنې ته څه ورکړل؟

د نوې ارواپوهنې د تحول او تکامل په تاریخ کې د ارواشننې (Psycho-analysis) مکتب او ددغه مکتب په منځته راتګ کې، د هغو د بنسټګر«**زیګموندفروید**» او نورو پلویانو «کارل یونګ»، «الفرډ آډلر»، «کارن هورنای»، د فروید لور «انافروید»، «اریک اریکسون»، «هنري موري» او نورو کارونه او علمي هڅې بنسټیز ځای لري. د ارواشننې یا «رواني تحلیل» اصطلاح او د فروید نوم، د زیاتره هغو کسانو لپاره چې لوړې او پوهنتوني زده کړې لري اشنا دی. په داسې حال کې چې د «فخنر»، «وونټ» او «ټیچنر» نومونه او نظرونه له مسلکي ارواپوهنې څخه بهر دومره نه دي مشهور شوي؛ خو فروید هغه څوک دی، چې د شهرت انګازه یې د ارواپوهنې تر قلمرو اوړي او د زیاتو کسانو ترغوږونو رسېږي. فروید د ارواشننې موضوع په ۱۸۹۵م کال « هغه مهال چې نوموړی ۴۱کلن ؤ» په خپل کتاب چې «د هیسټري په هکله معلومات » نومېږي رامنځته کړه.

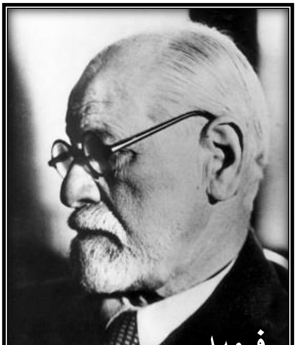
فروید

دا هغه وخت ؤ، چې د «جوړښت پالنې» بنسټګر «ویلهلم وونټ» ۶۳کلن ؤ او په امریکا کې ددغه مکتب مخکښ «ټیچنر» ۲۸ کلن ؤ او په «کرنل» پوهنتون کې یې د استادۍ ۲کلونه کېدل. «عمل پالنه» لا تردې وخته د یوه مکتب په چوکاټ کې نه وه بشپړه شوې، خو د رابشپړېدو په حال کې وه. د

(c) ketabton.com: The Digital Library

«ګشتالت پالنې» د مکتب څرک هم نه ؤ او بنسټګر يې «ورتهايمر» لا د ۱۵کالو په شاوخوا کې ؤ. همداراز «سلوک پالنه» هم نه وه او بنسټګر يې «جان واټسن» هغه مهال ايله د ۱۷ کالو زلمی ؤ.

په هرحال ارواشننه له ۱۹۰۰م کال راپه دې خوا شهرت ته ورسېده او له نورو اروا پوهنيزو مکتبونو سره جوخت يې، نوې اروا پوهنې ته په پراختيا او پرمختيا ورکولو کې لويه ونډه واخيسته. ددغه مکتب يوه ترټولو مهمه ځانګړنه دا ده، چې اروا پوهنه يې له پېچلي او پوهنتوني سبک څخه وايستله، هغو ته يې سادګي او جاذبوالی ورکړ او د مسلکي اشخاصو ترڅنګ يې د عامو خلکو د پوهاوي او علاقې وړ هم وګرځوله.

(فرويد او د هغو پلويانو هڅه وکړه، چې د انسان وده او رشد د هغه پېښو پر اساس تحليل کړي، چې د ماشومتوب پرمهال ورته پېښې شوې دي. په دغه مکتب کې انسان په تصادفي ډول عمل نه کوي، بلکې د باطني او دروني انګېزو، ځېل شويو هيلو، يا د لاشعور او ځان ناخبره ذهن پراساس عمل کوي. په دې توګه هر عمل او چلند چې انسان يې له ځانه ښيي جبري بڼه لري. فرويد د انسان ځان ناخبره ذهن يا تحت الشعور ته د لاس رسي په موخه په لومړي سر کې د هيپوتېزم يا مصنوعي خوب له طريقې څخه کار اخيست، وروسته يې له آزادې تداعۍ او د خوبونو له تعبير څخه استفاده کوله. دغې طريقې له ناروغ سره مرسته کوه، چې د خپل ذهن ژورو برخو ته لاس رسی پيدا کړي او د خپلو چلندونو په علت پوه شي.) روانشناسي عمومي، حمزه ګنجی، ۱۹مخ

د ارواشننې د پلويانو په اند: ښايي زيات شيان او حوادث د شخص «وړوکي يا غټ» په ذهن کې په آګاه يا ځان خبره ډول ځای ونيسي، مثلاً يو شخص پر آس يا موټر کې له يوې اوږدې لارې څخه تېرېږي، په خپل مسير کې يې ذهن د شاوخوا منظرې او پېښې ضبطوي. مګر ښايي په دغه اوږده

(c) ketabton.com: The Digital Library

مسير کې يې ډېرې داسې منظرې او پېښې هم په ذهن کې قيد شي، چې په ځان خبره «آګاهانه» ډول شخص ورباندې خبر نه وي.

د فرويد نظر دا دی، چې همدغه لاشعوري او ځان خبره ذهني پديدې د شخص د رواني عملونو او عکس العملونو «چې خوب ليدنې هم پکې شاملې دي» باعث ګرځي او زياتره عصبي او رواني ناروغۍ هم له همدغو ځان خبرو او ځان ناخبرو عملونو او عکس العملونو څخه را پيدا کېږي.

د اروا شننې په مکتب کې د لاشعور يا تحت الشعور رول ته ډېر ارزښت ورکول کېږي، د دوی په باور تحت الشعور يا لاشعور د ذهن هغه برخه ده، چې د انسان له کنټروله وتلې ده او په هغو کې د انسان هېرې شوې خاطرې، نه ترسره شوې هيلې، په ځان کې په زور پټ شوي عادتونه، عقدې، غوښتنې او په ځان ناخبره ډول راخپل شوي باورونه او برداشتونه پکې ځای پرځای شوي دي، چې پر دغو ټولو باندې عملاً کنټرول نه لري، خو وخت ناوخت د هغوی تاثيرات د انسان پرځان خبره ذهن يا شعور باندې راپرېوځي او انسان له بېلابېلو نااټکل شويو رواني غبرګونونو سره مخامخ کوي.

فرويد ويلي: (د انسان ذهن د يخ يوې داسې ټوټې ته ورته دی، چې نهه

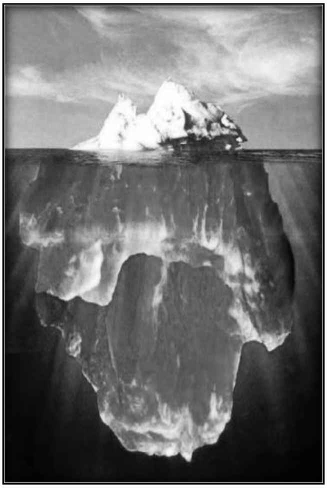

برخې يې تر اوبو لاندې او يوازې يوه برخه يې راوتلې وي. معنا دا چې د ذهن صرف ډېره وړه برخه بيداره او هوښياره ده. دغې اروا پوهنې«اروا شننې» ثابته کړې ده، چې زموږ خوی او شخصيت د ناهوښيارذهن او ضمير يعنې لاشعور تراغېز لاندې دی. زموږ اصلي څېره تر ډېره حده په لاشعور کې پټه ده، هغه څېره چې زموږ نه خوښېږي او هېره کړې مو **ده.)** ځولی مجله، د استادغضنفرمقاله

(c) ketabton.com: The Digital Library

(د «فروید» په نزد د انساني ذهن د شعوري او لاشعوري برخو مثال د هغو دوو کورنیو دی، چې د یوه کور په دوو منزلونو کې استوګنه کوي، د لومړي منزل اوسېدونکي زموږ د ذهن شعوري برخه ده او دا خلک شریف او آیین خوښونکي دي. د لاندې منزل اوسېدونکي زموږ د ذهن لاشعوري برخه ده، دغه خلک د شمېر له مخې ډېر زیات او د اخلاقو له مخې وحشیان دي. ددغه منزل ډېر وګړي یو وخت په پورته منزل کې وو، مګر د خپلو ناوړه اخلاقو له امله له هغو ځایه وشړل شول او اوس په یوه پېچلې بڼه په لاندې پوړ یا لاشعور کې پراته دي. لکه څرنګه چې له ولاړو او بندو اوبو څخه بد او فاسد بوی پورته کېږي، دغه ډول زموږ دباؤ شوي خواهشات هم د ذهني ناروغۍ او فساد سبب ګرځي.) د حمید او شمس الدین پرتلیز جاج، ډاکترتابان

څېړونکي د فروید د لاشعور د موضوع د مطرح کولو په باب وايي:

(د بشر په تاریخ کې دریو لویو سپکاویو ځان راښولی دی. لومړی د ګالیله هغه کشف چې ویل به یې ځمکه د لمریز نظام مرکز نه ده یا ځمکه د کائناتو او جهان مرکز نه ده. دوهم د ډاروین هغه څرګندونه، چې ویلې یې ده، انسان د خلقت مرکز نه دی او دریم د فروید هغه برسېرونه، چې وايي، موږ لکه څنګه چې فکر کوو، هغومره د خپل ذهن کنټرول په خپل لاس کې نه لرو.) روانشناسي، تامر باتلربودن

د فروید او د هغو د پلویانو د لیکنو شهرت له ۱۹۰۰م کال څخه راپه دې له اروپا واوښت او تر امریکا پورې ورسېد. تر ۱۹۲۰م کال پورې پر فروید او د هغو په ارواشننه باندې په امریکا کې تر ۲۰۰ زیات کتابونه ولیکل شول. د فروید ترڅنګ چې د ارواشننې د مکتب کومو نورو اروا پوهانو کار کړی، هغه پر خپل وار دغې نوې برسېرونې «تحت الشعور» ته رنګ او شرنګ ورکړی دی، خو د فروید هلې ځلې ترټولو لومړی ستایل شوې دي. افغان لیکوال «پوهاند بهاوالدین مجروح» په دې اړه لیکلي دي: (د تحت الشعور کشف د اهمیت له مخې د کریستوف کولمب د کشف په څېر ؤ. نوموړی چې امریکا

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته ورسېد، فکر یې وکړ، هندوستان ته رسېدلی دی او په دې پوه نه شو، چې یوه نوې لویه وچه یې موندلې ده. په همدې توګه فروید د ناخوآګاه شعور قلمرو وموند، خو هومره چې نن ددې امر «تحت الشعور» په اهمیت خبرې کېږي، فروید په خپل وخت کې نه ؤ ورته متوجه شوی. وروسته بیا دده د لارې نامتو لاروي «کارل یونګ» د تحت الشعور په اړه خلک وپوهول)

په ځانځاني ښامارکې شعور او تحت الشعور، عبدالغفورلېوال، الفت مجله، ٥٦مخ

د فروید او نورو ارواشننونکو په څرګندونو کې انساني شعور په دریو برخو وېشل شوی دی. ***(ناخبره شعور)***، ***(نیم خبره شعور)*** او ***(باخبره شعور)***. د دوی په اند: ناخبره شعور د انسان د اعمالو لومړنی محرک دی، په ناخبره شعور کې چې د انساني شعور زیاته برخه تشکیلوي دایمي او نه بدلېدونکې غوښتنې، آرزوګانې او انګېزې متمرکزې شوې دي، چې د هغو منشا هم غریزې او نه پېژندل کېدونکي روحي عوامل دي. کله چې له ناخبره شعور څخه یوه غوښتنه او آرزو راولاړه شي، نیم خبره شعور ته ځان رسوي. نیم خبره شعور سرحدي کرښه ده. باخبره شعور هڅه کوي، چې نوموړې غوښتنه یا آرزو کنټرول او سانسور کړي؛ خو په اکثرو مواردو کې غوښتنې او آرزوګانې بې پاسپورټه د عمل میدان ته ورتېرېږي.

«***کارل ګوستاو یونګ***» خپل یو لیدلی خوب هم د شعور په دغو دریو برخو تعبیروي. یونګ لیکلي:

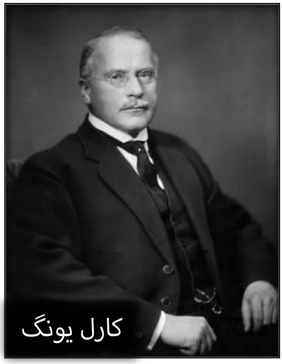
کارل یونګ

(زه به ډېری وخت په ځُرت کې ډوب وم، خو پوهېدم نه، چې څه مې په فکر کې راګرځي. یوه ورځ په ۱۹۵۹م کال ما خوب ولید، چې په یوه ښکلي نااشنا کور کې چې دوه منزله دی ناست یم، په کوټه کې ښایسته رڼا وه، د باندې خوا ته ښایسته منظرې او باغونه په نظر راتلل، د خپلو کتابونو په مطالعه بوخت

(c) ketabton.com: The Digital Library

وم. په دې وخت کې مې د کوټې په غولي یا تل کې یوه دروازه ولیده، چې نیمکښه خلاصه وه، دروازه مې راښېرته کړه، لاندې مې یوه زېرخانه په نظر شوه. د کوټې زېرخانې ته ښکته شوم، دا ډېره رڼا وه او کله چې د زېرخانې غولي ته متوجه شوم، یوه بله کړکۍ غوندې دروازه مې په نظر راغله او کله مې چې دا کړکۍ غوندې دروازه خلاصه کړه، یوه اوږده زینه مې ولیده، چې ښکته تللې وه او زه یې په پوړو کې ورښکته شوم. د تورې شپې غوندې تیاره، لویه، ژوره کوټه وه. زه پکې هرې خوا ته ګرځېدم، هرڅه ډېر تت ښکارېدل، هرې خواته په تیاره کې ګورم، ناڅاپه مې سترګې په څه شي ولګېدې. کله چې ښه ځیر شوم، هډوکي دي! د انسان د ککرۍ او اسکلیټ هډوکي مې پیدا کړل، بیا نو خپله څېړنه مې پرې پیل کړه او دا نتیجه مې له خوب څخه را وایستله: ***لومړی:*** ښکلې لویه او رڼا کوټه، چې د باندې ښایسته منظره او باغ ترې ښکارېده، د انسان باخبره شعوري برخه... ***دوهم:*** لاندې دوهمه د زېرخانې کوټه، چې په منځنۍ توګه لویه وه او رڼایې لږ څه کمه وه، د تحت الشعور یا نیم خبره شعور برخه وه. دریم: هغه د زېرخانې نه لاندې دریمه ژوره او ډېره لویه تیاره کوټه، چې زینه ورښکته شوې وه او د انسان هډوکي او ککرۍ پکې پرته وه، دا د انسان غیرشعوري یا بې خبره شعوري برخه ده...) د رنګونو نړۍ، ۲۶۱مخ

د ارواشننې د مکتب د پلویانو په ځانګړې ډول د زیګموندفروید او کارل یونګ نظریات نه یوازې د اروا پوهنې په لمن کې پاتې شول، بلکې نړیوالو ادبیاتو ته یې هم مخه وکړه. د ادبیاتو په برخه کې سوریالستان یا د سوریالېزم د ادبي مکتب غړي هغه څوک وو، چې په خپلو اثارو کې یې د فروید او د اروا شننې او نورو پلویانو افکار منعکس کړل. سوریالستان هغه لیکوال دي، (چې له کپیټالیستي ټولنې څخه د راپیداشویو توهماتو او کمزوریو په نتیجه کې له واقعي ژوند څخه خپلې ذهني نړۍ ته پناه وړي او خپل ځانونه په خوبونو، خیالونو او پتالوژیکي حالاتو مشغولوي...

(c) ketabton.com: The Digital Library

سوریالستان د فروید لمنې ته لاس اچوي او ګومان کوي، چې د انسان د هلوځلو لمسوونکی د شعور نه لاندې ذهني جهان دی.) ادبي څېړنې، ۳۰۴ او ۳۰۵مخونه

❖ ❖ ❖

د اروا شننې د مکتب په غړو کې نه یوازې نارینه پوهانو ونډه درلوده، بلکې ځینې داسې ښځینه اروا پوهانې هم وې، چې اوسمهال د اروا پوهنې د تاریخ لویې څېرې بلل کېږي. په دغو ښځینه اروا پوهانو کې لومړۍ اروا پوهانده **کارن هورنای** «۱۸۸۵م-۱۹۵۲م» ده. مېرمن کارن هورنای د المان په هامبورګ کې زیږېدلې وه، هغه مهال چې «فروید» خپل کتاب «د خوبونو تعبیر» خپور کړ، هورنای په ښوونځي کې وه، وروسته یې د برلین له پوهنتون څخه د طب په څانګه کې دوکتورا واخیسته، خو دې ان د ښوونځي له دورې څخه د اروا شننې له مفکورو سره اشنایي درلوده او د لوړو زده کړو پرمهال یې هم د فروید د اروا شننې په ټولو غونډو کې ګډون وکړ.

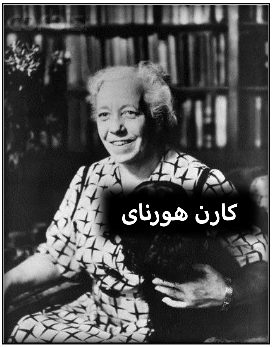

هورنای غوښتل د اروا شننې د نارینه ؤ سنګر، ښځینه کړي، له همدې امله شهرت ته هم ورسېده. ددې د مشهورو کتابونو نمونه دا دي:

«د اروا شننې نوې لارې»، «زموږ رواني تضادونه»، «ځان شننه یا ځان تحلیلونه»، «زموږ د زمانې عصبي شخصیت» او «د ښځو اروا پوهنه». هورنای ۱۸کاله په المان کې د برلین په انستېتیوت کې په تدریس او شخصي طبابت کې تېر کړل، وروسته په ۱۹۳۲م کال د امریکا متحده ایالاتو ته ولاړه او هلته له څه وخت تېرېدو وروسته یې د امریکا د اروا شننې ټولنه تاسیس کړه او د عمر ترپایه پورې یې رئیسه پاتې شوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کارن هورنای د فروید له هغې مفکورې سره موافقه وه، چې ویل به یې، شخصیت د ماشومتوب په دوران کې بڼه مومي. دې زیاته کړه، په وګړو کې روان رنځوري، د هغوی د ماشومتوب له نامطلوبو حالاتو څخه سرچینه اخلي او که چېرې د ماشوم په کورنۍ کې تفاهم، صمیمیت، محبت، احساس او درنښت وي، نو وروسته یې په روان رنځورۍ باندې له اخته کېدو څخه مخنیوی کېږي.

هورنای له فروید سره په دغه ټکي کې چې انسانان تل د تحت الشعور اسیران دي، مخالفت وښود. دې د ارماني ځان ګڼلو یا ځان تصور کولو Idealized self image نظریه هم رد کړه او ویې ویل، چې ارماني ځان خیالي دیوه فرد د شخصیت غلط تصور وړاندې کوي. دغه ډول ځان ګوماني هغه نیمګړې او تېراېستونکی نقاب دی، چې دد دې مخه نیسي، چې یو ناروغ خپله اصلي څېره وپېژني او هغه بیا ومني. رواني ناروغان پرخپله څېره باندې د دغه نقاب په غوړولو سره له خپلو باطني شخړو او تعارضاتو څخه انکار کوي او هغوی ته په دروغجن ډول دا ورښيي، چې ځان یې لکه څنګه چې دی، یا لکه څنګه چې واقعیت لري، داسې ونهویني او په ناسمه بڼه یې وانګېري، چې دا د موضوع حل نه شي کېدلی.

❖ ❖ ❖

د اروا شننې د مکتب دوهمه ښځینه غړې چې د اروا پوهنې په تاریخ کې یې نوم اخیستل کېږي، د فروید لور ***انافروید*** «۱۸۹۵م-۱۹۸۲م» ده.

انا فروید

انافروید د خپل نامتو پلار «زیګموند فروید» په شپږو اولادونو کې ترټولو کشره لور وه. دا د ښوونځي له وخته یوه فعاله او کتاب دوسته نجلۍ وه او له هغو مېلمنو څخه یې چې د دوی کره به راتلل، ګڼې ژبې زده کړې وې. دې تر ۱۴ کلنۍ پورې د خپل پلار ټول کتابونه ولوستل او هوډ یې

(c) ketabton.com: The Digital Library

وکړ، چې د خپل پلار په لاره ولاړه شي. په دې اساس دې خپلې اساسي زده کړې له خپل پلار او نورو پوهانو څخه ترلاسه کړې وې او له ۱۹۲۷م کال څخه تر ۱۹۳۴م کال پورې د اروا شننې د نړیوالې ټولنې رئیسه وه.

انا هېڅکله واده ونه کړ او د امریکا له بېلابېلو پوهنتونونو څخه «چې دې پکې ویناوې او سمینارونه وړاندې کړل» څو افتخاري دوکتوراوې او میډالونه ترلاسه کړل. دا په المان کې د نازیانو د واکمنۍ د پیل پر مهال له خپل پلار سره لندن ته لاړه او د هغو کور ترڅنګ یې چې پلار یې پکې مړ شو، یو لوی روغتون جوړ کړ او هلته به یې د رواني ناروغانو درملنه پکې کوله. د انافروید ترټولو مهم کتاب «ایګو او دفاعي میکانېزمونه» نومېږي.

فروید او لورېې انافروید

دغه کتاب انا په ۱۹۳۶م کال کې بشپړ کړ، چې موضوع یې تر زیاتې اندازې د خپل پلار د «ایګو»، «ایډ» او «سوپرایګو» د نظریاتو په ښې توضح او زیاتې تشریح باندې راڅرخي. د انا په نظر د «دفاع» کلمه د نارامونکو او نازغمونکو فکرونو او انګېرنو څخه د ځان ژغورنې د هڅو په معنا ده. کله چې «ایګو» یا «زه» له ناسمو باورنو او رواني کړکېچونو څخه ځان خلاصوي، نو له یو ډول هیجان او احساساتي والي سره مخ وي. دا په دې معنا، کله چې یوڅوک د اندېښنو، غمجنوفکرونو او تخریبوونکو انګېرنو پر وړاندې د فاعي حالت غوره کوي، نو «ایګو» یې پر «ایډ» او «سوپرایګو» باندې غلبه کوي. خوکله چې یوشخص له خپلو باطني او تحت الشعوري غریزو او اجتماعي اجبارونو سره په جګړه کې ماتې خوري، دا په حقیقت کې د شخص «ایګو» وي، چې ماتې خوري. «ایګو»

(c) ketabton.com: The Digital Library

تل د شخص د ځان، تحت الشعور او بهرنۍ نړۍ ترمنځ د تعادل د راوستلو لپاره هڅه کوي، خو کله داسې هم کېږي، چې د شخص ایګو بریالی شي او په خپله شخص ماتې وخوري. کله چې په انسان کې یوه طبیعي غریزه سر راپورته کوي، ایګو غواړي دغه غریزه راضي کړي، خو سوپرایګو دا اجازه ورته نه ورکوي. په دې ډول ایګو، سوپرایګو ته تسلیمېږي او ستونزه هماغسې پاتې کېږي. په دې سره د غرایزو، نه ارضا کېدل یو کړکېچ منځته راوړي. د شخص له خوا ددغو کړکېچونو ځپل او شاته وهل، ترټولو ناسم دفاعي میکانېزم دی، چې شخص تل په خپل ځان او روان کې ناآرامه ساتي.

(د ایګو، ایډ او سوپرایګو د پېژندنې لپاره د فروید ژوندلیک ته ورشئ.)

❖ ❖ ❖

په ارواشننه کې د «انافروید» وېناو، کتابونو او هلوځلو یوشمېر نور اروا پوهان تر اغېز لاندې راوستل. په دغو اروا پوهانو کې المانی اروا پوه ***اریک اریکسون*** «۱۹۰۲م-۱۹۹۴م» لوی نوم پیدا کړ. نوموړی په اروا شننه کې «د هویت د بحران» د موضوع په مطرح کولو سره زیات شهرت ته ورسېد.

اریکسون په ۱۹۲۷م کال د وین د اروا شننې په مؤسسه کې زده کړې پیل کړې او د «انافروید» او نورو اروا شنونکو له ښوونو څخه برخمن شو. دی په ۱۹۳۳م کال امریکا ته ولاړ، د هغه ځای تابعیت یې ومانه او د هاروارد په پوهنتون کې ورته د استادۍ دنده ورکړل شوه. وروسته په بوستون کې د ماشومانو د اروايي چارو شنونکی شو. په همدې ډول ده په امریکا کې داسې نورې دندې هم ترسره کړې، خو ترټولو مهم څه د ده هغه لیکنې او څېړنې دي، چې د خپل ژوند په اوږدو کې

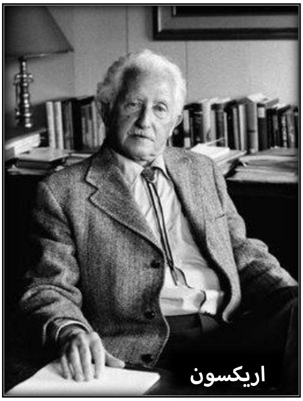
اریکسون

(c) ketabton.com: The Digital Library

یې اروا پوهنې ته وربښلې دي. دده د مهمو کتابونو نومونه دا دي:
«ټولنه او ماشومتوب»، «هویت، ځواني او بحران»، «د ګاندي حقیقت»،
«د ژوند د څرخې بشپړېدل» او «ځوان لوتر»

د څېړونکو په نظر، د اروا شننې د مکتب په پلویانو کې اریکسون په دې هم شهرت لري، چې ده دیوه نوي ژانر یا فورم ایجاد یې وکړ او هغه د «اروا پوهنیزو ژوندلیکونو» لیکل وو. ده له رواني تحلیل څخه په ګټه اخیستنې د ګاندي او لوترکینګ «چې د نړۍ مشهور کسان وو» ژوندلیکونه تحلیل کړل او په هغو کې یې د هویت د بحران غوره نمونې وښودلې. د اریکسون په اند: «د شخصیت په وده کې اصلي موضوع، د خپل هویت لپاره هڅه او پلټنه ده.»

اریکسون د هویت بحران له «دوهم ځل زیږېدنې» سره تشبه کوي. ده دغه فکر له «ویلیام جیمز» څخه اخیستی. جیمز ویلي: «انسان چې کله د لومړي ځل لپاره نړۍ ته راځي، د ژوند په اوږدو کې په اسانۍ سره خپل ځان له هغو نویو باورونو او کلتوري نورمونو سره همغږی کوي، چې ورپکې ژوند کوي. یا په اسانۍ سره د نورو په واسطه له دغو باورونو او اجتماعي معیارونو سره همغږی کېږي.» اریکسون وویل: «هغه انسانان چې دوهم ځل زیږېدنه یا د هویت بحران تجربه کوي، تردېره بریده ځورېدلي او رنځېدلي موجودات دي، چې غواړي د خپلو باورونو او انګېرنو د بدلون او د نوي مسیر د پیدا کولو له لارې رنځونه او کړاوونه له منځه یوسي او تسکین او آرامي ترلاسه کړي.»

د اریکسون په نظر، هغه کسان چې د قوي هویت احساس کوي، د ژوند له لویو مسایلو سره د مخامخ کېدنې لپاره چمتو کېږي او هغه کسان چې نه شي کولی، خپل هویت ومومي، د هویت له بحران سره مخ کېږي او کېدی شي د ژوند له سم مسیر څخه «لکه د زده کړې، دندې، مسئولیت منلو، واده کولو...» څخه لرې پاتې شي او ښایي په جرایمو لاس پورې کړي، په مخدره

(c) ketabton.com: The Digital Library

توکو یا نورو ناسمو ټولنیزو چلندونو پیل وکړي او په لنډه توګه منفي هویت راخپل کړي.

اریکسون د «زیګموند فروید» له هغه نظر سره مخالفت څرګند کړ، چې وایي: «موږ د خپل ماشومتوب د تجربو محصول یو او نه شو کولی خپل شخصیت ته د ژوند په نورو راتلونکو دورو کې بدلون ورکړو.»، اریکسون زیاته کړه: «د انسان د ماشومتوب د دورې تاثیرات مهم دي او ښایي ځینې وخت زیانونه هم ولري، خو د ژوند د نورو مرحلو پېښې او د هغو تاثیرات کولی شي، د ماشومتوب د دورې منفي پېښې او د هغو تاثیرات خنثی کړي یا پرهغو باندې غالب شي او زموږ د وروستي هدف لپاره خدمت وکړي.»

❖ ❖ ❖

په دې ډول د فروید د اروا شننې مکتب د وخت په تېرېدو سره انکشاف وکړ او زیات پلویان یې پیدا شول، خو د دغو پلویانو په کارونو کې هم یو ډول رنګارنګي راپیدا شوه، چې په ځینو ځایونو کې یې د دغه مکتب د بنسټګر «فروید» له نظریاتو سره غوځ توپیر درلود او حتی د فروید په ژوند د ده ځینې پلویان لکه، کارل یونګ، الفرډ آدلر او نور د داسې نظري توپیرونو له امله ترې جلا شول. خو په بنیادي ډول پر دغو ټولو باندې د فروید اغېز شته ؤ. که څه هم یو لړ تېروتنې دوی ور اصلاح کړې او د اروا شننې مفکوره یې د نویو تجربو په کولو سره غني کړه.

ډېری څېړونکي د اروا شننې د مکتب په حلقه کې تر ټولو لومړی د فروید په نظریاتو باندې نیوکې کوي، دوی وایي، سره له دې چې د فروید نظریات د اروا پوهنې یو جالب او مشغولوونکی بحث دی، خو د هغو د علمي ارزښت تله سپکه ده، د دوی په باور: (ترښایسته زیاتې مودې پورې فروید پزم ته د یوې علمي نظریې په سترګه کتل کېدل او فکر کېده، چې د فروید اروایي تحلیل (Psycho-analysis) کولی شي، د شعور په باره کې ټولې ستونزې او لانجې حل کړي. په دې کې شک نشته، چې فروید د پتالوژیکي ذهني جریانونو د

(c) ketabton.com: The Digital Library

څېړنې په ترڅ کې هغه مبتذل مادي نظرونه رد کړل، چې په ذهني جریانونو کې تغیرونه او بدلونونه یې د فیزیولوژیکي علتونو زېږنده بلل؛ خو په همدې وخت کې یې د ذهني فعالیت د څېړنو عیني میتودونه-(Objective Methods) هم له نظره وغورځول او د خپلې خوښې نظریه یې وړاندې کړه. فروید ذهني فعالیت له مادي شرایطو او علتونو څخه جلا کوي. دده په نظر ذهني فعالیت یو خپلواک فعالیت دی، چې له مادي پروسو سره څنګ په څنګ اوسېږي او د مخصوصو، نه پېژندل کېدونکو، ابدي روحي قواؤ په ذریعه اداره کېږي.) ادبي څېړنې، ۴۱۴مخ

په ټولیز ډول د فروید معاصران له ده څخه په دریو ټکیو کې ناخوښه وو. **لومړی** دا چې فروید ویلي: د افرادو چال چلند د هغوی د ناهوښیاره ذهن یا تحت الشعور د هغو عواملو تر واکمنۍ لاندې دی، چې دوی ورباندې کنټرول او خبر نه لري او له دې امله اشخاص د خپل ذهن په زیاته یا تقریباً ټوله فضا کنټرول نه لري. **دوهم** دا چې فروید زیاته کړې: زموږ شخصیت د ماشومتوب د تجربو پر اساس ټاکل کېږي او افراد نشي کولی، پر خپل شخصیت او برخلیک باندې واکمن ووسي. او **دریم**: د فروید له خوا د انسان په رواني حالت کې د جنسي تمایلاتو پر اهمیت باندې زیات ټینګار او د جنسي مسایلو افراطي توضیح او تشریح، له ده څخه د معاصرینو د ناخوښۍ لاملونه وو.

په هرحال له دې او دې ته ورته نیوکو سره سره، فروید یولوی استعداد ؤ او ګڼ شمېر نورې داسې ارزښتمنې څېړنې او برسېرونې یې هم کړې دي، چې په اروا پوهنه کې د یوه ستر تحول سبب شوي دي.

(نور معلومات د فروید په ځانګړي ژوند لیک کې ولولئ)

(c) ketabton.com: The Digital Library

سلوک پالنه

د اروا پوهنې په تاریخ یو بل ګام

سلوک پالنې Behaviorism ته په پارسي کې رفتارګرايي ويل شوي او ځينې نور نومونه لکه «عيني اروا پوهنه» او «انساني سلوک پوهنه» هم ورکړل شوي دي. د اروا پوهنې محققان وايي:«د شلمې ميلادي پيړۍ په پيل کې عينيت پالنې او مادې پالنې ځانګړې وده کړې وه او تردې بريده يې دوام وموند، چې بالاخره د اروا پوهنې په يوې نوې بڼه بدل شول. د اروا پوهنې دغې نوې بڼې د ذهن او شعور د موضوع څېړل او سپړل شا ته واچول او په هغو شيانو متمرکزه شوه، چې د ليدلو، لمس کولو، اورېدلو... وړ وو.»

په دې اساس سلوک پالنه د اروا پوهنې له نورو مکتبونو سره په بنسټيزو نظرياتو کې غوڅ توپير لري. د افرادو د سلوک، چلند او کړوړو څېړل، د دوی د کار بنسټ دی. د سلوکيانو په اند، افراد د خپل ماحول پر وړاندې غبرګون او عکس العمل ښيي، خو داسې غبرګون نه، لکه د رواشننې په مکتب کې چې وايي، افراد د خپلو ناڅرګندو تمايلاتو له مخې چې زياتره په لاشعور کې دي هڅول کېږي. د دوی په باور، انسانان د خپل اختيار او ارادې پر اساس عمل کوي او همدغه عمل د يوه انسان شخصيت او ماهيت ټاکي. د سلوک د مکتب پلويان هڅه کوي، چې پر ذهن باندې له زيات تمرکز څخه ډډه وکړي او پر ځای يې د محيط د تغيراتو پر وړاندې د ژوندیو موجوداتو ځوابي غبرګونونه په نظر کې ونيسي.

دوی زياتوي:(سلوک يا رفتار د محيطي پېښو يا «محرک» او «محرکي موقعيتونو» په مقابل کې د يوه ژوندي موجود «ځوابونو»، «غبرګونونو» او «جوړجاړيو» ته ويل کېږي. په دې ترتيب اروا پوهنه بايد د يوه سلوکي او

(c) ketabton.com: The Digital Library

رفتاري علم په توګه، یوازې له هغو کارونو سره سروکار ولري، چې په عیني ډول د «محرک او غبرګون»، «د عادتونو د رامنځته کېدو او جوړېدو» او «ددغو عادتونو د یوځای کېدو» له مخې تشریح کېږي. یا په بل ډول، سلوکي اروپوهنه له محیط سره په تړاو کې دیوه ژوندي موجود له ټولنیز چال چلند څخه بحث کوي.)

ددغه مکتب «سلوک پالنې» بنسټ ایښودونکی، د امریکا وتلی اوراپوه **جان واټسن** «۱۸۷۸م-۱۹۵۸م» دی، «چې تاسې یې بشپړ ژوندلیک په همدغه کتاب کې ترڅانګړي سرلیک لاندې لوستلی شئ.»

واټسن

واټسن په ۱۹۱۳م کال کې چې ۳۵ کلن ؤ، ددغه مکتب بنسټ کېښود. واټسن په دې باور ؤ، چې اروا پوهنه باید د شعور او ذهن مسئله کاملاً څنډې ته کړي او یوازې په سلوک، چال چلند، کړووړو او رفتار باندې بحث وکړي. نوموړي لیکلي:(اروا پوهنه لکه څنګه چې یې سلوک پلویا ن ګڼي؛ په بشپړه توګه د طبیعي علومو یوه عیني او ازموېښتي څانګه ده. اروا پوهنه باید په خپل وار سره د سلوک او چال چلند پر مطالعه باندې راوڅرخي. د اروا پوهنې طریقه او روش بشپړ عیني او د لیدلو وړ دی او د هغو اصلي مسئله د رفتار او چال چلند وړاندوینه، کنټرول او مهار دی... د شعور او ځانخبرۍ حالات د «روح» د مسئلې غوندې د عینیت او لیدلو وړ نه دي. په همدې ډول هېڅکله نه شوکولی هغه په علمي توګه وڅېړو... سلوک پالنه د ذهني فعالیتونو هېڅ ډول عملي سند او مدرک چاته نه شي ورکولی... شعور د تعریف وړ شی نه دی او نه کومه د کارېدلو وړ جنبه لري، بلکې ها د پخوانیو زمانو د «روح» د نه اثبات شوي موضوع غوندې یوه موضوع ده... زما له نظره د اروا پوهنې لپاره چې کومه طرحه او نقشه غوره او دقیقه ده، د شعور او

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځان خبری له نظره غورځول دي؛ چې ما تقریباً ورڅخه انکار کړی دی او دا هم ددې لپاره چې د ازمویښتي تحقیق درشل ته لاره پرانیستل شي. شعور هېڅکله لیدل شوی نه دی، لمس شوی نه دی، بوی شوی نه دی... بس یوه ساده فرضي مسئله ده... او دا چې په نورو ټولو علوموکې واقعیتونه د عیني مشاهدې او اثبات وړ دي او د هرڅېړونکي او مشاهده کوونکي له خوا تحلیل کېدلی او څېړل کېدلی شي. خو که چېرې اروا پوهنه د شعور علم وبلل شي، نو بیا له نورو علوموسره کومه ګډه پوله نه شي درلودلی.)

مکتبهای روانشناسی ونقدآن، بېلابېل مخونه

(دا چې ولې واټسن په اروا پوهنه کې په دغه اساسي بدلون باندې باور درلود، سبب یې دا دی، چې ده به ویل، د علمي طریقې او روش ځواک د اثبات منلو پر مفهوم ولاړ دی او په اصل کې ټولې علمي ادعاوې تل کولی شو، ثابتې یا رد کړو. خو دغه ځواک په داسې شیانو پورې اړه تړلی دی، چې کولی شو، هغه په عیني ډول مشاهده کړو. د واټسن په نظر ذهني مسئلې د علمي مطالعې لپاره مناسب موضوعات نه دي. ځکه چې دغه ډول مسئلې تر زیاته بریده شخصي پېښې دي. هېڅوک نه شي کولی، د کوم بل چا فکرونه ووینې او یا هغه لمس کړي... د سلوک مکتب د ارګانېزم یا ژوندي موجود هرهغه فعالیت ته اشاره کوي، چې څرګند او د مشاهدې وړ وي. د واټسن په باور اروا پوهنه کولی شي، هرهغه څه چې افراد یې ترسره کوي یا یې وایي، مطالعه کړي، مګر دا نه شي کولی، چې هغه افکار، تمایلات او احساسات چې له دغو چلندونو او رفتارونو سره ملګري دي په عملي توګه وڅېړي.)

روانشناسي عمومي، وين ويتن، ۸مخ

د واټسن د سلوک پالنې اساسي اصول ساده، پرېکنده او جدي دي، چې یوازې عیني او د لیدلواو مشاهده کولو وړ مسایل د اروا پوهنې اصلي موضوعات ګڼي او د ذهن پلوی پرټولو اصطلاحاتو او مفاهیمو په خپل مکتب کې د بې معناتوب ټاپه وهي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

واټسن د خپل مکتب ارزښت ته په اشارې سره ليکي: (زه فکر کوم، سلوک پالنه د عاقلانه ژوندانه په بنسټ جوړونه کې مرسته کوي. د سلوک پالنې څرګندونې بايد پر داسې علمي ټکو ولاړې وي، چې انسانان د هغو په مرسته، د خپل سلوک او رفتار لومړني اصول چمتو کړي او نارينه او ښځينه افراد علاقه من کړي، چې خپل ژوند ته نوی ترتيب ورکړي.)

مکتبهای روانشناسی ونقدان

کله چې واټسن په رسمي توګه سلوک پالنه راپيل کړه، هغه مهال د عينيت پالنې، ماشين پالنې او ماديت پالنې نفوذ زيات ؤ. واټسن ته د هغو فيلسوفانو نظريات چې د عينيت او ماديت خواته يې زيات تمايل درلود، د الهام سرچينې وې. په دغو فيلسوفانو کې يو هم فرانسوی فيلسوف ***اګوسټ کنټ*** «۱۷۹۸م-۱۸۵۷م» ؤ، چې نظرياتو يې د واټسن او نورو سلوک پلويانو په کارونو سيوری غوړولی دی.

اګوسټ کنټ

کنټ د فزيکي حقايقو او بشري حس په نظريه کې وايي: «له فزيکي حقايقو بهر او هغه شی چې نه حسېږي، هېڅ شی د کشف او پېژندنې وړ نه دي او انسان له اثارو د ليدلو او حس کولو پرته د هېڅ شي په باره کې پوهه حاصلولی نه شي.»

د سلوک پالنې پلويان د حيواني ارواپوهنې او انساني ارواپوهنې ترمنځ د اړيکو په موجوديت ټينګار کوي. پخپله واټسن د خپل مکتب په اړه وايي: (سلوک پالنه د شلمې ميلادي پېړۍ په لومړۍ لسيزه کې د حيواني ارواپوهنې د مطالعې مستقيمه پايله ده.)

تاريخ روانشناسي نوين، ۲۸۸مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سلوکیانو په څرکندونو باندې د روسي بیولوژیست **ایوان پاولوف** «۱۸۴۹م-۱۹۳۶م» او د تکامل د نظریې د بنسټګر **چارلز ډاروین** «۱۸۰۲م-۱۸۸۲م» نظریات ځانګړی اغېز لري، خوځومره افراط چې د ډاروین په نظریاتو کې لیدل کېږي، د سلوک د پلویانو په نظریاتو کې نه لیدل کېږي. دغه اروا پوهان د انسان شخصیت تر زیاته بریده د خپل ماحول محصول بولي. خو د پاولوف له نویو تجربو سره بیا ښه اړخ لګوي، له همدې امله ***واټسن*** په ۱۹۱۵م کال په خپله وینا کې چې د امریکا د اروا پوهنې ټولنې ته یې اوروله، وړاندیز وکړ، چې نور دې د «باطن څېړلو» پرځان «شرطي غبرګونونه» چې د پاولوف نوې څېړنه وه، د اروا پوهانو د کار اصلي طریقه وټاکل شي.

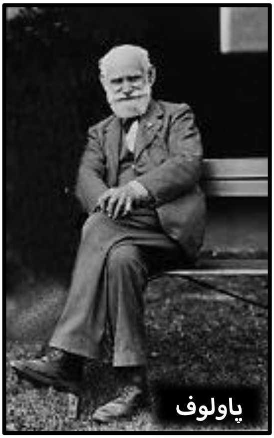
پاولوف

واټسن په دې باور ؤ، چې «د افرادو په رفتار او سلوک ټاکنه کې تر ټولو مهم او د پام وړ شی چاپېریال دی، ده به ویل، د ځانګړو محیطي شرایطو په جوړېدو سره چاپېریال کولی شي، په افرادو کې د ټاکلي رفتار وړاندوینه وکړي.» د عمومي اروا پوهنې آرونه، ۱۳مخ

د واټسن په پورته نظریاتو کې موږ د «اګوسټ کنټ» د هغې نظریې څرک لیدلی شو، چې وایي: «بشر په اصل کې ټولنیز مخلوق دی، انسان دا ټولنیزه غریزه له ټیټو حیواناتو څخه په میراث وړې ده او وروسته یې په هغه بشپړتیایي بهیر کې تهذیب او عقل ته نږدې کړې ده، چې دغې کار پېړۍ پېړۍ وخت غوښتی دی. وروسته عقل ورپورې تړل شوی دی، د ترحم او مهربانۍ، توندو او سرکشو احساساتو موږ آرام کړي یو او نرمي یې رابښلې

ده او په پای کې به د جګړه ماري غريزه زموږ د عدالت غوښتنې له خوا مغلوبه **شي...»** په فلسفه کې تلپاتې پېښې، ۲۵٦مخ

کومو اروا پوهانو چې د حیواني اروا پوهنې لپاره کار کړی، د سلوک پالنې لپاره یې زیات ارزښت درلود. په دغو اروا پوهانو کې له «پاولوف» نه وروسته، امریکایی اروا پوه ***ثوراندایک*** «۱۸۷۴م-۱۹۴۹م» ځانګړی نوم لري. ثوراندایک هغه مهال له اروا پوهنې سره مینه پیداکړه، چې د «سلیان» په پوهنتون کې یې د «ویلیام جیمز» د اروا پوهنې د اصولو کتاب ولوست. په همدې اساس خپلې نورې زده کړې یې د ویلیام جیمز ترښوونې لاندې د هارواړډ په پوهنتون کې بشپړې کړې. ثوراندایک د دوکتورا تر اخیستو وروسته د حیواني اروا پوهنې په هکله څېړنې او مطالعې پیل کړې او د کلمبیا په پوهنتون کې د اروا پوهنې استاد شو.

نوموړي په همدغه ځای کې شهرت ته ورسېد او د کتابونو د تالیف او رواني ازموینو له امله یې زیاتې پیسې لاسته راوړې. ثوراندایک وروسته حیواني اروا پوهنه پرېښوده او د انساني زده کړو او تربیتي اروا پوهنې پر خوا یې مخ راواړاوه. ده زده کړه د عمل او عکس العمل په پایله کې د عصبي روابطو د ټینګښت محصول وګڼه. د ساري په ډول دی وایي: «ژوندی موجود، د محرک په مقابل کې مختلف عکس العملونه ښیي، ددغو عکس العملونو تکرار په حقیقت کې د عصبي رابطو د استحکام سبب ګرځي، چې په پایله کې زده کړه رامنځته کېږي... د عکس العملونو تکرار او اجرا د ازموینښت او خطا د قاعدې تابع دي. یعنې کوم فعالیت چې د یوه ژوندي موجود له خوا د یوې موضوع د زده کړې لپاره ترسره کېږي. په لومړي سر کې له اشتباهاتو سره ملګری وي، خو د زده کړې په جریان کې د موضوع په اړه په تدریجي

(c) ketabton.com: The Digital Library

تو ګه اشتباه ډوله عکس العملونه خپل ځای سمو او صحیحو عکس العملونو ته ورکوي او د وخت په تېرېدو سره خپل اصلي هدف یا د زده کړې موضوع ته رسېږي. په دې اساس زده کړه هغه وخت رامنځته کېږي، چې د ژوندي موجود موفق ډوله عکس العملونه د غلطو او اشتباه وزمه عکس العملونو ځای ونیسي...)

❖ ❖ ❖

څرنګه چې د سلوک پالنې مکتب زیات ټینګار پر عینیت کاوه، له همدې امله ټول اروا پوهان د واټسن له دا شان څرګندونو څخه راضي نه وو. ترټولو لویه نیوکه پر ده باندې دا وه، چې واټسن په خپلو افراطي ډلبندیو کې د ارواپوهنې خورا مهمې برخې نه دي راوړې یا یې ورڅخه انکار کړی دی. دغه نیوکه حتیٰ د هغو کسانو له خوا هم تائید شوه، چې په عمومي ډول یې له عینیت پالنې څخه ملاتړ کاوه.

د واټسن یو ترټولو ځواکمن مخالف، انګلیسی ارواپوهاند ***ویلیام مکدوګال*** «۱۸۷۱م–۱۹۳۹م» ؤ. مکدوګال په ۱۹۲۰م کال کې کله چې امریکا ته ولاړ. لومړی یې له «هاروارد» او بیا یې د «دوک» له پوهنتون سره همکاري پیل کړه. ده د غریزه اي سلوک د نظریې او د اجتماعي ارواپوهنې په باب د لیکنو او څېړنو له امله شهرت درلود. خو جالبه دا وه چې مکدوګال پخپله دومره اجتماعي نه ؤ، لکه نظریاتو چې یې د اجمتاعي ارواپوهنې سره مرسته کړې، ده پخپله لیکلي، چې هېڅکله په ژوند کې له کومې ټولنیزې ډلې ټپلې، ګوند او بل داسې څه سره یو ځای نه شوم!

مکدوګال

مهمه داده چې، واټسن په همدغو کلونو کې د مکدوګال د غرایزو نظریه رد کړه. بالاخره دغه موضوع تردې پورې راورسېده، چې په ۱۹۲۴م کال په واشنګټن ډي سي کې ددغو دواړو

(c) ketabton.com: The Digital Library

اروا پوهانو ***«جان واټسن او مکدوګال»*** ترمنځ مناظره جوړه شوه. په دغه مناظره کې ۱۰۰۰ زرو تنو ګډون کړی ؤ. مکدوګال د دې مناظرې په لړ کې وویل: «موږ له ډاکتر واټسن سره په دغه ټکي کې موافق یو، چې سلوکي چارې د اروا پوهنیزو څېړنو لپاره لازمي دي، خو ورسره دا غبرګوو، چې ذهني او شعوري چارې هم په همدغه اندازه اړینې دي... که چېرې اروا پوهان له باطن څېړلو ***څخه ګټه*** وانخلي، نو څنګه به له خپلو فکرونو او خیالونو څخه خبرتیا ترلاسه کوو؟...» ده واټسن وننګاوه او له هغو ***څخه*** یې وغوښتل، چې څرنګه یو سلوک پلوه د ویولن له یوه کنسرت څخه د خوند اخیستلو څرنګوالی توضیح کوي.

په هرحال د واټسن او مکدوګال ترمنځ په دغه مناظره کې د دواړو ترمنځ ***ګڼ*** بحثونه وشول، خو د مناظرې زیاتو ***ګډونوالو*** مکدوګال ته د بحث د ***ګټونکي*** رایه ورکړه.

❖ ❖ ❖

د سلوک پالنې د تحول او تکامل په بهیر کې، بل وتلی اروا پوه ***بي. اف. سکینر*** «۱۹۰۴م-۱۹۹۰م» دی، چې د واټسن له مرګ «۱۹۵۸م» څخه وروسته د سلوک پالنې د مکتب د رهبر په توګه رامیدان ته شو، ده یوځل بیا سلوک پالنې ته نوې ساه ورکړه او د واټسن په څېر یې د ذهني او باطني مسئلو له شتون څخه انکار وکړ او زیاته یې کړه، چې موږ نه شو کولی، دغه ډول ناڅرګند تمایلات په عیني او عملي ډول وڅېړو. یوازنی شی چې

سکینر

څېړل کېدل یې ممکن دي، هغه د ماحول د پېښو په غبرګون کې زموږ چلندونه، کړه وړه او عکس العملونه دي. ده د پاولوف غوندې لومړی پرحیواناتو باندې تجربې پیل کړې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوموړي پر کوترو او موږکو باندې د خپلو څېړنو په لړ کې وښوده: «څرنګه چې حيوانات د بهرنيو محرکاتو په مقابل کې ځواب ښيي، نوکولی شو، د هغوی چلند د ځواب ورکولو په بهير کې کنټرول کړو او حتیٰ ترهغې اندازې کولی شو، چې د حيواناتو چلند په غيرعادي بڼه وروزو. همدا ډول موږ د انسان پېچلي رفتارونه هم کنټرولولی شو، چې همدغه چلند او سلوک څېړل او د هغوی بدلول، د ارواپوهنې ترټولو لويه دنده ده.»

سکينر د واټسن په پيروۍ يوازې د مشاهدې وړ يا مشاهده منونکی سلوک او رفتار مهم وګاڼه. نوموړي د هغو څه په اړه له فکر کولو او نظريې څرګندولو سره علاقه نه درلوده، چې ممکن د يوه ژوندي موجود په باطن کې جريان ولري او نه يې پرهغو باطني فرضياتو باندې کار درلود، چې ګواکې د ژونديو موجوداتو پر بيولوژيکي فعاليتونو باندې اغېز لري. د سکينر په سلوک پالنه کې هغه څه چې د محرک او غبرګون ترمنځ واقع دي، عيني چارې نه بلل کېږي، بلکې توصيفي او د خالي ارګانېزم يوځای کېدل بلل کېږي.

سکينر په خپلو ځينو څرګندونو کې ان د افراط لمن نيسي. يو ځای ليکي: «بهرني محرکات د انسان ټول سلوک ترکنټرول لاندې راولي. په دې اساس که چېرې تاسې فکر کوئ، چې زموږ اعمال، زموږ د ذهني او شعوري تصميمونو حاصل دی، تېروتنه کوئ... موږ ټول د خپل ځان په واسطه نه، بلکې د خپل محيط او محيطي انګېزو په واسطه کنټرولېږو او حتیٰ خپلواکه اراده يو ناسم تصور دی!»

د سلوک پالنې مکتب له ۱۹۱۳م کال څخه د «جان واټسن» په وينا، ليکنو او هلوځلو باندې پيل ومونده او ددغه مکتب د وروستي فعال غړي «سکينر» په مړينه چې په ۱۹۹۰م کال وه، پای ته رسېږي. ددغه مکتب «سلوک پالنې» په پياوړتيا کې د واټسن او سکينر په شمول ځينې نورو

(c) ketabton.com: The Digital Library

اروا پوهانو لکه «البرټ بندورا»، «جولیان راتر»، «لیونارد هال»، «ادوین ګاتري» او «اډوارډ ټولمن» هڅې هم د ستایلو او یادولو وړ دي.

❖ ❖ ❖

دا چې د سلوک پالنې تقریباً ټولې څرګندونې پر عنیت راڅرخي او له ذهني او باطني مسایلو څخه «چې ملموسې بڼې نه لري» په یو نه یو ډول انکار کېږي، له همدې امله پر دغه مکتب باندې د نیوکو لړۍ هم له همدغه ځایه پیل کېږي. کره کتونکي وایي: «موږ نه شو کولی، چې د روان اصطلاح له روان پوهنې څخه حذف کړو، یا باطن څېړنه له یاده وباسو او تر اندازې زیات په عیني او لیدونکو مسایلو تکیه وکړو. دا ځکه چې د اروا پوهنې اصلي موضوع اروا یا ذهن دی، چې اروا پوهنه د هغو د فعالیتونو، حالاتو او اغېزو څخه خبرې کوي. له دې مخې موږ که چېرې یوازې او یوازې پر بهرني سلوک او رفتار باندې تمرکز وکړو، نو له اروا پوهنې څخه به یو وچ او محدود علم جوړ کړو او د ګڼو رواني اړخونو لکه انګېزو، باورونو، ذهني تمایلاتو، ادراکاتو، هیجاناتو، انګېرنو او نورو... څېړنه او پرهغوی د پوهېدنې ارزښتمنې شېبې به له لاسه ورکړو.»

د سلوک پالنې پرمکتب د یوې انساني پوهنې په توګه زیاتې نیوکې شوې، خو له دې څخه هم سترګې نه شو پټولی، چې دغه مکتب د اروا پوهنې په باب ډېر ناویلي ویل رابرسېره کوي، چې د اروا پوهنې په تاریخي مسیر یې مثبت اغېز پروت دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګشتالت پالنه
د اروا پوهنې په خدمت کې

لکه څرنګه چې د جوړښت پالنې مکتب د ذهن د تشکیلوونکو عناصرو مطالعه کوله او د عمل پالنې مکتب د ذهني چارو او فعالیتونو مشاهده او اندازه له محیط سره د تړاو په ترڅ کې ترسره کوله، خو د ګشتالت پالنې یا د ګشتالت د مکتب پلویان بیا ددغو دواړو مکتبونو پر خلاف حرکت وکړ. (دوی د وونټ په پیروانو باندې تور ولګاوه، چې هغوی وایي، زموږ ادراک له اشیاؤ څخه یوازې د حسي عناصرو ټولونه کوي. ګشتالتي اروا پوهانو وویل، کله چې حسي عناصر ترکیبېږي، هغه بیا نویو نمونو او شکل بندیو ته بنه ورکوي. دوی زیاتوي، د موسیقۍ څو آلې سره څنګ په څنګ وغږوئ، د هغو د بېلابېلو غږونو له ترکیب څخه یو داسې نوی غږ یا آواز منځته راځي، چې په یوازې ډول یې په هغو ګڼو غږونو کې هېڅ یو نلري. په لنډیز سره ویلی شو، کُل د هغو د اجزاو په پرتله بل ډول دی...) تاریخ روانشناسی نوین، ۹۷مخ

په همدې اعتبار ګشتالتیان وایي: «د انسان ذهن یا روان د تجربې وړ نه دي. ذهن باید د یوه کُل په ډول په نظر کې ونیول شي، ځکه چې تل د خپلو تشکیلوونکو اجزاو لپاره اضافه شی لري. د کُل په یوه برخه کې بدلون کولی شي، په کُلي ډول د واقعیت پروسه بدله کړي.»

روانشناسي عمومي، حمزه ګنجي، ۱۹مخ

ګشتالت (Gestalt) چې یوه الماني کلمه ده، د یوې کُلي طرحې او جوړښت معنا ورکوي او په اروا پوهنه کې «کُل له اجزاؤ نه مخکې د هغو جوړونکی دی» معنا ښیندي. ددغه مکتب پلویان لکه **ماکس ورټایمر** «۱۸۸۰م–۱۹۴۳م»، **کورت کافکا**«۱۸۸۶م–۱۹۴۱م»، **ولفګانګ کوهلر**«۱۸۸۷م–۱۹۶۷م»، **لوین** «۱۸۹۰م–۱۹۴۷م»، **ویلر** «۱۸۹۲م–۱۹۶۱م»،

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګولډاشټاين «۱۸۷۸م-**۱۹۶۵**م» او نور په عمومي ډول د انسان ذهن او روان د هغو د اجزاو پرځای لومړی د یوه کُل په توګه په نظر کې نیسي. څېړونکي د دوی ددغې نظریې مفهوم په یوه مثال کې راښیي او وايي: (ګرداب یوه فزیکي اصطلاح ده، چې موږ ټولو به یې مسیر او بڼه په سیندونو، دریابونو او ویالو کې لیدلې وي او په خط السیر یې پوهېږو. په ارواپوهنه کې ګشتالت په دې نظر دی، چې سمه ده، ګرداب د اوبو له څاڅکو څخه جوړ شوی دی، خو د اوبو هرڅاڅکي ته ګرداب نه شو ویلی، بلکې یوازې د اوبو هغو څاڅکو ته ګرداب ویلی شو، چې په یوه خاص نظم او جوړښت سره په ترتیب په یوه ټاکلي موقعیت کې ځای شوي دي او د اوبو د حرکت یو خاص بهیر یې تشکیل کړی دی، چې موږ یې ګرداب بولو، خو شېبه وروسته همغه اوبه دي، چې په عادي ډول جریان لري.)

د عمومي ارواپوهنې آرونه، ۱۴او ۱۵مخونه

(د ګشتالت په مفکوره کې د ژوند فضا د هغو مؤثرو عواملو یو کُلي نمونه بلل شوې، چې په سلوک او چلند اثر اچوي او د فرد رواني نړۍ منځته راوړي، چې په ټوله کې په خپله فرد او د هغو رواني چاپېریال هم پکې داخل وي. له رواني چاپېریال څخه مطلب هغه فزیکي او ټولنیز محیط دی، چې هم فزیکي شیان او هم عملي روابط او اړیکې پکې شاملې دي. د ژوند په فضا کې نه یوازې هغه شیان چې په اوسنۍ زمانه کې ادراک کېږي، بلکې داسې مواد لکه حافظه، ژبه، هنر، افسانه، دین او امیدونه شامل دي. د رواني جهان مجموعه معمولاً د فرد د ژوند د فضا له ګډو فصلونو څخه تشکیل شوې ده. په رواني جهان کې استعدادونه، شخصي معلومات او باورونه، تېر او راتلونکي لرلیدونه، مجرد افکار او عیني شیان شامل دي... په دې اساس د ژوند فضا له فرد او د هغو د خاص رواني حالت او چاپېریال څخه جوړېږي. ددې معنا دا ده، چې دژوند فضا یو فعال او خوځند کُل«مجموعه» دی، چې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

هرې برخې بدلون په نورو برخو هم اغېز کوي او هربدلون په ټولې وضعې پورې تړاو لري.)

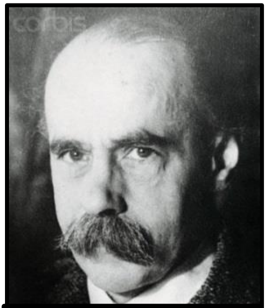

ماکس ورتهایمر

داروا‌پوهنې ښوونځي، ۱۱۹او ۱۲۱مخونه

د ګشتالت د مکتب په پلویانو کې «***ماکس ورتهایمر***» ته «چې په پراګ کې زیږېدلی ؤ او د فلسفې او اروا‌پوهنې په برخوکې یې لوړې زده کړې درلودې» ددغه مکتب د بنسټګر خطاب شوی دی.

ده په ۱۹۲۱م کال د (کورت کافکا)، (ولفګانګ کوهلر) او (ګولډاشټاین) په همکارۍ د اروا‌پوهنیزو څېړنو په نوم د یوې مجلې په خپرولو پیل وکړ، چې همدغه پیل د ګشتالت د مفکورې د رامنځته کېدو لامل شو.

دغه مفکوره په المان کې ډېره ژر مشهوره شوه او د «برلین» د اروا‌پوهنې په مؤسسه کې ورته ځای ورکړل شو. تردې وروسته به ورته ډلې ډلې محصلین له مختلفو هېوادونو څخه راتلل او په دغه مرکز کې به یې چې د نړۍ په کچه یې یومجهز لابراتوار درلود، زده کړه کوله. خوکله چې په ۱۹۳۳م کال په المان کې د هیټلر په مشرۍ نازیان واک ته ورسېدل، د ګشتالتي اروا‌پوهنې پلویانو ته ستونزې جوړې شوې. په ځانګړي ډول ورتهایمر او نورو مشهورو پلویانو یې امریکا ته مهاجر شول. هلته د دوی ځینې کتابونه په انګلیسي ژبه وژباړل شول او یوشمېر اروا‌پوهان د دوی د افکارو تر اغېز لاندې راغلل، چې وروسته دغه اغېز نړیوال بهیر ته لاره پیدا کړه.

ورتهایمر په خپل وار پر نورو ملګرو باندې زیات اغېز درلود. دده له خوا په ۱۹۲۳م کال د ادراکو د جوړښتي اصولو تدوین د ګشتالت مکتب ته شهرت وباښه. ورتهایمر څرګنده کړه، چې اشخاص شیان په واحدانه ډول درک کوي، یا کله چې یو ژوندی موجود د قصد او نیت له مخې خپل ماحول ته ګوري او

(c) ketabton.com: The Digital Library

لیدنه، کتنه او پلټنه پیل کوي، نو په همزمانه توګه د ادراکو ترتیبېدنه او جوړېدنه هم رامنځته کېږي.

ترورتایمر مخکې اروا پوهانو دا نظر درلود، چې ادراک له هغو ساده او نه تجزیه کېدونکو عناصرو او احساسونو څخه تشکیلېږي، چې هر یوله هغو څخه په یوه ځانګړي حسي ارګان پورې تړلی وي، خو ورتایمر دغه نظر ناسم وګاڼه او ادعا یې وکړه، چې د دوو محرکاتو اثرات سره ترکیبېږي او یو نوی او متحد شکل رامنځته کوي، له دې مخې درک شوی حرکت نه شو کولی، په ټوټه ټوټه او پرله پسې احساسونو باندې وویشو.

ورتایمر ددغه نظریې د ښې سپړنې او څېرنې لپاره د «ادراکي سازمان اصول» په نوم یوه معتبره مقاله خپره کړه. ددغې مقالې په یوه برخه کې د ادراکي سازمان څو قوانین هم وړاندې شوي دي، چې مهم قوانین یې عبارت دي له:«د مجاورت قانون، د شباحت قانون، د ادامې قانون، د ترمیم او رغولو قانون او د شکل او زمینې له قانون څخه...»

۱: د مجاورت قانون:

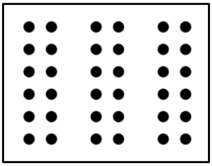

دغه قانون وایي، هغه پدیدې او چارې یا هغه اجزاوې چې د زمان او مکان له مخې یوبل ته سره نږدې واقع وي، اړوند او متعلق په نظر راځي. یا په بل ډول، هغه عناصر چې دیوه او بل په څنګ کې واقع وي، نو یو له بل سره په مجاورت کې د درک کېدلو لپاره ښه مساعد دي. تاسې ددې قانون په شکل کې دایرې، په دریو جفتو ستونونو کې وینئ، نه د یوې جمع او کُل په ډول.

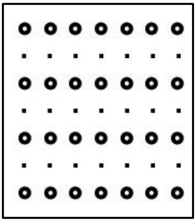

۲: د شباهت قانون:

د شباهت قانون په دې معنا دی، چې سره ورته او مشابه شیان، له ناورته او غیرمشابه شیانو او مطالبو څخه په ښه ډول درک کېږي. یا مشابه او سره ورته

(c) ketabton.com: The Digital Library

اجزاوې د يوې ډلې او کُل په ډول ليدل کېږي.ددغه قانون شکل کې دايرې او نقطې دواړې په نظر راځي، خو دلته دايرې له دايرو سره په رديف کې وينئ او نقطې له نقطو سره، خو په ګډه د هغوی دواړو ستونونه نشئ درک کولی.

۳: د ادامې قانون:

زموږ په ادراکو کې يو داسې تمايل شته دی، چې تل يو داسې لوری تعقيب کړو ، يا اجزاوې او عناصر په داسې ډول وصل کړو، چې ګواکې ادامه لري، يا يوه ځانګړې جهت ته جريان لري. د ساري په ډول ددې بحث په شکل کې تاسې تمايل لرئ، چې د دايرو ستونونه له پورته خوا څخه ښکتې خوا ته تعقيب کړئ.

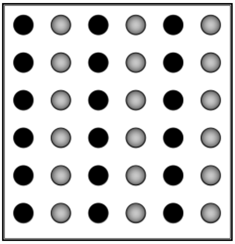

۴: د ترميم او رغولو قانون:

زموږ په ادراکو کې دا تمايل هم شته، چې نابشپړ شکلونه په خپل ذهن کې بشپړ کړو. تاسې په شکل کې درې بشپړې مربع ګانې درک کوئ، په داسې حال کې چې هغه بشپړې نه دي او په منځونو کې يې تشې برخې ليدل کېږي.

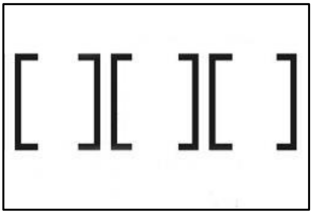

۵: د شکل او زمينې قانون:

په دغه قانون کې له شکل څخه موخه هغه څه ده، چې د درک وړ وي، يا د درک کولو لومړنی موضوع وي او زمينه هغه صحنې يا چاپيريال ته ويل کېږي، چې شکل پکې ځای لري. په داسې يوه حالت کې شکل اصلي په نظر راځي او تر زمينې وتلی او برجسته معلومېږي. په مخامخ تصوير کې شکل او زمينه يو او بل ته ورګرځېدونکي دي يا په يو او بل اوښتونکي دي.

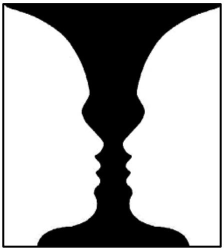

(c) ketabton.com: The Digital Library

ممکن کله دوې څېرې په نظر راشي او کله یو ګلدان. له دغه قانون څخه د ښوونې او روزنې په نظام کې یوه داګټه اخیستل کېږي، چې د زده کړې وړ موضوع باید په واضح ډول ولیکل شي، هغه که په تخته وي او که په کتاب کې په بېلابېلو رنګونو.

❖ ❖ ❖

د ګشتالتیانو په څوکسیزه ډله کې تر «ماکس ورتهایمر» وروسته «***ولفګانګ کوهلر***» چې د دوی ویاند او فعال غړی ؤ، زیات شهرت لري. نوموړی په ۱۸۸۷م کال په بالتیک کې زیږېدلی ؤ او پنځه کلن ؤ، چې کورنۍ یې د المان شمال ته ولاړه او نور د همدغه ځای اوسېدونکي شول. ده

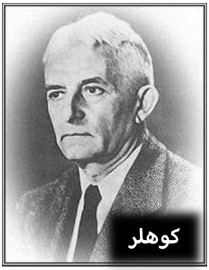

لوړې زده کړې د «بن» او «برلین» په پوهنتونونو کې ترسره کړې او د فزیک په برخه کې یې هم ښه مطالعه درلوده. همدا لامل دی، چې د نوموړي په اروا پوهنیزو څېړنو کې هم د فزیکي مسایلو څرکونه لیدل کېږي.

کوهلر په ۱۹۱۳م کال په یوه سمندري سفر کې «تنریف» ته ولاړ او د افریقا په شمال لوېدځو سواحلو کې یې پر بیزوګانو باندې څېړنې وکړې. دده هغه کتاب چې په ۱۹۱۷م کال کې یې «د بیزوګانو ذهنیت» په نوم خپور کړی، په حقیقت کې د همدغو څېړنو نچوړ بلل کېږي. کوهلر تردې وروسته د برلین د پوهنتون استاد وټاکل شو. وروسته یې په یوشمېر نړیوالو پوهنتونونو کې «چې د هغو له ډلې څخه د امریکا د هاروارد او کلارک پوهنتونونه یادولی شو» ویناوې وکړې. کوهلر په ۱۹۲۹م کال خپل ترټولو مشهور کتاب «د ګشتالت اروا پوهنه» ولیکه. وروسته د نورو ګشتالتیانو په څېر امریکا ته ولاړ، هلته یې د پنسلوانیا په کالج کې په تدریس پیل وکړ او څو نور کتابونه یې هم خپاره کړل او څه مهال د امریکا د اروا پوهانو د انجمن رئیس هم پاتې شو. نوموړی په ۱۹۶۷م کال هملته ومړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

❖ ❖ ❖

دریم کس چې په ګشتالت پالنه کې د نوم خاوند دی، «***کورت کافکا***» دی. کافکا په ۱۸۸۶م کال د المان په برلین کې زیږېدلی ؤ او هملته یې خپلې لومړنۍ او منځنۍ زده کړې ترسره کړې وې. دی د لوړو زده کړو په لار کې لومړی د فلسفې مینه وال شو، خو له څه مهال وروسته یې د اروا پوهنې پر زده کړه مخ راواړاوه او په ۱۹۰۹م کال کې یې په همدغه څانګه کې دوکتورا ترلاسه کړه.

کورت کافکا

د زده کړو تر بشپړولو وروسته له «ورتهایمر» او «کوهلر» سره اشنا شو او د ګشتالت پالنې لپاره یې هلې ځلې پیل کړې. وروسته «۱۹۱۴م» د «ګیس» پوهنتون ته ولاړ او هلته یې دری کاله تدریس وکړ. د لومړۍ نړیوالې جګړې پر وخت یې د رواني درملنو په روغتون کې دنده ترسره کړه او تر جګړې وروسته یې خپلې څېړنې او تجربې په دوو کتابونو «د ګشتات په نظریه باندې مقدمه» او «د ذهن وده» کې خپرې کړې، چې ډېر ژر د ګڼو اروا پوهانو له هرکلي سره مخامخ شوې. وروسته امریکا ته ولاړ او د «کرنل» او «ویسکانسین» په پوهنتونونو کې یې د مېلمه استاد په توګه تدریس وکړ، بیا د «سمیټ» پوهنتون ته ولاړ او د عمر ترپایه «۱۹۴۱م» پورې هملته پاتې شو.

❖ ❖ ❖

بل وتلی پوهاند چې د ګشتالت په برخه کې یې کار کاوه، الماني اروا پوه «کورت لوین» دی. لوین په ۱۸۹۰م کال د المان د موګیلنو په ښار کې زیږېدلی ؤ او په ۱۹۱۴م کال کې یې د برلین له پوهنتون څخه د اروا پوهنې دوکتورا اخیستې وه. تر زده کړو وروسته یې د المان په پوځ کې خدمت وکړ. دی په لومړۍ نړیواله جګړه کې ټپي شو او د زړورتیا او خدمت مډال ورکړ

(c) ketabton.com: The Digital Library

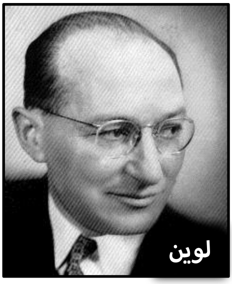

شو. وروسته د برلین پوهنتون ته راغی او د ګشتالت له ډلې سره یې همکاري پیل کړه.

نوموړي په همدغو وختونو کې د تداعۍ او انګېزې په اړه څېړنې وکړې او وروسته یې «د میداني نظریې» په تدوین لاس پورې کړ. لوین په ۱۹۳۳م کال د هیټلري نظام د فشارونو له امله امریکا ته مهاجر شو، ده همغه مهال کوهلر ته ولیکل: «اوس فکر کوم، چې زما لپاره نور له مهاجرت څخه پرته بله لار پاتې نه ده، که څه هم دغه کار به زما ژوند در په در کړي!»

لوین په امریکا کې دوه کلونه د «کرنل» په پوهنتون کې او نور کلونه یې د «ایوا» په پوهنتون کې په تدریس تېر کړل او د ماشوم د ټولنیزې اروا پوهنې په باب یې یو شمېر مهمې څېړنې ترسره کړې او بالاخره په ۱۹۴۷م کال په امریکا کې ومړ. د لوین د کارونو یو توپیر د ګشتالت د نورو پلویانو سره دا دی، چې هغوی به زیات تمرکز د ادراکو پر مطالعه باندې کاوه، خو د ګشتالت په چوکاټ کې د لوین تمرکز پر شخصیت او اجتماعي اروا پوهنه باندې ؤ، چې له همدې امله نوموړي د اجتماعي اروا پوهنې مخکښ هم بلل شوی دی.

❖ ❖ ❖

د ګشتالت پالنې پلویان په خپلو څرګندونو کې «وجود» او «واقعیت» سره جلا ګڼي. دوی د شیانو د خپلواک وجود له انکار څخه پرته باور لري، چې هر فرد خپل فرضي جهان په داسې طریقه درک کوي، چې هغو ته یوه معناداره بڼه ټاکي او د هغو د تعبیر او تفسیر پر بنسټ خپل اعمال طراحي کوي. دوی د سلوک پلویانو پرخلاف «چې مادي او اروا پوهنیز محیط یو ګڼي» څرګندوي، چې مادي او اروا پوهنیز محیط یو شانته نه دی. اروا پوهنیز محیط هغه دی، چې فرد یې له خپل چاپېریال څخه درک کوي، دا

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه مادي ماحول نه دی، چې فرد یې محاصره کړی دی، بلکې دا د فرد هغه ادراکي میدان دی، چې نوموړی راچاپېروي.

د اروا پوهنیز محیط زیاتره مظاهر یا جوړښتي توکي د مادي محیط ځینې برخې دي، نه ټولې برخې. د اشخاصو اروا پوهنیز محیطونه یوله بل سره توپیر لري. همدا لامل دی، ښایي د دوو کسانو چال چلند د هوښیارۍ له مخې سره یو شانته وي، مګر له عیني واقعیتونو سره به یې برخورد او مخامختیا بل شانته وي. دا ځکه چې د دوی اهداف او د تجربو اړخونه هم سره په توپیر کې دي. هرکله چې یو فرد نوې تجربه په لاس راوړي، د هغه رواني محیط هم ورسره په بدلون کې کېږي...

ګشتالت دغې پوښتنې ته چې «ځنګه د یوې کورنۍ دوه غړي یوله بل سره په توپیر کې دي، یو مثبت پرمختګ لري او له بل څخه د ژوند کنټرول له لاسه وځي؟» په ځواب کې وایي؛ دا سبب په هغه تعبیر او تفسیر کې نغښتی دی، چې دوی یې له نړۍ څخه لري، که څه هم په یوه ورته مادي او اجتماعي محیط کې ژوند کوي. دا شان تعبیر او تفسیر د یوه شخص د حس، درک، برداشت او اخیستنې فعاله پروسه ده.

ګشتالتیان، ادراک یوه واحده مرحله ګڼي، چې په هغو کې حس له معنا سره او معنا له حس سره متقابلې اړیکې لري او په یو وخت او همزمانه توګه پېښېږي. په همدې دلیل د یوه حس یا ادراک معنا په ټول موقعیت پورې تړلې ده. د شخص او محیط ترمنځ تعامل د هغو اړیکو ښکارندوی دی، چې د هغو په لړ کې واقعیت درک کېږي. شخص له خپل مشخص هدف یا خپل مشخص ذهني تصویر سره هڅه کوي، چې محیط او له هغو څخه مطلوبې ګټه اخیستنې ته معنا وبښي. په دغه مرحله کې شخص هم ځان او هم محیط ته بدلون ورکوي، خو ډېری داسې وي، چې مادي محیط پرخپل حال وي، مګر د شخص برداشت او اخیستنه ورڅخه په بدلون کې وي، چې په دې سره یې د تعامل اړخ هم له یو لړ بدلونونو سره مخ کېږي. د ساري په ډول، د یو کوچیني

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماشوم د اوراپوهنيز محيط مهم اړخونه دده مور، پلار، خويندې او وروڼه تشکيلوي، کله چې د کورنۍ دوهم ماشوم نړۍ ته راځي، لومړی ماشوم خپل موقعيت درک کوي او ارزوي. که چېرې احساس کړي، چې مور او پلار يا د کورنۍ نور غړي يې د پخوا په څېر ورته پاملرنه نه کوي. دغه احساس د والدينو له چلند څخه د مادي محرکونو په دليل سرچينه نه اخلي، بلکې زياتره د هغو نوي تړاو څخه د برداشت او اخيستنې له امله ورته پيداکېږي، چې والدين يې له بل ماشوم سره لري. په بل عبارت خبره دا نه ده، چې ايا دوهم ماشوم ته زياته پاملرنه ددې لامل شوې، چې په لومړي ماشوم کې يې هغه احساس رامنځته کړی او يا يې نه دی رامنځته کړی، بلکې اصلي ټکی دا دی، چې ايا لومړی ماشوم، دوهم ماشوم له خپل ځان څخه مور او پلار ته زيات نږدې بولي او که نه؟

د ګشتالت پلويانو په اند، تجربه هم د شخص او درک شوي محيط له تعامل څخه رامنځته کېږي. ددغه دوه اړخيزه تعامل واقع کېدل، د تجربې د دوام او استمرار سبب کېږي. هره تجربه، له مخکنيو تجربو څخه متاثره کېږي او راتلونکو تجربو ته بدلون ورکوي، يا کېدای شي د راتلونکو تجربو پرحالت او موقعيت باندې اغېز وکړي. د تجربې او انګېزې له نظره تېرمهال او راتلونکی مهال د شخص لپاره په اوس مهال کې معنا لري، يو شخص معمولاً خپلې تېرې تجربې او راتلونکي معيارونه په نظر کې نيسي، خو تر زياتې اندازې د ژوند له اوسنۍ فضا څخه انګېزه راخپلوي.

څرنګه چې د ذهن او بدن ترمنځ اړيکې د اروا پوهنې د مکتبونو د بحث له اصلي موضوعاتو څخه ګڼل کېږي او تقريباً ټول اروا پوهان په دغه ټکي کې سره موافق دي، چې انسان کولی شي، په دوو متضادو سطحو کې يعنې په «ذهني» او «بدني» سطحو کې فعاليت ترسره کړي. ګشتالت پلويانو هم په دغه باب يو لړ څرګندونې کړې دي، د دوی په اند: «ذهني فعاليت د هغو مشخصو عملونو نتيجه ده، چې د بدني فعاليتونو په پرتله کم ځواک او

(c) ketabton.com: The Digital Library

انرژۍ ته اړتيا لري. د مثال په ډول يو پوهاند چې د ميز شا ته ناست او په فکر کې ډوب دی، نسبت هغه کارګر ته چې کلا جوړوي، کمې انرژۍ ته اړتيا لري. څرنګه چې اوبه د تودوخې او حرارت پر وړاندې په بخار بدلېږي، همداسې ښکاره بدني فعاليتونه هم په پټو فعاليتونو بدلېږي. يو ژوندی موجود له محيط سره متقابل عمل ترسره کوي. هر کله چې په دغه مرحله کې د محيط او ژوندي موجود د متقابل عمل شدت راکم شي، بدني فعاليت په ذهني فعاليت بدل شي او کله چې شدت ومومي، ذهني فعاليت، بدني فعاليت ته خپله ښه وربدلوي.

ګشتالت پالنه د انسان د چال چلند ذهني او بدني اړخونه د جلا او خپلواکو وجودونو په توګه نه څېړي، بلکې هغه د يوې نه جلا کېدونکې مجموعې او يوه کُل په ډول څېړي. د دوی په نظر، تفکر او عمل يا ذهني فعاليت او بدني فعاليت په واقعيت کې دواړه له يوې ريښې څخه دي او کولی شو، هغه له يوې سطحې څخه بلې سطحې ته يا له ذهني سطحې څخه بدني سطحې ته او له بدني سطحې څخه ذهني سطحې ته ولېږدوو.

د ګشتالتيانو په عقيده، د انسان ذهني فعاليتونه د هغه له باطني نړۍ او بدني فعاليتونه د هغه له بهرنۍ نړۍ سره زيات تړاو لري. يا په بل عبارت انسان دوې نړۍ لري، باطني نړۍ او بيروني نړۍ. کله چې د يوه انسان ددغو دواړو نړيو ترمنځ کړکيچ او بېګانګي رامنځته شي، نو د رواني ستونزو راپيدا کېدلو ته زمينه برابرېږي او د انسان ذهني تعادل ته صدمه رسېږي. ددې په مقابل کې هغه وګړي له رواني اړخه سالم بلل کېږي، چې د هغو داخلي او خارجي نړۍ يا باطني او بيروني نړۍ سره توافق ولري.

کله چې د يوه شخص د ځان او جهان ترمنځ مستقيم پيوند او همغږي موجوده وي، هغه کولی شي، له خپلو وړتياؤ څخه په ښه توګه ګټه واخلي او خپلې علاقې او استعدادونه وپالي. خو هغه څوک چې ونه شي کولی، د خپلې باطني او بيروني نړۍ ترمنځ همغږي راولي، هېڅکله به خپل واقعي ځان ته ونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

رسېږي. دغه ډول اشخاص يا په تېرمهال کې ډوب پاتې کېږي او يا د راتلونکي بې واقعيته خيالونو ته پناه وړي. څرنګه چې يو انسان نورو ته هم اړتيا لري او هېڅ شخص په يوازې سر پر ځان بسيا «خودکفا» نه دی، له همدې امله د انسان د رواني او عاطفي بقا چانس په يوازيتوب يا په هغه يو اړخه نړۍ کې چې ده ته ورپاتې ده کم دی. انسان په خپل ماحول کې انسان دی او په هر وخت کې د خپل ماحول يوه برخه يا يو جز دی. په همدې سبب دده چلند هم د محيط او محيطي مسئلو تابع دی. يا په بل عبارت د ژوندانه په بهير کې محيط يو اړخ دی او د فرد خپل وجود بل اړخ دی. که چېرې نوموړی فرد د خپل ځان او جهان ترمنځ د اړيکو پوله او سرحد ونه پېژني، روان مړاوی انسان ورنه جوړېږي او که چېرې دا هرڅه وپېژني او د هغو ترمنځ وحدت او پخلاينه راوستلای شي، سالم او سليم انسان ورڅخه جوړېږي.

❖ ❖ ❖

(ګشتالتيانو په خپلو څېړنو کې څرګنده کړه، چې په ليدني يا ديداري درک پورې مربوطو ازمويو کې ماغزه همېشه هڅه کوي، چې له نيمګړو او ناقصو تصويرونو سره د برخورد او مخامخ کېدنې پرمهال هغه بشپړ او تکميل کړي. زموږ ماغزه په داسې ډول پروګرام بندي شوي، چې په هره موقع کې په يوه شکل يا يوه شخصيت پسې ګرځي، يعنې له يوه شي څخه په استفادې، بل شي ته رسي او د رنګونو او شکلونو د ګڼه ګوڼې په منځ کې د معنا او مفهوم په لټه کې کېږي... همدا ډول د هر فرد شخصيت تل د يوې غالبې اړتيا له مخې ځان جوړوي او کله چې يې دغه اړتيا پوره کېږي، نو سمدلاسه يوې داسې مرحلې ته داخلېږي، چې هغه د يوې بلې اړتيا لاره ورته پرانيزي. په دې ترتيب فرد خپل ټول ارګانېزمونه په داسې بڼه تنظيموي، چې په هغو وکولی شي، هغه څه په لاس راوړي، چې دده د بقا او پايښت لپاره اړين دي. خو زموږ انسانانو ستره ستونزه دا ده، چې تل زموږ پېچلتاوې ددې لامل کېږي، چې د اړتياؤ د پوره کېدلو ساده معادله مو پېچلې او مبهمه

(c) ketabton.com: The Digital Library

واوړي. موږ کولی شو، خپلې ځينې اړتياوې وځپو او ځينې مهمې او واقعي وښيو يا غالبې اړتياوې ورنه جوړې کړو... زموږ غالبې اړتياوې، زموږ له ځانباورۍ او عزتِ نفس سره پيوند خوري، خو د کوم فرد نفس چې حوصله بايللې او نور زيان نه شي منلی، هغه له رواني مړاويتوب سره مخ کېږي او خپل کنټرول او هوښياري له لاسه ورکوي.) رواننشاسي، ټامر باتلربودن، ۳۳۲مخ

د ګشتالتيانو په باور، زموږ پنځه ګوني حواس لکه د بويولو، لمس کولو، خوند معلومولو، اورېدلو او ليدلو حسونه له نړۍ سره د ارتباط او اړيکو پولې دي. کله چې يوڅوک خپل ځان له نورو خلکو څخه کوم جدا شی وبولي، نو د حس او درک پولې ورانوي او له نورو سره اړيکې او ارتباطات له لاسه ورکوي.

ددغه مکتب يوبل پلوي «فريتزپرلز» وايي: «خلک د خپل مرګ پر مهال دا نه وايي، چې کاشکي زياتې پيسې مې په لاس راوړې وی! بلکې وايي، کاشکي له وختونو او فرصتونو څخه مې ښه استفاده کړې وی او ښه او زيات کارونه مې ترسره کړي وی! يعنې خلک هيله کوي، چې کاشکي له خپل ژوند سره يې ښې او غوره اړيکې درلودلې وی... هغه کسان چې له خپل چاپېريال سره رښتنی ارتباط لري، تل په هيجان کې وي. دغه ډول کسان ټول وخت په يوه نه يوه بڼه د احساس کولو په حال کې وي، خو ددې په مقابل کې هغه کسان چې له رواني مړاويتوب سره لاس او ګرېوان دي، پرته له دې چې اقدام وکړي او له واقعي نړۍ سره اړيکې ونيسي، معمولاً خپلې هغې باطني نړۍ ته چې دی د ځان دننه ورسره اشنا دی پناه وړي او ځان له واقعي پرمختيا و څخه بې برخې کوي. سالم انسانان خپل ځانونه له ژوند سره نښلوي، علاقه ښيي، پرځان کنټرول ساتي، له انسانانو سره پالي، قاطع وي، درک کوي، مسئوليت مني او د ژوند په هره برخه کې زده کړه کوي.»

د ګشتالتيانو هدف دا دی، چې انسانان له خودکاره ژوند کولو څخه راوګرځوي، دوی وايي، زياتره انسانان په خپل اوس کې ژوند نه کوي، په دې معنا چې انسان يا په خپلو تېرو خاطرو او احساساتو کې بوخت وي او يا

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټول وخت د راتلونکې ناراغلیو چارو ته په فکر کې دی. په دې بنسټ که چېرې افراد خپل ژوند تحلیل کړي، د خپلو معیارونو سره ګام واخلي، تر زیاتې اندازې په خپل اوس کې ژوند وکړي، خپل اوس ته فکر وکړي او په خپلو اوسنیو چارو مسلط شي، نو له زیات پرمختګ، نظم او ذهني آرامښت سره به مخ شي.

ګشتالت که څه هم په ارواپوهنه کې تقریباً یو زوړ مکتب دی، خو د دوی دا پورته ډول څرګندونې تلپاتې ارزښت لري او ښایي همدا لامل وي، چې د ګشتالت تر زمانې څولسیزې وروسته انسان پاله یا بشري ارواپوهنه د دوی «ګشتالتیانو» تر اغېز لاندې راغله او ځینې بنسټیز توکي یې د ګشتالت له ارواپوهنې څخه واخیستل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

انسان پالنه

د اروا پوهنې د لړۍ بله کړۍ

په نولسوه پنځوسمو کلونو کې «**اروا شننه**» او «**سلوک پالنه**» په اروا پوهنه کې تر ټولو بانفوذه مکتبونه بلل کېدل؛ خو له دې سره سره ځينو اروا پوهانو ته دغه دواړې فکري څانګې د زغملو وړ نه وې. تر ټولو ستر تور چې پر دغو مکتبونو ولګېد، هغه دا ؤ، چې دوی «**انسانيت ځپونکي**» دي. د اروا شننې مکتب د هغو مفکورې له امله «چې ويل به يې د انسان زياتره چلندونه په لاشعور کې د ناسمو تمايلاتو له مخې اداره کېږي» ترحملې لاندې راغی او د سلوک پالنې پر مکتب دا نيوکه کېده، چې دوی د حيواني اروا پوهنې پرنسيبونه پر انساني اروا پوهنه باندې تطبيقوي او يا انسان ته «د هغو عاطفي احساس او ذهني حالتونو ته» د ارزښت نه ورکولو په صورت ديوه ژوندي موجود خطاب کوي.

پر دغو دواړو مکتبونو «اروا شننه او سلوک پالنه» باندې يوه بله جدي نيوکه دا وه، چې دوی وايي، «انسانان خپل برخليک په خپل واک کې نه لري، يا د لاشعور تر اغېزو لاندې دي او يا محيط د هغو ماهيت بشپړوي».

په همدې اساس په اروا پوهنه کې يو بل مکتب د امريکا د مشهورو اروا پوهانو «**آبراهام مازلو**» او «**کارل راجِرز**» له خوا د «**انسان پالنې**» يا انسان پالې اروا پوهنې په نوم، چې انګليسي کې ورته (humanistic-psychology) ويل کېږي رامنځته شو.

د انسان پالنې د مکتب پلويانو له احتياط څخه کار واخيست او د انسان د ماهيت په برخه کې يې خوشبينانه څرګندونې وکړې. دوی وويل: «انسانان د حيواني ميراثونو او محيطي شرايطو د لاس آلې نه دي... څرنګه چې انسانان

(c) ketabton.com: The Digital Library

په بنسټیز ډول له نورو حیواناتو څخه توپیر لري، په دې اساس د حیواناتو په برخه کې څېړنې، د انسانانو د چال چلند په معلومولو کې چندان رول نه لري.»

روانشناسي عمومي، وین ویتن، ۱۱مخ

د څېړونکو په باور د انسان پالنې مکتب د اروا شننې او سلوک پالنې د مکتبونو پرځای، د ګشتالت پالنې له مکتب څخه زیات اغېز موندلی دی. (انسان پالې اروا پوهنې د اروا شننې پرخلاف، په رواني ستونزو کې د لاس او ګرېوان کسانو د مطالعې پرځای، له رواني اړخه د روغو کسانو د مطالعه کولو هڅه کوي. په همدې توګه د انسان پالې اروا پوهنې د درملنې رنګ بل ډول دی او «وده ورکوونکې درملنه» ورته ویل کېږي. چې له ۱۹۶۰م کال څخه تر ۱۹۷۰م کال پورې یې زیات رواج وموند)

تاریخ روانشناسي نوین، ۵۳۸مخ

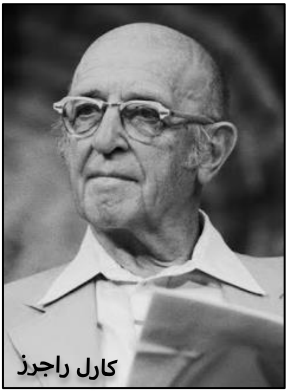

ددغه مکتب یو مهم غړی *کارل راجرز* «۱۹۰۲م-۱۹۸۷م» په دې باور ؤ، چې« د هر انسان چلند په عمومي ډول د هغه د ځانوالۍ او ځان خیال ساتلو-Self (Concept په واسطه اداره کېږي، چې په غالب احتمال حیوانات له هغو څخه بې برخې دي.» روانشناسي عمومي، وین ویتمن، ۱۱مخ

❖❖❖

د انسان پالنې بل پیاوړی غړی *آبراهام مازلو*«۱۹۰۸م-۱۹۷۰م» وایي: «د تاریخ په اوږدو کې د انساني فطرت د ځپلو هڅه شوې ده، زموږ ټولو نظر باید د انسان د اصلي فطرت په اړه دومره پراخه شي، ترڅو د بشپړو او موفقو انسانانو ځانګړتیاوې راخپلې کړو.»

(c) ketabton.com: The Digital Library

آبراهام مازلو

ددغه مکتب پلویان په ټولیزه توګه هڅه کوي، چې انسان خپل ځان ته متوجه کړي او په ځان کې یې له پټو وړتیاؤ او شاته اچلول شویواستعدادونو سره اشنا کړي، ترڅو له خپلو ارزښتونو سره د جوړجاړي په فضا کې ژوند وکړي او په ډاډه ډول خپل ماهیت په خپله وټاکي.

انسان پالنه هڅه کوي، چې ارواپوهنه باید له کوم پېچلی، له بې اړتیا افکارو ډک او یوازې ترپوهنتون لوستو کسانو پورې محدود علم نه وي، بلکې یوه داسې وسیله وي، چې له ټولو افرادو سره د هغو د ورځني ژوندانه د مسایلو په حل او پېژندنه کې مرسته وکړي، یعنې یو داسې علم چې تر نظري اړخ یې، کاري اړخ یا د کارېدنې رول پراخه وي.

له همدې امله دغه مکتب پر هغو موضوعاتو په بانډې تمرکز کوي، چې په نورو فکري نظامونو او نظریاتي نظامونو کې ورته کمه پاملرنه شوې ده. د ساري په ډول ځانخبري، ځانجوړونه، مینه، علاقه، خلاقیت، د نوښت او ابتکار حس، د انسان طبیعي او غیر تصنعي حالت، آرامښت، ځان واکمني، د لوړو ارزښتونو او باورونو راخپلول، رواني استقلالیت، د مسئولیت احساس، په اعمالو کې د هوډ او ارادې شتوالی، د اوچتو تجربو درلودل او پالل، د جرئت درلودل، سالم درک او داسې نور... هغه موضوعات دي، چې د انسان پالنې مکتب ورته په خپله لمن کې ځای ورکوي.

همدا لامل ؤ، چې نوموړی مکتب له ۱۹۶۰م کال راوروسته د ځوانو ارواپوهانو، استادانو، ښوونکو او حتیٰ عامو وګړو له خوا له تاوده هرکلي سره مخ شو. ځینو محققانو د انسان پالنې د استقبال یو لامل دا ښودلی، چې د هغه مهال ارواپوهنې د انسان له اصلي چلند او اړتیا وړ مسایلو څخه غفلت کاوه او د هغو پرځای یې ځینې دوهمه درجه مسایلو ته پاملرنه کوله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

که څه هم په شلمه میلادي پېړۍ کې اروپایي فلسفې د بشرپالنې، هیومانیزم او وجودي فلسفې نغرې تود کړی ؤ، خو د انسان پالنې مکتب چې د نړۍ په هاغه بله څنډه یعنې امریکا کې وزرې خپرې کړې، د اروپا ددغې نوې فلسفې په ستنو یې کمه تکیه درلوده. یا په بل عبارت د انسان پالنې د مکتب پلویانو د انسان ماهیت او د ژوندانه چارو ته په فلسفي نظر نه، بلکې په یوه ځانګړي اروا پوهنیز نظر وکتل. د دوی په اند، د انسان طبیعت تل د انساني کېدو په حال کې دی، چې ټولنه ورته ځانګړی بستر برابرولای شي. د انسان او ټولنې ترمنځ د راکړې ورکړې دغه تکاملي پروسه تل په جریان کې ده. ځینې وخت انسان د ماحول د ارزښتونو، باورونو او انګېزو له مخې خوځول کېږي او ځینې وخت د خپلو باطني غرایزو او تمایلاتو له مخې... دغه خوځون انسان د عمل او فعالیت ډګر ته مخکې کوي، خو څومره چې انسان سم عمل ترسره کوي، هغومره زیات د آزادۍ احساس کوي.

له سم عمل کولو څخه مطلب دا دی، چې خپله لاره او روش، ټولو حاضرو محرکاتو ته «هغه که محیطي او بهرني وي او که باطني او رواني وي» په پام سره انتخاب او په مؤثره توګه تعقیب کړي. په بل ډول، انسان له ټولو بیروني او باطني چارو سره په شخصي رابطه کې دی او د همدغې شخصي رابطې پربنسټ د خپل چلند او رفتار طریقه او سلیقه ټاکي.

یو آزاد، مثبت او سالم انسان، د ټولو محرکاتو پر وړاندې د مسئولیت احساس کوي او له هغو څه څخه چې د ده او د باندې یې ګرځي، په بشپړ ډول خبرتیا لري، په داسې یوه حالت کې د محیطي او باطني عواملو ترمنځ کوم کړکېچ نه لیدل کېږي او د سازش او جوړجاړي چانس یې زیات وي.

د خپل ځان تحقق، د انسان د ژوند ترټولو مهم هدف دی. د ځان کېدلو پروسه د بشر په وجود کې یوه ذاتي تلوسه ده، چې سالم انسانان ورپکې زیات بریالي وي. کله چې یو انسان د خپل ذهني تصویر مطابق وده کوي، یا

(c) ketabton.com: The Digital Library

کله چې يو انسان د ځان په تحقق کې مخ په بره روان وي، معمولاً د نورو په وړاندې د مهموالي احساس کوي او د نورو دوستۍ او قبول ته علاقه ښيي.

په انسان کې دغه ډول تنده هغه وخت څرګندېږي، چې فکر کوي، دده احساسات، تمايلات او نور شخصي او باطني تجارب، د نورو اشخاصو له خوا په مثبته بڼه منل کېږي. کله چې دغه څه ترسره شي، بيا شخص د خپلو تجربو او تمايلاتو په رڼا کې د انتخاب، تصميم نيولو او عمل کولو ښه وړتيا پيدا کوي، چې همدغه شان ټکي د انسان د رواني شخصيت او استقلاليت ښېې دي.

د انسان پالنې مخکښ څېره «*آبراهام مازلو*» د انسان په دا رنګه رغنيز شخصيت او طبيعت کې په څلورو اصولو ټينګار کوي:

(۱: انسانان د خپل ځانګړي فطرت او طبيعت لرونکي دي او زياتره غوښتنې، اړتياوې او استعدادونه يې بيولوژيکي بنسټ لري، چې هغه په خپل وار د مشترکو او متضادو اړخونو لرونکي دي.

۲: انسانان ذاتاً ښه موجودات دي او د هغو په اصلي طبيعت کې شر او بدي نشته ده، په دې اساس بايد داسې زمينه ورته مساعده شي، چې خپل دغه ښه او غوره فطرت وغوړوي او هغو ته په خپل ځان او جهان کې پراختيا ورکړي.

۳: د انسانانو طبيعت، د حيواناتو د طبيعت پر خلاف، د بدلون او سمون وړ دی او د ټولنيزو او فرهنګي عواملو تراغېز لاندې راځي. د انسان دغه جوړېدونکی او بدلون منونکی طبيعت، هېڅکله له منځه نه ځي.

۴: هغه څه چې يو انسان د بدۍ او شرارت خوا ته رهبري کوي او هغه په رواني اختلالونو کې ښښلوي، نامساعد اجتماعي محيط دی. مازلو د يوه بل اروايوه «اريش فروم» په څېر باورمن دی، چې «سالم شخص، په سالمه ټولنه کې منځته راتللی شي!») روانشناسی عمومی انسان، ۸۰٦مخ

په دې اړه د انسان پالنې بل وتلی غړی «*کارل راجرز*» وايي: «د بشپړ انسان مفهوم تر ډېره يو ارماني مفهوم دی او فرضي شخص دی، په دې معنا

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې هېڅوک په مطلق ډول د ځانوالۍ او ځان جوړونې ورستي برید ته نه رسېږي، خو بشپړتیا غوښتونکي اشخاص په دایمي ډول هغې خوا ته په هڅه کې دي، هغوی له حقایقو او واقعیتونو سره په شخړه کې نه راګیرېږي، عقدې نه راخپلوي، خپل طبیعي حالت د پېچلتیا خوا ته نه بیايي، هره لحظه په نرمال او طبیعي ډول د خپلو اهدافو په لور حرکت کوي او د ځینو ناسمو او نابرابرو شرایطو پر وړاندې د تسلیم او ماتې لاره نه نیسي. دغه ډول اشخاص د خپلو ټولو تجربو، زده کړو، انګېرنو او اخیستنو پر وړاندې حساس وي او ظاهري او باطني چلند یې، هم د ځان او هم د ټولنې د ګټورتوب پر محور څرخي. د مثبتو خیالونو، کارونو او پایلو خوا ته تمایل لري. مثبت انتخاب کوي، په شخړه پارونکو مسایلو پسې نه ګرځي، هیله منتیا ښیي، په حل لارو پسې هڅه کوي، منطقي چلند ته لومړیتوب ورکوي او په ټولیزه توګه د ژوندانه په شېبه شېبه کې له خپل اصلي او انساني طبیعت سره همغږي ښیي...»

راجرز یو بل ځای د یوه بالیني او انسان پاله ارواپوه په توګه «چې د انسان ژوند تر بل هرڅه مهم ګڼي» د یوه سالم انسان ځانګړنې په لاندې ډول په ګوته کوي:

(۱: په خپلو شخصي او شعوري تجربو باندې متکي وي او د بېلابېلو نورو تجربو د راخپلولو لپاره چمتووالی لري، خو د هغو لاسپوڅی نه واقع کېږي.

۲: ژوند ورته معنادار وي، هره تجربه نوې انګېري او د هغو د راخپلولو لپاره تل هیجان او تلوسه لري. په بله وینا، سالم شخص له هرې نوې تجربې سره تحول او تکامل مومي.

۳: پر خپل ځان او ارګانېزم باندې باوري وي، سلوک او چال چلند یې د عقل، منطق او عاطفې پر بنسټ ولاړ وي. یعنې څومره چې د عمل پرمهال منطقي عواملو ته پاملرنه لري، هغومره عاطفي عوامل هم په پام کې نیسي، ځکه چې ژوند له دغو ټولو عوملو څخه رغېدلی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴: سالم انسان خلاق او نوښتګر وي او له يونواختۍ څخه کرکه لري. په بل عبارت يو سالم شخص هڅه کوي، چې په هر وخت او هرځای کې نوي څه ترسره کړي، خلاقيت وښيي او په همدغه توګه خپل ځان په واقعي ډول ژوندی احساس کړي.

۵: د عمل خپلواکي او ښه انتخاب تجربه کوي، يعنې د خپل فکر او عمل لپاره محدوديت نه ويني. له دغه ټکي څخه خوند اخلي، چې پرخپل ژوند لاسبري او تسلط لري.

۶: له تېرمهال څخه راتلونکي مهال ته زياتره پاملرنه کوي، ځکه باور لري، چې راتلونکی يوازې په ده پورې اړه لري او د تېرمهال د پېښو او موقعيتونو په لاس نه اداره کېږي. په لنډ ډول د ژوند ترټولو مهم هدف «انسان» دی.)

روانشناسی عمومی انسان، ۷۹۵مخ

❖ ❖ ❖

«***آبراهام مازلو***» مخکنۍ اروايپوهنه د ناسمو اشخاصو د څېړلو محدوده ساحه وګڼله او زياته يې کړه چې، اروايپوهنه بايد نوره په دغه تياره څنډه کې پاتې نه شي، بلکې د روغو او سالمو اشخاصو د لوړاوي او د هغو د وړو ستونزو د حل لپاره هم بايد اغېزناک ګامونه واخلي، چې په دغه لار کې ترټولو مهم شی، د روغ او سالم انسان د تعريف مشخص کول دي.

مازلو د سالم شخص يوه ځانګړتيا د هغو د شخصيت يووالی او وحدت ګڼي، چې د خپلو ځواکونو په مرسته په وېرو، تشويشونو، رواني اندېښنو او نورو ستونزو لاسبری پيدا کوي او له دې مخې د خپل ژوند پرټوله فضا باندې تسلط مومي. د ژوند په بهير کې د جسمي او رواني وړتياؤ په مرسته دغه ډول تکاملي پروسه دځان تحقق يا د ځانوالۍ په رڼا کې ځان هسکونه بلل کېږي.

د مازلو په باور، څومره چې يو انسان خپل ځان او خپل روان ته نږدې کېږي، هومره له هغو «هغسې والي» څخه فاصله نيسي، لکه نور يې چې له ده څخه

(c) ketabton.com: The Digital Library

تمه لري. رواني سلامتیـ ته نږدې کسان خپلو معیارونو، مثبتو ذهني تصویرونو او اوچتو انساني استعدادونو ته د فعلیت ورکولو له لارې خپل ځان ثبیتوي او د همدغو ارزښتونو له مخې خپل چاپېریال، نړۍ، واقعیتونه، شرایط، روابط او امکانات تحلیلوي. خو که چېرې کوم شخص د خپلو بنسټیزو اړتیاؤ «چې مازلو دغه اړتیاوې په یوه هرم کې ښودلې او تاسې یې د مازلو په ژوندلیک کې کتلی شئ» په پوره کولو کې پاتې راشي، نو نوموړی شخص د یولړ رواني کړکېچونو لکه تشویش، غوسه، ناهیلي، د حقارت عقده او نورو سره لاس او ګرېوان کېږي.

د مازلو په باور هریو انسان چې خپل ځان نفې کوي، په واقعیت کې له خپلو ذاتي استعدادونو سره خیانت کوي. د مثال په ډول که چېرې یو هوښیار او مناسب سړی، حماقت او ناپوهي کوي، دا یوه ناروغي ده. دغه ډول افراد د خپل وجود په ژورو کې پوهېږي، چې له خپل ځان سره یې ظلم کړی. مګر بیا هم خپل ځان او روان تحقیروي. دغه لړۍ که دوام پیدا کړي، نو یو روغ سړی په یوه روان مړاوي او ځان تخریبي سړي بدلېږي.

په هرحال د انسان پالنې په مکتب کې د آبراهام مازلو، کارل راجرز، سالیوان او نورو اثار او افکار بنسټیز ځای لري، چې پرهغو باندې بحث کول لویه موضوع جوړوي، خو په خورا لنډه توګه د یادو اروا پوهانو د افکارو یا د انسان پالنې څو عمده ځانګړنې په لاندې ډول ښودلی شو:

- ★ شخص د یوه کُل او مجموعې په ډول د انسان پالنې ترټولو مهمه څېړنیزه موضوع ده.
- ★ د شخص د ژوند ټول تاریخ د دوی د پاملرنې وړ دی.
- ★ د انسان وجود او د هغو قصد او ارادې ته زیات ارزښت ورکول کېږي.
- ★ د ژوند ټولیز او عمومي هدفونه، مساوي ګڼل کېږي. مثلاً نه شو کولی، د بیولوژیکي اړتیاؤ ارضا د رواني اړتیاؤ تر ارضا مهمه ګڼو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

★ انساني خلاقيت، په انسان پاله اروا پوهنه کې لومړی ځای لري.
★ په انسان پالنه کې رواني درملنې ته ځانګړې پاملرنه کېږي. د دوی په باور، د هرشخص ژوند د هغوی د تجربو د معناؤ پربنسټ پېژندل کېږي او ژوند له زيږېدنې څخه تر مړينې پورې يوه روان پوهنيزه مسئله ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شناخت پالنه

او د اروا پوهنې نورې لاسته راوړنې

د اروا پوهنې په نوي تاریخ کې د شناخت پالنې مکتب «چې د پېژندنې اروا پوهنه (Cognitive-psycholog) هم ورته ویل کېږي» له ۱۹۷۰م کال راپه دې خوا په رسمي ډول رامنځته شو. د دغه نوي مکتب پلویان هم د انسان پالنې د مکتب د پلویانو په څېر د نورو اروا پوهنیزو مکتبونو په ځانګړي ډول د «اروا شننې» او «سلوک پالنې» په ډول انسان د کوم ماشین او باطني تمایلاتو د یرغمل په ډول په نظر کې نه نیسي.

(دوی تر ډېره انسان د پېژندنې او شناخت د یوه شنونکي او تحلیل ګر په توګه پام کې نیسي. څرنګه چې سلوک پالنې هم شناختي مرحلو او زده کړه ایزو پېژندنو ته لېوالتیا درلوده او د فرد د تحلیل او تفکر پر ځواک به یې له محیطي محرکاتو سره د ارتباط په ترڅ کې ارزونه کوله. خو له دوی سره د پېژندنې یا شناخت پالنې د مکتب یو عمده توپیر دا دی، چې دوی ترهرڅه وړاندې په شناختي مسئلو باندې لاس ږدي او هغه د چلند او رفتار بنسټ ګڼي. په داسې حال کې چې سلوک پالنه پرچلند باندې د محیطي محرکاتو په اغېز ټینګار کوي.) روانشناسي عمومي، حمزه گنجي، ۲۰مخ

له شناخت او پېژندنې څخه موخه هغه ذهني مراحل او مسایل دي، چې په ټوله معنا د زده کړو او تجربو په راخپلولو کې دخالت لري. د پېژند پالنې د پلویانو په اند، انسانان په رواني لحاظ له هغو شیانو څخه اغېزمن کېږي، چې دوی یې د ژوند په هره مرحله کې زده کوي او یا یې تجربه کوي. د دوی په نظر، د ژوندانه له بېلابېلو مسایلو څخه د خپلو زده کړو او رواني تجربو په رڼا کې حسي او ادراکي برداشتونه او اخیستنې د افرادو ذهني پانګه جوړوي او د وخت په تېرېدو سره یې رواني هویت ته لوری ورکوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پېژند پالنې د مکتب ارواپوهان د ذهن په وسیله د تجربو جوړښت او د هغو د ترتیبولو او رهبري کولو موضوع ته زیات ارزښت ورکوي. د دوی په باور ذهن ټولو ادراکي او رواني تجربو ته بڼه او پیوستون ورکوي. موږ ځینې تجربې له پامه غورځوو او ځینې نورې خپلې فعالې حافظې ته د سپارلو لپاره ټاکو او په ټوله معنا د بهرنیو محرکاتو ځوابوونکي نه یو او نه هغه سپینې لوحې یو، چې یوازې حسي تجربې راباندې لیکل کوي.

د پېژند پالنې په څېړنو کې د شعور موضوع یوځل بیا خپل ځای ونیو او د عیني پدیدو پرځای د ذهني پدیدو د څېړلو یو نوی باب پرانیستل شو. ددغه مکتب ارواپوهانو څرګنده کړه، چې د انسان ذهن یو خارق العاده تفسیر کوونکی ماشین دی، چې د فرد لپاره یې خپلې لیدنې او کتنې نمونه اي کوي او د بهرنۍ نړۍ هغه تصویرونه ورته را ایجادوي، چې د فرد چلند او رفتار د هغو پر اساس ټاکل کېږي.

د دوی دغه ډول څرګندونې ددې لامل شوې چې وروسته ارواپوهان دې پایلې ته ورسېدل، چې «زموږ افکار، زموږ احساساتو ته بڼه ورکوي او موږ کولی شو، د خپلو احساساتو په بدلون سره د ژورخفګان او افسردګۍ کچه راټیټه کړو او یا خپل چال چلند او سلوک تر زیات کنټرول لاندې راولو. د پېژند پالنې دغې طریقې په رواني ستونزو د اخته کسانو د رواني درملنې لپاره هماغه ځای ونیو، لکه یو وخت چې د فروید د رواني تحلیل طریقه ورڅخه برخمنه وه.

د پېژندنې د اروا پوهنې په غبرګه کې چې کوم بل څه راوزېږېدل، هغه د مثبتې اروا پوهنې منځته راتګ ؤ. مثبتې اروا پوهنې هڅه وکړه، چې د اروا پوهنې لوري ته بدلون ورکړي او د ذهني ستونزو د مطالعې پرځای د انسان د خوښۍ، خوشبینۍ او له ژوند سره د جوړجاړي د عواملو مطالعه د اروا پوهنې موضوع وګرځوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې ډول د پېژندنې د ارواپوهنې پلویان تر ۱۹۷۰م کال پورې زیات شول او د یوې لسیزې په اوږدو کې یې شپږ مجلې تاسیس کړې. د هغو مجلو نومونه په لاندې ډول دي:

- (**د پېژندنې ارواپوهنه**)، په ۱۹۷۰م کال کې
- (**شناخت یا پېژندنه**)، په ۱۹۷۱م کال کې
- (**حافظه او پېژندګلوي**)، په ۱۹۷۳م کال کې
- (**د ذهني تصویر مجله**)، په ۱۹۷۷م کال کې
- (**شناختي درملنه او څېړنه**)، په ۱۹۷۷م کال کې
- (**د پېژندنې علم**)، دا هم په ۱۹۷۷م کال کې

د څېړونکو په نظر، د پېژندپالنې مکتب د ارواپوهنې د نورو مکتبونو غوندې په یوځل او یو وخت ظهور ونه کړ. ددغه مکتب د زیاترو اړخونو وړاندوینه د نورو ارواپوهانو په کارونو کې شوې ده. له همدې امله دغه مکتب ته د ارواپوهنې په تاریخ کې د داسې نوي مکتب خطاب شوی، چې ریښې یې په زړو مکتبونو کې هم لیدل کېږي. د پېژندپالنې د مکتب د وړاندویونکو له ډلې څخه یو هم سویسی ارواپوهاند ***ژان پیاژه*** «۱۸۹۶م-۱۹۸۰م» دی. ژان پیاژه مخکې له دې چې په ارواپوهنه لاس پورې کړي، د

ژان پیاژه

طبیعي علومو استاد ؤ او زیات وخت یې د سویس د لویدیځې خوا په غرونو او غونډیو کې د حلزونونو په راټولولو او څېړلو تېر کړی ؤ.

ده د خپلې دوکتورا تېزس هم د «والې» د غرونو د حلزونونو په اړه لیکلی ؤ. دده پلار د «نوشاتل» په پوهنتون کې د ادبیاتو استاد ؤ. ده د دوکتورا تراخیستو وروسته له ارواپوهنې سره مینه پیدا کړه او د ژوند تر پایه پورې یې نور په همدې برخه کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

کار وکړ او د «ژینو»، «نوشاتل» او «سوربون» په پوهنتونونو کې یې استادي وکړې.

پیاژه خپلې زیاتې څېړنې د ماشوم د اروایپوهنې په څانګه کې ترسره کړې او څو مهم کتابونه یې لکه: «د ماشوم ژبه او فکر»، «له نړۍ څخه د ماشوم درک»، «په ماشومانو کې د هوښیارۍ ریښې»، «د ماشومانو اخلاقي قضاوتونه»، «شعور ته لاس رسی»، «پوهه او بیولوژي» او نور... ولیکل. څېړونکي وايي، د ژان پیاژه تحقیقاتو په ۱۹۴۰م کلونو کې په اروپا کې زیات اغېز درلود، خو په امریکا کې یې هغه مهال دومره شهرت او محبوبیت لاسته را نه وړ، ځکه په امریکا کې یې له «سلوک پالنې» سره همغږي نه درلوده، مګر تر ۱۹۶۰م کال وروسته یې په امریکا کې د پېژندنې پرنهضت اغېز زیات شو، تر دې چې دی «پیاژه» امریکا ته ورغوښتل شو او په ۱۹۶۹م کال کې ورته د امریکا د اروایپوهنې د انجمن له خوا د ممتازه علمي خدمت جایزه ورکړل شوه. په دې ډول ژان پیاژه لومړنی اروپایي اروایپوه ؤ، چې په امریکا کې ورته دغه جایزه ورکړل شوه.

لکه مخکې چې یادونه وشوه، د پېژندپالنې مکتب په یوځل منځته رانه غی. له همدې کبله د دغه مکتب د بنسټګر خطاب یوه کس ته نه دی شوی. خو څېړونکو دوه اروایپوهان په ګوته کړي، که څه هم په رسمي ډول د پېژندپالنې د مکتب بنسټګران نه شمېرل کېږي، مګر دا چې له هغو څخه یوه اروایپوه ددغه مفکورې د پراختیا لپاره یوڅېړنیز نظام جوړ کړ او بل اروایپوه ددغې لارې د خدمت په موخه یو ستر کتاب خپور کړ. له همدې امله د دوی دواړو هڅې د پېژندنې د اروایپوهنې اصلي پایې وګڼل شوې. دغه اروایپوهان یو «***جورج میلر***» او بل «***اولریک نیسر***» ؤ.

❖❖❖

(c) ketabton.com: The Digital Library

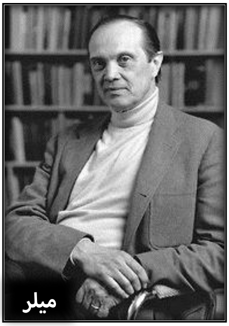

جورج میلر چې په ۱۹۴۶م کال کې له هاروارد پوهنتون څخه د اروا پوهنې دوکتورا اخیستې وه. ده خپلې څېړنې د ژبې د اروا پوهنې په ساحه کې پیل کړې او په ۱۹۵۱م کال کې یې «د ژبې او اړیکو» په نوم کتاب خپور کړ. میلر په ۱۹۶۰م کال کې په هاروارد پوهنتون کې د انسان د ذهن د مطالعې لپاره یو څېړنیز مرکز تاسیس کړ. ده چې کله دغه مرکز جوړاوه، نو د هاروارد پوهنتون رئیس ته یې د څو خونو د ورسپارلو وړاندیز وکړ. د پوهنتون رئیس ورته هغه کور ورکړ، چې یو وخت پکې نامتو فیلسوف او اروا پوه «ویلیام جیمز» اوسېدو. میلر وروسته خپل دغه ځای ته د پېژندنې د مطالعاتو د مرکز نوم ورکړ. ده په دې هکله لیکلي:

(موږ د پېژندنې یا شناخت د کلمې په کارولو سره ځانونه له سلوک پالنې څخه جلا کول. موږ داسې څه غوښتل، چې رواني وي، مګر «رواني روان پوهنه» په وحشتناکه توګه تکراري خبره وه. «د سلیم عقل اروا پوهنې» په یو نه یو ډول د بشرپوهنې مفهوم ورکاوه او «عامه اروا پوهنې» بیا د وونټ اجتماعي اروا پوهنه د سړي سترګو ته دروله، په دې اساس موږ «پېژندنه» غوره کړله.) تاریخ روانشناسی نوین، ۵۴۷مخ

د میلر په دغه مرکز کې د ژبې، حافظې، ادراکو، مفهوم جوړونې، تفکر او تربیتي اروا پوهنې په باب کار وشو. له همدې امله میلر ته د امریکا د اروا پوهنې د انجمن له خوا د اوچتو علمي خدمتونو جایزه ورکړل شوه.

دوهم اروا پوه «***اولریک نیسر***» ؤ، چې په ۱۹۶۷م کال کې یې «د پېژندنې د اروا پوهنې» کتاب د پېژند پالنې مکتب ته نوی رنګ ورکړ. اولریک نیسر په ۱۹۲۸م کال د المان په «کیل» کې زیږېدلی ؤ. کله چې ۳ کلن شو، مور او پلار یې امریکا ته ولاړل او نور د ټول عمر لپاره هملته پاتې شول. نیسر د

(c) ketabton.com: The Digital Library

اولریک نیسر

هاروارډ په پوهنتون کې د فزیک په برخه کې خپلې لوړې زده کړې بشپړې کړې، خو وروسته ددغه پوهنتون د ځوان استاد «جورج میلر» تر اغېز لاندې راغی او اروا پوهنه یې خپل هدف وګرځوله.

په همدې هوډ د «سوارټمور» پوهنتون ته ولاړ او د ګشتالت د اروا پوهنې د یوه غړي «ولفاګانګ کوهلر» تر لارښوونې لاندې یې د اروا پوهنې فوق لیسانس ترلاسه کړ. وروسته د دوکتورا د اخیستو لپاره د هاروارد پوهنتون ته راغی او په ۱۹۵۶م کال کې یې د اروا پوهنې ډاکتري واخیسته.

د پېژندنې داروا پوهنې په پرمختیایي بهیر کې تر «ژان پیاژه»، «جورج میلر» او «اولریک نیسر» وروسته یوشمېر نورو اروا پوهانو لکه «چامسکي»، «هربرټ سیمون»، «نیوول» او نورو هم کار کړی او دغه مکتب ته یې نړیوال نوم وربښلی دی.

❖❖❖

په لنډ ډول ویل شو، د اروا پوهنې په تاریخ کې دا او دې ته ورته هڅې وې، چې نن سبا دغه پوهنه یوه نړیواله مسئله ګرځېدلې ده. اوس په نړۍ کې په میلیونونو ټوکه کتابونه د اروا پوهنې په بېلابېلو څانګو کې خپرېږي. د نړۍ د ټولو هېوادونو په پوهنتونونو، تعلیمي مؤسسو او کالجونو کې اروا پوهنه تدریسېږي او د اروا پوهنې د څانګو اکثره متخصصین په روغتونونو، پوځي ادارو، تحقیقي مؤسسو، دولتي ادارو، تجارتي او صنعتي دفترونو، د مشورو په مرکزونو، د ماشومانو په روزنتونونو او نورو داسې ځایونو کې په کار بوخت دي.

اوسمهال اروا پوهنه په بېلابېلو څانګو وېشل شوې ده، چې شمېرې یې تر «۵۰» اوړي. موږ یې په لاندې ډول د ځینو مهمو څانګو نومونه اخلو:

(c) ketabton.com: The Digital Library

- **حقوقي ارواپوهنه**
- **حيواني ارواپوهنه**
- **طبي ارواپوهنه**
- **اجتماعي ارواپوهنه**
- **فردي ارواپوهنه**
- **فيزيولوژيکي ارواپوهنه**
- **ژنېټيکي ارواپوهنه**
- **روزنيزه ارواپوهنه**
- **سوداګريزه ارواپوهنه**
- **نظامي ارواپوهنه**
- **باليني يا کلينيکي ارواپوهنه**
- **صنعتي ارواپوهنه**
- **آزموينتي ارواپوهنه**
- **تعليمي ارواپوهنه**
- **د ماشوم ارواپوهنه**
- **د شخصيت ارواپوهنه**
- **د فردي توپيرونو ارواپوهنه**
- **د ژبې ارواپوهنه**
- **تحليلي ارواپوهنه**
- **جنايي ارواپوهنه**
- **د خلاقيت ارواپوهنه**
- **د استثنايي ماشومانو ارواپوهنه**
- **د پېژندنې ارواپوهنه**
- **سلوکي ارواپوهنه**
- **مثبته ارواپوهنه**
- **د بريا ارواپوهنه**
- **تکاملي ارواپوهنه**

(c) ketabton.com: The Digital Library

- د کورنۍ ارواپوهنه
- د دین ارواپوهنه
- د بوډاگانو ارواپوهنه
- د ښځو ارواپوهنه
- د هنر ارواپوهنه
- د کار ارواپوهنه
- د خوب ارواپوهنه
- د ودې او رشد ارواپوهنه
- د سپورټ ارواپوهنه
- تجربي اروپوهنه
- عمومي اروپوهنه
- د روغتیا اروپوهنه
- سیاسي اروپوهنه
- او نورې څانگې...

ددغه کتاب په راتلونکو پاڼو کې د هغو لسو اوچتو اروپوهانو ژوندلیکونه او د هغوی پرځینومهمو نظریاتو باندې لنډې خبرې راوړو، چې په تېرو پاڼو کې معرفي نه شول او غوره مو وگڼله، چې دا ترټولو نامتو اروپوهان په لږ څه تفصیل سره درو پېژنو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ویلهِلم وونټ

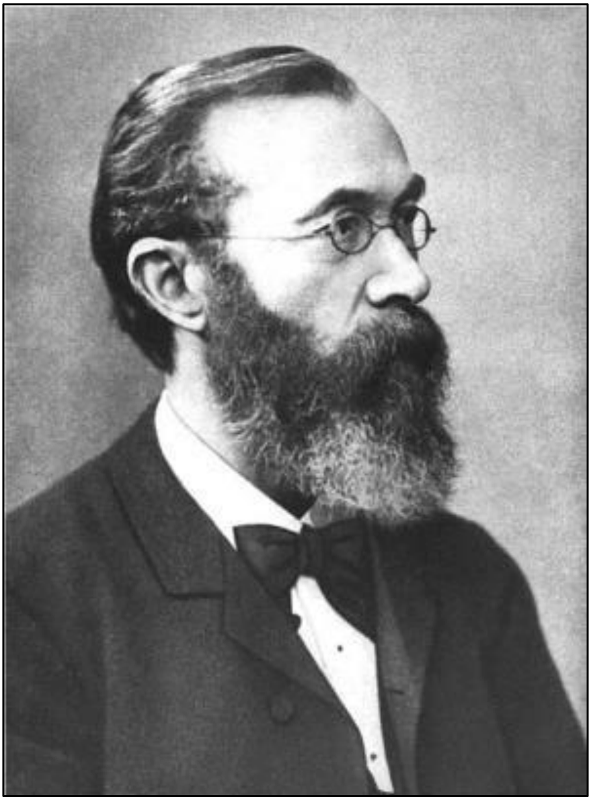

(د انسان د اعمالو شمېر اروا پوهنه نه ده، بلکې د روښانه شعور د محتویاتو شرحه د اروا پوهنې هدف او منظور دی.) **ویلهلم وونټ**

(د ورځنې ژوند بېلابېلې تجربې، زموږ په ذهن کې بېلابېل ذهني حالتونه منځته راوړي.) **ویلهلم وونټ**

(c) ketabton.com: The Digital Library

ویلهلم وونټ «Wilhelm wundt» د اروا پوهنې په تاریخ کې تر ټولو اروا پوهانو مخکې ځای لري. نوموړی د اوسنۍ اروا پوهنې پلار بلل شوی. په بله وینا وونټ هغه عالم ؤ، چې د لومړي ځل لپاره یې د اروا پوهنې په نوم یوه نوې پوهنه د علومو نړۍ ته راوړاندې کړه.

وونټ نه یوازې په اروا پوهنه پوهېده، بلکې د پوهنتون یو نامتو استاد، وینا وال او د زیاتو کتابونو لیکوال ؤ. ده د خپل ژوند په اوږدو کې «۵۴۰۰۰» مخونه لیکنې کړې دي.

څېړونکي وايي، څرنګه چې اروا پوهنه په لومړي سر کې له دوو علمي څانګو «فیزیولوژۍ او فلسفې» څخه سرچینه اخلي، نو ویلهلم وونټ په لومړي ځل نړۍ ته وښوده، چې اروا پوهنه د فلسفې په پرتله زیاته تجربي ده او د فیزیولوژۍ په پرتله زیاته پر ذهن او ذهني مسایلو تکیه کوي، نو په دې توګه باید د یوه ځانګړي علم په توګه راوړاندې شي.

وونټ خپلې دغې مفکورې ته د واقعیت ورکولو په موخه په ۱۸۷۹م کال د «لایپزیک» په پوهنتون کې د نوي لابراتوار په لرلو سره د اروا پوهنې یوه تجربوي مؤسسه تاسیس کړه، ده په دغه مؤسسه کې یو شمېر لایق محصلین او څېړونکي پرځان راټول کړل او په همدغه کال او له همدغه ځایه یې اروا پوهنې ته د یوه مستقل علم په توګه رسمیت ورکړ.

اوسمهال په اروا پوهنه کې د ویلهلم وونټ کار او فکري لارې ته د جوړښتي یا ساختماني مکتب نوم ورکول کېږي، چې په اروا پوهنه کې له نورو اروا پوهنیزو مکتبونو لکه سلوک، روان شننې، انسان پالنې او ګشتالت سره یو ځای زموږ مخې ته دریږي.

❖ ❖ ❖

ویلهلم وونټ په ۱۸۳۲م کال د المان د «مانهایم» په کوچیني ښارګوټي کې زیږېدلی دی. پلار یې یو مذهبي او روحاني شخص ؤ. د وونټ مشر ورور له

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپلې کورنۍ څخه لرې په یوه ښوونځي کې زده کړه کوله؛ له همدې امله به وونټ په خپله کورنۍ کې یوازې ؤ او له نورو ماشومانو سره یې چندان ناسته ولاړه نه درلوده. کله چې یې د ښوونځي لاره ونیوله، هلته هم د یوه غلي او ګوښه ګیر ماشوم په څېره کې څرګند شو، په ازموینو کې به یې کمزورې نمرې وړې، زیاتره وخت به له خپله ځانه سره په فکر کې ډوب ؤ او په راتلونکي کې د یوه مشهور لیکوال جوړېدلو هیلې به یې په زړه کې راګرځېدلې.

د وونټ کورنۍ ان له نیکونو او اجدادو راپه دې خوا لوستې پاتې شوې وه، له همدې کبله د دوی د کورنۍ هرغړی په زده کړه او تعلیم کې کمساری ؤ؛ خو په وړوکي وونټ کې د زده کړې او مطالعې چندان څرک نه لیدل کېده، له نورو زده کوونکو به ګوښه ګرځېده، لوست ته به هم شا نه ټیټېده او ښوونکي به ورسره په لانجه کې وو. خو له څوکلونو وروسته، کرارکرار د خپل حالت په بدلون کې شو، په خپلو خیالونو یې لاسبرې پیدا کړه، مګر بیا هم له ښوونځي څخه بېزاره ؤ؛ کله چې څو نورکلونه تېرشول، د وونټ په وجود کې یوپټ استعداد په ځپو شو او د ښوونځي د ممتازو زده کوونکو په لېست کې یې نوم راغی.

وونټ دا مهال پرېکړه وکړه، چې خپلې لوړې زده کړې د طب په برخه کې ترسره کړي. همغه وو، چې د «توبینګن» او «هایدلبرګ» پوهنتونونه یې د فزیک، کیمیا، فیزیولوژۍ او رنځپوهنې په زده کړې پسې را پل کړل. په پایله کې د فیزیولوژۍ په څانګه کې ورنه فارغ شو او وروسته یې پر همدغه رشته کې د هایدلبرګ له پوهنتون څخه د دوکتورا سند ترلاسه کړ.

وونټ په ۱۸۶۷م کال چې عمر یې د **۲۵**کالو په شاوخوا کې ؤ، د هایدلبرګ پوهنتون د ځوان استاد په توګه وټاکل شو. نوموړی کلونه کلونه په دغه پوهنتون کې د فیزیولوژۍ په تدریس او څېړنه بوخت ؤ، چې وروسته همدغو هلوځلو دده په ذهن کې د اروا پوهنې مفهوم ورکړ. ده څو کاله د حسي ادراکو په

(c) ketabton.com: The Digital Library

برخه څېړنه وکړه او وروسته یې په خپل کورکې یونیمګړی ازموینتون جوړ کړ.

وونټ تردې یوکال وروسته د انسانانو او حیواناتو د ذهن په اړه خپلې ویناوې د یوه کتاب په بڼه خپرې کړې. په دغه کتاب کې یې وروسته بیا بیا سمونې او زیاتونې وکړې او یو خورا مهم اثر ورنه جوړ شو، چې همغه مهال له الماني څخه په انګلیسي ژبه وژباړل شو او ګڼ شمېر لوستونکي یې پیدا کړل.

وونټ د خپلې استادۍ په پیل کې د فیزیولوژیکې اروا پوهنې درس پیل کړ، چې دا په نړۍ کې لومړی درس ؤ، چې د داسې موضوع په اړه په رسمي توګه ورکول کېده. ووټ د خپلو لیکچرونو په لړ کې یو بل کتاب « د فیزیولوژیکې اروا پوهنې اصول» په نوم ولیکه. دغه کتاب یې د **۳۷**کلو په اوږدو کې له **۶** ځلو سمونو او زیاتونو وروسته په یوه داسې اثر بدل کړ، چې پر ته له شکه یې د نوې اروا پوهنې بنسټونه ورباندې پاخه کړل.

د څېړونکو له نظره ویلهلم ووټ د خپل ژوند ترټولو مهمه دوره له **۱۸۷۵**م کاله را پیل کړه. دا هغه وخت ؤ، چې نوموړی پکې د «لایپزیک» د پوهنتون استاد وټاکل شو او **۴۵** کاله یې په دغه پوهنتون کې خورا مهم کارونه ترسره کړل.

نوموړی په **۱۸۷۹**م کال په دې وتوانېد، چې په یاد پوهنتون کې د اروا پوهنې لومړنی ازموینتون«لابراتوار» جوړ کړي او اروا پوهنې ته د نورو علومو په څنګ کې د یوه خپلواک علم په توګه رسمیت ورکړي. ووټ تردې وروسته د روان پېژندنې د مطالعاتو په نوم یوه مجله هم راوایستله. دغه کارونو ووټ شهرت ته ورساوه او زیات شمېر محصلین د نړۍ له بېلابېلو هېوادونو لکه روسیه، جاپان، ایټالیا، انګلستان او نورو څخه د لایپزیک پوهنتون ته راغلل او دلته یې د ووټ له ازموینتون، کتابونو او لکچرونو څخه ددغه نوي علم «اروا پوهنې» په باب ډېر څه زده کړل. دغه زده کوونکي چې کله خپلو هېوادونو ته ستانه شول، هلته هغوی په خپل وار سره اروا پوهنې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته کار پیل کړ. هغوی د ویلهلم وونټ زیاتره کتابونه او مقالې په روسي، انګلیسي، جاپاني او نورو ژبو وژباړل او د توکیو، مسکو او امریکا په پوهنتونونو کې یې د وونټ د لابراتوار په څېر لابراتوارونه جوړ کړل. دا او دې ته ورته لاروچارو د ویلهلم وونټ د شهرت او محبوبیت اوازه په نړۍ خپره کړه.

ده به چې کله د لایپزیک په پوهنتون کې وینا کوله، نو په همغه ټولګي کې به ورته تر ۶۰۰ زیات کسان کېناستل. وونټ نه یوازې د یوه عالم په توګه خلکو ته د درناوي وړ ؤ، بلکې په خپل شخصي ژوند او ټولنیزو روابطو کې هم یو آرام او کمینه انسان ؤ. د سهار له خوا به یې په یوه مقاله او یا کوم کتاب باندې کار کاوه. بیا به یې د محصلینو څېړنیز راپورونه کتل او یا به یې مجله ترتیبوله. تر هغې وروسته به خپل ازموینښتون ته ورتلو، هلته به یې کار کاوه، ماسپښنین مهال به تر ډوډۍ خوړو وروسته د باندې راوتو، قدم به یې واهه او د مازیګرنۍ وینا لپاره به یې تیاري نیوه. په دې ډول وونټ هغه زیات کاره انسان ؤ، چې د مرګ ترمهاله یې له کاره لاس وانه خیست. زیات کتابونه یې ولیکل او بې شمېره شاګردان یې وروزل... په پای کې دغه نامتو ارواپوهاند د بل هر انسان په شان د ۸۸ کلو په عمر په ۱۹۲۰م کال له دې نړۍ څخه د تل لپاره سترګې پټې کړې.

❖ ❖ ❖

وونټ په ټولیز ډول ارواپوهنه د شعور علم بلله. ده ترهرڅه وړاندې احساس ترڅېړنې لاندې ونیو او د شعور اصلي عنصر یې وباله. ده احساسات پر دوو برخو ووېشل. لومړی هغه احساسات ، چې زموږ له بدن څخه بهر راځي؛ یعنې سرچینه یې زموږ له بدن څخه د باندې ده. دوهم ډول یې هغه احساسات وګڼل، چې تصور کوو، زموږ په بدن پورې تړلي او منبع یې زموږ په وجود کې ده. وونټ لومړی ډله چې بیروني احساسات ورته وایي، له حواسو سره تړلي ګڼې او د لومړنیو حسي تجربو بڼه یې بولي. دی وایي، هرکله چې کوم حسي غړی

(c) ketabton.com: The Digital Library

تحريک شي، احساس منځته راوړي او ترمغزو پورې يې اثرات غځونې کوي.

د وونټ په نظر د بيرونيو احساساتو او ذهني تصويرونو ترمنځ کوم بنيادي توپير نشته. دا ځکه چې ذهني تصاوير هم په مغزي تحرکاتو پورې تړاو لري او دوهمه ډله يا باطني احساسات بيا د وونټ په اند: «د بيرونيو احساساتو ذهني بشپړتياوې دي. په دې معنا چې نننې يا باطني احساسات په مستقيمه توګه له حسي غړو څخه سرچينه نه اخلي، بلکې بيروني احساسات د باطني احساساتو له بيلابيلو حالاتو سره ترکيب مومي او يو څه پېچلې حالت منځته راوړي، چې په دغه بهير کې د باطني احساساتو کيفيت حاصلېږي.»

وونټ له دې اړخه باور درلود، چې د انسان په وجود کې ټول هيجانات په واقعيت کې د بيرونيو ابتدايي احساساتو پېچلي ترکيبونه دي.

وونټ يو مهال د خپلو څېړنو په ترڅ کې وويل:

«د اروا پوهنې کار، د هغه شي په باره کې څېړنه او پلټنه ده، چې موږ هغه ته باطني او نفسي تجربه وايو. له باطني تجربې څخه مقصد هماغه حس، د فکرجريان، اراده او تصميم دی، چې د خارجي تجربې په مقابل کې قرار لري.»

وونټ له لويه سره د هغو تجربه پلوو فيلسوفانو تر اغېز لاندې ؤ، چې د انسان ټول معلومات يې د هغوی له تجربو څخه رامشتق ګڼل. ده د خپل نوي علم موضوع «بې واسطې تجربه» يا د ذهن د محتوياتو مشاهده معرفي کړه او هغه يې د «باواسطې تجربې» پر وړاندې ودروله، چې ديوه شي په اړه معلومات که هغه شی نه وي هم، نو ورڅخه ترلاسه شوي معلومات يې زموږ تجربه جوړوي. دده په نظر، تجربه په اصل کې هماغه ذهني تصوير دی، چې له بهرني محيط څخه د حواسو په مرسته ذهن ته راځي او په مجموع کې د انسان ذهنيت ورڅخه جوړېږي. مثلاً که چېرې يوه ګل ته وګورو. نو دلته زموږ بې واسطه تجربه همغه احساسونه دي، چې له ګل څخه زموږ پر ذهن راپاتې شوي دي او د

(c) ketabton.com: The Digital Library

مختلفو تصوراتو په بڼه چې په رنګ، ښکلا، شکل او تازګۍ پورې اړوند دي خپل ځان راښيي.
د وونټ په نظر، بې واسطه تجربه، د تجربه کوونکي له هر ډول تعبير او تفسير څخه تشه وي. وونټ احساس د تجربې يو له اصلي شکل څخه ګڼي او وايي: «د حسي غړي تحريک او تړکاني اتصال په مغز کې حاصل ورکوي. د ليدلو، بويولو، اورېدلو، لمس کولو او خوند معلومولو احساسونه د نوعيت او دوام له مخې ډلبندي کولی شو، خو د احساس او ذهني تصوير ترمنځ کوم بنيادي توپير نه شو موندلی... عواطف د تجربې يو بل شکل دی. احساسونه او عواطف په همزمانه ډول بې واسطه تجربې دي... احساسونه له يو شمېر عاطفي خصوصياتو سره ملګري وي، کله چې احساسونه د يوه پېچلي احساس د تشکيل لپاره سره يوځای کېږي، معمولاً عاطفي خصوصيت ورڅخه منځته راځي... او هيجانات بيا د ابتدايي عواطفو پېچلي ترکيبونه دي، چې دا ټول ذهني محتويات بلل کېږي.»
وونټ وايي، کله چې واقعي نړۍ ته ګورو، د ادراکو وحدت او يووالی مو د سترګو پر وړاندې مجسم کېږي. مثلاً موږ ښايي يوه ونه د يوه واحد په توګه ووينو، مګر هغه بېلابېل احساسونه نه وينو، چې د ونې د رنګ، اندازې او شکل څخه زموږ په باطني تجربو کې ځان راښيي. ليدنۍ تجربه، ونه د يوه واحد په توګه په بر کې نيسي، نه د هغو بېلابېلو ابتدايي احساسونو او عواطفو په توګه چې ونه جوړوي.

❖ ❖ ❖

ويلهلم وونټ د شعور او فيزيولوژيکې اروا پوهنې له مطالعاتو وروسته د فلسفې، تاريخ او ټولنپوهنې په برخو کې مطالعه پيل کړه. دغې مطالعې نوموړي ته د فرهنګي اروا پوهنې سوژه ورکړه. ده د انسان د ذهني حالاتو د تحول او تکامل بهير د بېلابېلو ټولنو، په تاريخي جرياناتو، افسانو، هنرونو

(c) ketabton.com: The Digital Library

او عنعنوي ارزښتونو کې ترکتنې او څیړنې لاندې ونیو او په دې توګه یې د فرهنګي اروا پوهنې په طرح کار پیل کړ.

ده پوره لس کاله په دغه موضوع کې خواري وکړه او د لسو ټوکونو په اندازه کتاب یې پکې چمتو او خپور کړ؛ خو د څېړونکو په نظر د فرهنګي اروا پوهنې په نوم د وونټ دغه لوی کار په اروا پوهنې دومره اغېز ونکړ، لکه دده نورو کتابونو چې وکړ.

په ځانګړې توګه په امریکا کې د اروا پوهنې په روان بهیر د وونټ د فرهنګي اروا پوهنې اغېز کم ؤ. د یوې څېړنې له مخې هغه مجله چې ۹۰ کاله په امریکا کې د اروا پوهنې په نوم خپرېده، د وونټ له فرهنګي اروا پوهنې څخه پکې یوازې ٪۴۰ سلنه نقل قولونه یا اخځونه اخیستل شوي وو. خو د هغه له نورو کتابونو په ځانګړي ډول د هغه د «فیزیولوژیکې اروا پوهنې له اصولو» څخه ٪۶۱ سلنه نقل قولونه ترسره شوي وو.

په هرحال ویلهلم وونټ چې کوم اغېز د اروا پوهنې د پیدا ېښت او پا ېښت په بهیر کړی، هغه بل اروا پوهاند نه دی کړی. ده چې کوم شاګردان د لایپزیک په پوهنتون کې وروزل، له هغوی څخه په خپل وار د اروا پوهنې د تاریخ لویې څېرې جوړې شوې. د ساري په توګه دده په شاګردانو کې، ټیچنر، سټانلي هال، کېټل، ویتمر، فرانک آنجل، کراپلین، سټراټون او سکریپچر هغه څوک وو، چې تر وونټ وروسته یې اروا پوهنې ته زیات څه وربښلي دي او د وونټ دغه بڼ یې رېژېدلو ته نه دی پرېښودی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ویلیام جیمز

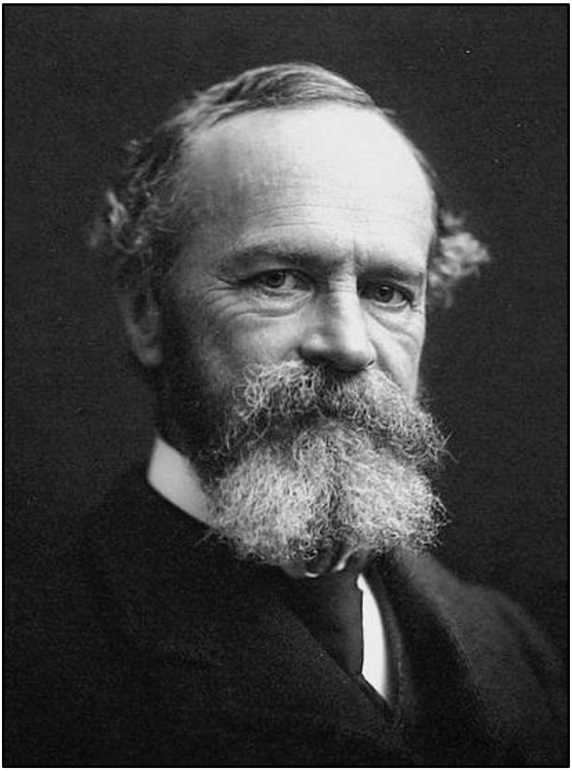

(د اعصابو په سلسله باندې د تجربې اغېز د عادت بنسټ جوړوي او هره تجربه د انسان سلوک ته بدلون ورکوي او د وروستي چلند لاره اسانه کوي.) **ویلیام جیمز**

(شعور فردي جنبه لري او هر فکر د فردي شعور جز دی.) **ویلیام جیمز**

(c) ketabton.com: The Digital Library

ویلیام جیمز«William James» د امریکا ترټولو فیلسوفانو لوی فیلسوف ګڼل کېږي. د نوموړي هلې ځلې نه یوازې پرفلسفه باندې څرخي، بلکې د اروا پوهنې په برخه کې یې هم دومره څه کړي، چې نن سبا د «ویلهلم وونټ» ترڅنګ دده نوم هم د نوې اروا پوهنې د بنسټګرانو په ډله کې اخیستل کېږي. ده هغه مهال چې په نړۍ کې یوڅو ګوته په شمار اروا پوهان میدان ته راوتلي وو، په دوو ټوکونو کې یو لوی کتاب چې «د اروا پوهنې اصول» نومېده ولیکه. جیمز که څه هم د یوه فیلسوف په توګه زیات ستایل کېږي او په فلسفه کې یې زیات شمېر اثار لکه، پراګماتېزم، د عقل اصالت، د حقیقت معنا، اراده او ایمان او نور لیکلي، خو د هغه د اروا پوهنې د اصولو کتاب او په امریکا کې د لومړي ځل لپاره دده په لاس د اروا پوهنې د ازموینښتون تاسیس، هغه څه دي چې نوموړی یې د اروا پوهنې په تاریخ کې د مطالعې وړ شخصیت وګرځاوه.

موږ دلته د جیمز پر فلسفه باندې نه غږېږو، بلکې پرهغو ټکو نظر اچوو، چې د جیمز او اروا پوهنې ترمنځ د تړاو لامل شوي دي.

❖❖❖

پروفیسور ویلیام جیمز په ۱۸۴۲م کال د نیویارک ښار په یوه بډایه کورنۍ کې نړۍ ته راغی. دی د پلار په پنځو اولادونو«یوه لور او درېو زامنو» کې مشر زوی ؤ. د جیمز په دغه درېو نورو وروڼو کې ترټولوکشر «هنري جیمز» نومېده، چې وروسته ورڅخه لوی لیکوال جوړ شو.

د جیمز کورنۍ د خپلې سیمې یوه له سوکالو کورنیو څخه وه، پلار یې هڅه کوله، چې ټول زامن یې په لوړه کچه زده کړې وکړي، هغه فکر کاوه، چې هر یو زوی یې مخکې له دې چې د معاش د لاسته راوړلو په فکر کې شي، باید ټوله پاملرنه زده کړې ته واړوي. د جیمز پلار له مسافرت سره لېونۍ مینه درلوده؛ لندن، پاریس، بردو، ژینو او بن ته یې سفرونه کول او د مختلفو فرهنګونو او ژبو له وګړو سره پېژندګلوي درلوده. ښایي همدغه د پلار نه ورپاتې علاقه به

(c) ketabton.com: The Digital Library

وه، چې وروسته جيمز هم د اروپا ټولو مهمو ښارونو ته سفرونه وکړل او له بېلابېلو ژبو او ټولنو سره اشنا شو. جيمز څه مهال د امريکا په خصوصي ښوونځيو کې درس ولوست. خو په ۱۸۵۵م کال کې يې کورنۍ اروپا ته مهاجره شوه او جيمز د فرانسې، انګلستان، المان او سويس په علمي مرکزونو او کالجونو کې خپلې زده کړې پرمخ بو تلې.

جيمز ۱۸کلن ؤ، چې بېرته امريکا ته راغی او نور ورونه يې هملته پاتې شول. ده په امريکا کې له ځانه سره پرېکړه وکړه، چې نورې زده کړې بايد د نقاشۍ په څانګه کې وکړي او يو اوچت نقاش ورڅخه جوړ شي. يو کال او څو مياشتې د مشهور نقاش «موريس هانټ» ترښوونې لاندې د نقاشۍ په چارو بوخت شو. خو د کار په لړ کې په دې پوه شو، چې په ځان کې د نقاشۍ استعداد نه لري.

په دې توګه ولاړ او د «هاروارد» پوهنتون کې يې لومړی د کيميا او وروسته د طب په څانګه کې زده کړه پيل کړه. دغه مهال له کورنۍ څخه د لرې والي او په نقاشۍ کې د ماتې له مله، له سخت خفګان او رواني فشار سره مخ شو. دغه روان رنځوري په ده کې ترډېره پاتې شوه.

ده په ۱۸۶۸م کال له ياد پوهنتون څخه د طب په څانګه کې د دوکتورا سند ترلاسه کړ، خو د هغه رواني مړاويتوب او غمګينې ترپخوا لازياته شوه، له ناځرګندو وېرو سره لاس او ګرېوان ؤ، د شپې مهال به يې نه شوی کولی، چې يوازې د باندې ووځي؛ څوځله يې د ځان وژنې پرېکړه وکړه، خو مقرره نه وه. په همدغه وختونو کې نوموړي ته د يوه فيلسوف «چارلز» يوه مقاله چې د ارادې د خپلواکۍ په اړه ليکل شوې وه لاسته ورغله.

دغه مقاله يې څوڅوځله ولوستله، خپلې ارادې يې پکې انځور کړې او تريوه بريده يې له وېرې او زړه تنګۍ ځان وژغوره. له دې وروسته جيمز له فلسفې سره زړه وتاړه او په لنډ وخت کې يې د نړۍ د زياتو فيلسوفانو اثار ولوستل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

جيمز لکه څنګه چې د هارورډ له پوهنتون څخه په اوچتو نمرو وتلی ؤ، نو له فراغت څخه دری کاله وروسته په ۱۸۷۲م کال کې چې عمر يې ۳۰کالو ته رسېده، د هماغه پوهنتون د ادارې له خوا ورته د فيزيولوژۍ په برخه کې د استادۍ وړانديز وشو. جيمز دا وړانديز ومانه، په کار يې پيل وکړ، خو ترڅنګ به يې خپل زيات وخت د فلسفي او روان پوهنيزو اثارو په مطالعه تېرواوه.

جيمز په دغه وختونو کې د اوچت اروايوهاند «ويلهلم وونټ» اثارو ته هم لاس رسی پيدا کړ، هغه يې مطالعه کړل او څو کاله وروسته يې پخپله له ويلهلم وونټ سره ليدنه کتنه وشوه. جيمز له وونټ سره د دغې ليدنې په اړه ليکلي: «د وونټ غوړېدلي تندي، خوشاله څېرې او نرم او مهربانه غږ، په ما باندې ډېره عجيبه اغېزه وکړه...» له اروايوهانو او د هغوی له اثارو سره د جيمز اړيکې، ددې لامل شوې، چې په ۱۸۷۵م کال کې يې په هارورډ پوهنتون کې د اروايوهنې درسونه راپيل کړل او د لومړي ځل لپاره يې په امريکا کې د تجربي اروايوهنې ازموينښتون جوړ کړ.

د نوموړي د اروايوهنې د اصولو کتاب چې په ۱۴۰۰مخونو کې ليکل شوی، په حقيقت کې د همدغو هلوځلو ثمره ده. دغه کتاب له خپرېدو سره سم زيات بحثونه راوپارول، ځينو څېړونکو وستايه او ځينو ورباندې نيوکې وکړې. حتیٰ «ويلهلم وونټ» ددغه کتاب د اصلي موضوع په اړه شک څرګند کړ، وونټ وويل: «دا کتاب ادبيات دي، هغه هم ډېر ښکلي، خو اروايوهنه نه ده!»

❖❖❖

اوسني څېړونکي وايي، د اروايوهنې په برخه کې ويليام جيمز په نظرياتي لحاظ ښکلي او تيوريک بحثونه کړي دي، خو څرنګه چې نوموړی کوم ازموينښتګر نه ؤ، نو دغه لړۍ يې ژوند ترپايه پورې ونه شوی غځولی. په خپله جيمز هم د ځان په اړه ويلي وو: «زه د فکرکولو او نظري کارونو لپاره جوړ شوی يم، نه د عملي چارو او فعال ژوند لپاره!»

(c) ketabton.com: The Digital Library

جيمز د خپل ژوند يوه بره ارواپوهنې ته وقف کړې وه. خو کله چې د نوموړي د «ارواپوهنې اصول» کتاب له نيوکو سره مخ شو، جيمز له دغې شېبې وروسته ارواپوهنې ته شا کړه او نوره يې فلسفه خپل هدف وګرځوه. ده د «پرينسټون» په پوهنتون کې ترخپلې ويناګڼې غوښتنه وکړه، چې نور دې د روان پوه په توګه معرفي نه شي.

په هرحال له دې سره سره چې په خپله جيمز هم د ژوند په وروستيو کې له ارواپوهنې څخه مخ واړاوه، خو دده مخکني کارونه د ارواپوهنې په نړۍ کې بې اغېزې نه وو. په دې سبب اوسمهال د ويليام جيمز له نامه سره د فيلسوف او ارواپوه دواړه ستاينومونه ليکل کېږي. دده فلسفه هم په ځينو ټکيو کې ارواپوهنې ته ورته کېږي، ده به ويل: «فلسفې ما ته دا را زده کړل، چې تر ډېره بريده په خپله کورنۍ کې د آرامتيا احساس وکړم.» ده په دې ډول له خپلو زياتره فلسفي نظرياتو سره ارواپوهنيز ټکي غاړه غړۍ کړي، نوموړی په خپلو فلسفي ليکنو کې يو ځای ليکي: «موږ ټول د توان يوه داسې زېرمه لرو، چې هېڅکله مو په کار نه ده اچولې. له دې سرشارې سرچينې څخه ګټه پورته کړه، چې له خپل هغه ځواک څخه چې د ستونزو د هوارې لپاره يې لرې حيران شې. په خپلو پښو باور ولره او له هر خطر سره مقابله وکړه... ژوند د مبارزې ډګر وګڼه او د ځان د پريشانۍ او د نړۍ د ناولتيا او بدرنګيو پرضد پاڅون وکړه...»

د جيمز په اند «ارواپوهنه د انسان د رواني ژوند علم دی.»

جيمز د انسان احساسات، ادراکات، عادتونه، هيلې، ناهيلۍ، خفګانونه، خوشالۍ او نورې داسې مسئلې د ارواپوهنې د بحث وړ موضوعات ګڼي. دده په نظر: «د انسان ځان خبره ذهن يا شعور په ټوټه، ټوټه شکل نه دی. د هغو د معرفۍ لپاره د ځنځير د کړيو مثال ورکول، موږ ته سمه توضيح نه شي راکولی، بلکې هغه د يوه جريان بڼه لري او د يوه سيند او چينې مثال ورکول،

(c) ketabton.com: The Digital Library

کولی شي د ځان خبره ذهن مفهوم راکړي. چې مورږ د ځان خبره ذهن دغه جريان ته د ذهني ژوند نوم ورکولی شو.»

جيمز ددغه مفهوم د لا وضاحت لپاره ليکي: « د انسان په شعوري جريان کې کومې ځانګړې وقفې نه رامنځته کېږي...انساني ذهن په ويښ بهير کې انتخاب کوي او ديوه انتخابګر رول لري. ذهن په خپل شعوري فعاليت کې د هغو زياتو محرکاتو له منځه انتخاب کوي، چې دی ورسره مخامخ وي. په دغه ګڼو محرکاتو کې ځينې ځنډې ته وباسي، ځينې له ځينو نورو سره ترکيبوي او ځينې چې ورته مناسب ښکاره شي، هغه انتخابوي او هڅه کوي له هغو سره منطقي چلند وکړي، ترڅو يوه معقوله نتيجه لاس ته راوړي.»

جيمز د انسان فکر او فکري پروسه هم د يوې روانې وياله په شان ګڼي او ليکي: «له يوې موضوع څخه بلې موضوع ته د يوه فکر تلل او راتلل، د کومې وقفې د رامنځته کېدو په معنا نه دي، بلکې دغه تېرېدنه هم يو له بل سره اړيکې لري او داسې دي، لکه په يوه زينه کې چې بېلابېلو پلو ته ګامونه اخلې، خو له اصله ټوله يوه زينه ده او ټول يو فکري جريان بلل کېږي.»

جيمز د انسان ادراکات دری ډوله بولي: لومړی، هغه ادراک چې بشر يې د ظاهري حواسو په واسطه حاصلوي. دوهم، هغه ادراک چې بشر يې د باطني حواسو او عقل په ذريعه حاصلوي او دريم، هغه هغه ډول ادراک دي، چې ښايي انسانان يا ځينې انسانان يې ولري، چې ترباطني او عقلي ادراکو څخه هم ډېر باطني او داخلي دي. جيمز دغو ادراکاتو ته د ديني ادراکو نوم ورکوي.

جيمز په خپلو اروايوهنيزو څرګندونو کې يو ځای د يوه انسان د فردي او اجتماعي نړۍ خبره را اخلي او څرګندوي: «هر فرد د يوه دېوال په واسطه چې جمجمه يا د سرکوپړۍ نومېږي له نورو افرادو څخه جلا کېږي.» جيمز د انسان تردغه حريم ورهاخوا يوه بل حريم ته هم اشاره کوي او وايي:

«ديوه انسان نړۍ پردوو برخو وېشله کېږي. نيمه د انسان فردي نړۍ ده، چې يوازې په ده پورې مربوطه ده او نيمه بله هغه نړۍ ده، چې په نورو پورې اړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

لري... زموږ زیاتره علایق او منافع په هغه نیمه نړۍ پورې ځان نښلوي، چې یوازې په موږ پورې اړوند یږي.»

جیمز د انسان شعور د هغه د باطني او رواني نړۍ یومهم توکی شمېري، لکه چې وايي: «د شعور رول دا دی، چې موږ د هغه هدف په لوري رهبري کوي، چې د ژوند د دوام لپاره ضروري دی؛ یا په بل عبارت شعور د انسان پېچلې اړتیاوې د هغه له پېچلي محیط سره اشنا کوي.»

د جیمز په اند: « د انسان عقلاني بهیر د هغه د بدن له فیزیولوژیکي تاثیراتو لاندې عمل کوي.» په دې توګه نوموړی د انسان د شخصیت څرنګوالی د هغه د تمایلاتو تابع بولي او د تمایلاتو نیمګړتیاوې یې د هغه دبشپړتابه لپاره نه جبرانېدونکی ګواښ ګڼي. دی په دې هکله وايي:

«د انسان غوښتنې او اړتیاوې، د هغه د شخصیت په تشکیل کې لوی لاس لري. له دې مخې انسانان په بشپړه توګه معقول مخلوقات نه دي، ځکه چې د هغوی ټولې غوښتنې معقولې نه دي.»

د جیمز په اثر«د اروا پوهنې اصول» کې یو څپرکی د عادت په باب راغلی دی. ده په دغه بحث کې ټول ژوندي موجودات د عادت تابع بللي او زیاته کړې یې ده: «کله چې موږ ژوندیو موجوداتو ته له باندې څخه ګورو، لومړنی شی چې زموږ پاملرنه ور اړوي، دا ده، چې هغوی ټول په عادتونو کې راګیر دي.» جیمز د عصبي سیستم دفیزیولوژۍ په اړه د څېړنو په لړ کې دې پایلې ته رسېدلی ؤ، چې د عادت د قیقې معنا لپاره یې « د عصبي مرکزونو خروجي محصول» عبارت غوره کړ.

دده په اند: « عادت له لویه سره هغه څه دی، چې موږ ټول د ځینو چلندونو تکرارولو او یا د هغو اطاعت کولو ته رابولي.» د جیمز په باور ، د ټولو حیواناتو سلوک او رفتار د عادت له مخې دی، د حیواناتو عادات محدود او ساده وي، خو دا چې د انسان غوښتنې، هیلې او ذهني ظرفیت لوی او پېچلی دی، نو عادتونه یې هم په همدې ډول دي. جمیز په انسانانو کې د عادتونو

(c) ketabton.com: The Digital Library

بدلون او يا د نويو عادتونو راخپلول ممکن ګڼي. دی وايي: «که چېرې وغواړو، چې نويو پايلو ته دې ورسېږو، بايد په ځان باخبره ډول د ځان لپاره نوي عادتونه وټاکو. دلته ستونزدا ده، چې د نويو عادتونو د جوړولو او پاللو لپاره بايد زحمت وايستل شي...د ښو عادتونو د پلي کولو کيلي دا کېدای شي؛ کومې پرېکړې چې کوئ، هغو ته د واقعيت ورکولو لپاره په قاطع ډول عمل کوئ. په عمل لاس پورې کول او يا خپل ذهني چلند، په عملي چلند اړول، زموږ د عصبي سيستم هغه برخه فعالوي، چې معمولاً هيله او آرزو په عادت بدلوي. مغز بايد زموږ د هيلو او ارزوګانو مطابق وده وکړي او د عمل له تکرار پرته په مغزو کې کوم ځانګړی مسير نه ايجادېږي.»

جيمز په خپل اثر کې يوه بله نوې موضوع راسپړي، دغه موضوع د نظرياتو او احساساتو د بدلون مسئله ده، چې په هکله يې ليکي:

«هر وخت نه شي کېدلی، چې يوفکر له يوځل څخه زيات په سر کې ولرو. ښايي حيران شو، چې يو فکر دقيقاً هماغسې چې په لومړي ځل مو په ذهن کې تېر شوی ؤ، بيا راغی. مګر دغه واقعيت په داسې يوه نړۍ کې چې په دايمي ډول د بدلون په حال کې ده او زموږ غبرګونونه هم ورسره بدلېږي، ناممکن دی.» د جيمز مطلب دا دی، چې فکر کټ مټ د لومړني حالت غوندې د يوه انسان په ذهن کې بيابيا نه راګرځي او که راوګرځي هم، نو په يوشمېر جزياتو کې به يې خامخا توپير وي. دی وايي:

«زياتره وخت موږ د يوې موضوع په اړه د خپل نظر له بدلون څخه تعجب کوو. د ساري په ډول که د يوه شي يا يوې موضوع په باب يوه مياشت مخکې په يو نظر وو، خو اوس ورته په بل نظر ګورو او په علت يې هم نه پوهېږو. کال پر کال د ژوندانه د بېلابېلو مسايلو په هکله زموږ نظريات بدلېږي او دا هېڅ کومه ستونزه نه ده، ځکه دغه حالت د حرکت نښه ده او موږ له همدې امله انسانان بلل کېږو.»

(c) ketabton.com: The Digital Library

جيمز د احساساتو بدلون هم همدغه ډول ګڼي: «زموږ احساسات په خوب يا ويښه، په لوږه يا تنده، په ستړيا يا دمه جوړې، په شپه يا ورځ، په اوړي يا ژمي او تر ټولو مهم په ماشومتوب، ځوانۍ او زړښت کې متفاوته بڼه لري. زموږ د ادراکو بدلونونه هم په ځانګړې توګه د عاطفې له مخې د عمر په بېلابېلو مرحلو کې توپير کوي... د مثال په ډول کوم څه چې يومهال زموږ لپاره جالب او هيجان پارونکي وي، بل وخت راته زاړه، ستړي کوونکي او بې حاصله شي.»

(c) ketabton.com: The Digital Library

پاولــوف

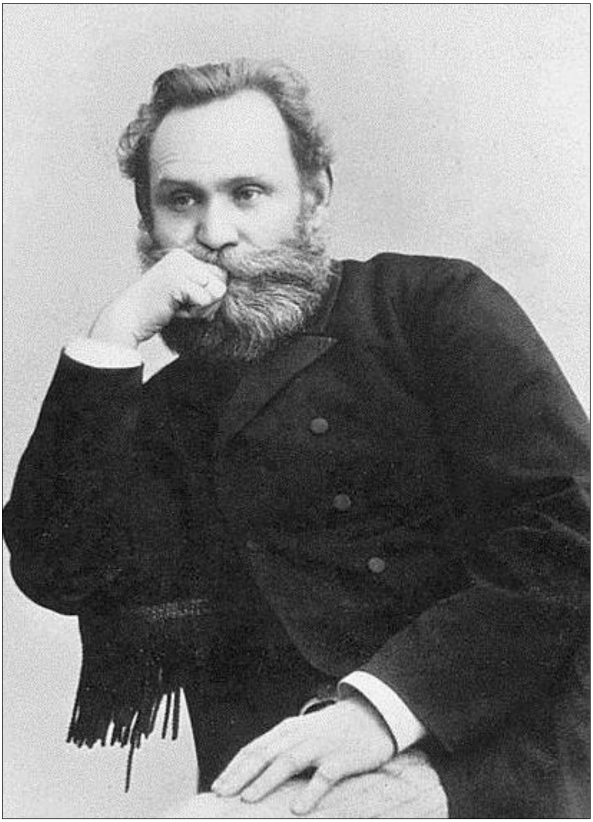

(شرطي غبرگونونونه د ورځني ژوند نه شلېدونکې برخې دي. موږ دغه عکس العملونه او غبرگونونه په خپل ځان او نورو کې په بېلابېلو نومونو لکه د زده کړې، عادت، ښوونې او روزنې په بڼو پېژنو، خو په واقعیت کې دا په یوه ژوندي موجود کې د عصبي اتصالونو د رامنځته کېدو له پایلو پرته بل څه نه دي.) **پاولوف**

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ایوان پتروویچ پاولوف (Ivan Petrovitch Pavlov) څېړنو په اروا پوهنه کې د سلوک پر مکتب زیات اغېز کړی دی. پاولوف د روسیې هغه نومیالی بیولوژیست او څېړونکی دی، چې په معده او کولمو کې یې په هضمي پروسې او هضمي غدو باندې د خپلو څو کلنو څېړنو له امله په **۱۹۰۵**م کال یعنې هغه وخت چې نوموړی **۵۳** کلن ؤ، د نوبل جایزه وګټله. دده په څېړنو کې درې مسئلې د یادولو وړ دي. لومړی د زړه پرعصبي سیستم باندې کار، دوهم پرهضمي غدو باندې هر اړخیزې څېړنې او دریم د شرطي غبرګونونو په اړه تحقیق او برسېرونې، چې د اروا پوهنې په تاریخ کې یې لوی ځای ونیو. پاولوف په لومړیو کې له سلوکي او جوړښتي اورا پوهنو سره اشنا ؤ، خو ده به د ویلیام جیمز هغه نظر تائیداوه، چې ویلي یې وو: «اروا پوهنې تر اوسه پورې د یوه علم ځای نه دی راخپل کړی.»

ده په خپل ازموینښتون کې په هغو کسانو جریمه اېښې وه، چې د فیزیولوژۍ پر ځای به یې د اروا پوهنې اصطلاح کاروله. خو د عمر په ورستیو وختونو کې یې دغه نظر بدلون وکړ او حتیٰ په خپله به یې ځان ته د یوه ازموینښتګر اروا پوه خطاب کاوه.

❖❖❖

پاولوف په **۱۸۴۹**م کال د مرکزي روسیې په «ریازن» ښارکې نړۍ ته راغی. دی دیوه کلیوال کشیش په «۱۱» اولادنو کې ترټولو مشر زوی ؤ. څرنګه چې د دوی کورنۍ ګڼه وه، همداسې یې لګښتونه هم زیات وو، په دې اساس پاولوف له هماغه ماشومتوب څخه له سخت کار کولو سره روږدی ؤ. دی «۷» کلن وو، چې په یوه تصادف کې یې سر سخته ضربه ولیده، له همدې امله تر «۱۱» کلنۍ پورې ښوونځي ته په تللو ونه توانېد. ده ته تر دغه وخته پورې خپل پلار په کور کې ځینې مذهبي درسونه وښودل. دده مور او پلار هیله درلوده، چې پاولوف به د خپل پلار په شان شي او د «ارتودوکس» په کلیسا کې به کشیش کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پاولوف په همدغه نیت یوې سیمه ایزې مدرسې ته چې په کشیشانو پورې یې تړاو درلود ولېږل شو. ده دلته څوکلونه تېر کړل، په همدغو وختونو کې د «ډاروین» ځینې لیکنې لاس ته ورغلې. کله چې ده هغه ولوستې، نو له مدرسې وتښتېد. څوکلومتره پلی تګ یې پرځان ومانه او د «سنت پیترزبورګ» پوهنتون ته یې مخه کړه.

پاولوف په دغه پوهنتون کې د فیزیولوژۍ د څانګې مینه وال شو او له څو کلونو زده کړو وروسته یې په حیواني فیزیولوژۍ کې د تخصص سند ترلاسه کړ. نوموړي تردې وروسته د څو وتلیو استادانو په لابراتوارونو کې کار وکړ او همدا شان دروسي روښانفکرانو له ډلې سره یوځای شو.

پاولوف له څنګه چې له یوې ساده او کلیوالې ټولې څخه راپورته شوی ؤ، خو په فکري او تحصیلي لحاظ له هغو څه په لوړه کچه ؤ، مګر د اشرافو په پرتله غریب او تش لاسی ؤ.

دی پوهېده، چې په خپل چاپېریال کې دا لږ سوکالي هم د تحصیل او زیار له مخې راته میسره شوې ده، نو په دې بنسټ یې د یوه ځوان روښانفکر په توګه وپتېیله، چې راتلونکی ژوند باید په عملي او څېړنیزو چارو کې تېر کړي. په دې توګه یې د نورو زده کړو په موخه د دووکالونو لپاره المان ته ولاړ. کله چې له المان څخه راستون شو، په سلطنتي طبي اکاډمۍ کې یې په کار پیل وکړ.

پالوف په خپل ټول ژوند کې یوجدي پروګرام پلی کړ. ده به د سپټامبر له میاشتې څخه ترمۍ میاشتې پورې د اوونۍ په هرو اوو ورځو کې کار کاوه. ده چې کله په په ۱۸۸۳م کال کې د دوکتورا رساله بشپړوله، لومړی زوی یې پیدا شو، دغه ماشوم زیات کمزوروی او ناروغ ؤ. دا مهال د پاولوف دومره لاس تش ؤ، چې د ماشوم د ښې درملنې او د اوسېدو لپاره یې د یوه مناسب کور پیسې نه درلودې.

څه پیسې یې قرض کړې. په لږ لیرې ځای کې یې کور پیدا کړ او پرماشوم یې درملنه وکړه، مګر دا وخت نور ناوخته ؤ او وروسته له څو ورځو یې ماشوم

(c) ketabton.com: The Digital Library

ساه ورکړه. هغه مهال چې د پاولوف دوهم زوی پیدا شو، نو په همغه لیرې او نامناسب ځای کې اوسېدل او لایې په کوم مناسب کور وس نه رسېد. د پاولوف د شاګردانو یوې ډلې چې دده له مالي ستونزو څخه خبر شوي وو، دده د وینا و په بهانه یې ورته یو شمېر پیسې راټولې کړې، خو کله چې پاولوف ته ورکړل شوې، هغه یوه هم د ځان لپاره ونه لګوله او د سپیانو د فیزیولوژیکي څېړنو په هکله یې یو ازموېښتون ورباندې جوړ کړ. پاولوف ترهغې اندازې پورې له کار او څېړنې سره تعهد او ژمنتیا درلوده، چې خپلو مالي مشکلاتو ته یې به چندان پکې پام نه ؤ.

دده په دې اړه ویلي: «دغه شان مشکلات هېڅکله زما لپاره د کومې اندېښنې سبب نه دي شوي!»

په ۱۸۹۰م کال پاولوف د «سنت پیترزبورګ» د ازموېښتي علومو په مؤسسه کې د فیزیولوژۍ ټولنه تاسیس کړه. ده په همدغه ځای کې خپلې زیاتره څېړنې ترسره کړې، چې د شرطي غبرګونونو او هضمي غدو اوچتې څېړنې دده د همدغه وخت لاسته راوړنې ګڼل کېږي. پاولوف په دغه مؤسسه کې د ځوانو څېړونکو د یوه لوی ټیم مسئولیت هم پر غاړه درلود.

هغه وخت چې په روسیه کې انقلاب راغی او د «لینن» په مشرۍ کمونیستي رژیم پر روسیې وزرې وغوړولې. نو د پاولوف روابط هم ورسره کړکېچن شول. په ځانګړې ډول کله چې لینن مړ شو او واک د سرسخت دیکتاتور «ستالین» ګوتو ته ورغی، د پاولوف زړه نور هم ورسره تنګ شو او په ښکاره به یې په اشتراکي حکومت نیوکې کولې. خو د واکمن رژیم پر وړاندې دده له دغه منفي نظر سره سره حکومت دده او دده د څېړنو درناوی کاوه او هېڅ ډول فشار یې ورباندې رانه ووړ.

پاولوف د ژوند ترپایه پورې د یوه زیات کاره عالم په توګه کار وکړ. دده عادت و، کله به چې کومه ناروغي ورته پیدا شوه، ځان به یې په خپله کوت. نوموړی چې د ژوند په وروستیو کې د سږیو د ناروغۍ له امله سخت کمزوری

(c) ketabton.com: The Digital Library

شوی ؤ. یوه ورځ اړ شو، یو بل ډاکتر د ځان لپاره راوغواړي، کله چې ډاکتر ورته راغی. هغه ته یې د خپلې ناروغۍ د حال ترڅنګ وویل:

«ماغزه مې سم کار نه کوي، له وسواسه ډک احساسات او غیر ارادي حرکات رانه څرګندېږي، ښايي مرګ راباندې راتلونکی وي!»

له ډاکتر سره یې څه نورې خبرې هم وکړې، ډاکتر یې رخصت کړ او دی ویده شو. کله چې ویښ شو، په ځای کې راکښیناست او د خپلو کالیو په لټون پسې یې هڅه وکړه، خو درد ورباندې راغی او چیغې یې کړې:

«د پاڅېدلو وخت دی، راسره مرسته وکړئ، باید جامې بدلې کړم!»

د همدغې جملې په ویلو سره پرېستره را ړنګ شو او له نړۍ څخه یې سترګې پټې کړې. نوموړی د مړینې پر وخت «۱۹۳۶م»، ۸۶ کلن ؤ.

❖❖❖

په اروا پوهنه کې چې کوم ځای پاولوف لري، دا په حقیقت کې دده د «شرطي غبرګونونو» نظریې رامنځته کړی دی. د شرطي غبرګونونو د راپیدا کولو مفکوره هم د ځینو نورو علمي کشفیاتو غوندې له یوې تصادفي پېښې څخه سرچینه اخلي. پاولوف هغه مهال چې د سپیانو د هضمي غدو په باب یې له جراحي طریقې استفاده کوله، نو فکر ورته پیدا شو، چې یوه داسې طریقه په کار واچوي، چې د حیوان له بدن څخه د باندې د هغه هضمي ترشحات مشاهده، اندازه او ثبت کړی شي.

ده یو سپی د خپل ازمویښتون په یوه ځانګړې کوچینۍ کوټه کې تر ازموینې لاندې ونیو. نوموړي لیدل کله به یې چې سپي ته د ډوډۍ یا غوښې کومه ټوټه ورکوله، نو په خوله کې به یې د هغو د خوړو پر وخت لاړې او ځګونه راپیدا شول. دغه لاړې او ترشحات هم د هضمي بهیر یوه برخه ده، چې کابو د ټولو حیواناتو په خوله کې د خوړو پرمهال راپیدا کېږي. خو پاولوف چې کوم سپی تر تجربې لاندې نیولی ؤ، د هغه د هضمي ترشحاتو لړۍ تردې پورې راورسېده، چې ان د خوړو په لیدو به یې له خولې څخه لاړو سر وکړ. پاولوف

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددغو لاړو لپاره ځانګړي پايپونه تيار کړل او هغه يې داسې ورته ولګول، چې لاړې به يې پکې لاندې يوه بل ابښودل شوي لوښي ته راټولېدلې. دده موخه دا وه، چې ددغو لاړو هضمي خصوصيات وڅېړي. خو په دې لړۍ کې نوموړی دې شي ته لا زيات متوجه شو، چې سپي به ان چې دده د پښو غږ واورېد، په خوله کې به يې لاړې راپيداشوې.

پاولوف د خپلې ازموينې لړۍ نوره هم اوږده کړه، کله به يې چې سپي ته خواړه راوړل، نو د څه وخت لپاره به يې د خوړو تر ورښکاره کولو مخکې زنګ واهه، لنډه دا چې د څو ورځو په تېرېدو سره يې سپي ته دا ور وښوده، چې کله زنګ ووهل شي، خواړه رارسي. نو د سپي به هم پرته له دې چې خواړه ووينې، د زنګ په غږ به يې لاړې جاري شوې.

پاولوف د زنګ پرځای د څو ورځو لپاره له برقي ګروپ څخه استفاده وکړه او تر خوړو مخکې به يې ګروپ روښاناوه. په دې توګه سپي ته ګروپ د خوړو معنا پيدا کړه او همغه ډول به يې ورته په خوله کې ترشحاتو جريان وموند. په همدې بڼه پاولوف په سپي باندې داسې نور شيان هم تجربه کړل، خو سپي له ټولو چارو سره ورته عمل ترسره کاوه.

پاولوف له دغې نسبتاً اوږدې ازموينې څخه وروسته دې پايلې ته ورسېد، چې حيوانات د خپل ماحول پروړاندې دوه ډوله غبرګونونه ترسره کوي.

لومړی، طبيعي يا غير شرطي غبرګونونه: د مثال په ډول کله چې سپی په خوراک پيل کوي، په طبيعي ډول د هغو لاړې راځي، چې د غذا په هضم کې ځانګړی رول لري.

دوهم، اکتسابي يا شرطي غبرګونونه: دا ډول غبرګونونه هغه دي، چې د ځان ناخبرې زده کړې او يادګيرۍ له لارې څرګندېږي. د ساري په توګه، د زنګ له غږ سره د سپي لاړې راپيدا کېږي، يا پرته له دې چې خواړه ووينې، يا سړی ووينې، چې خواړه يې راته راوړل، د ګروپ د روښانولو په ليدو سره يې لاړې روانېږي، چې دا يو تر شرط لاندې راغلی يا زده شوی عمل دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پاولوف په لومړي سر کې د لاړو دغه ځواب ته د علامې څخه وروسته «اروايي ترشح» نوم ورکړ. خو د نوموړي د سپي د اروايي ژوند له فرضیاتو څخه د هغه د فیزیولوژیکي فرضیاتو سره ډېره علاقه وه، نو د پورته اصطلاح څخه يې لاس واخیست او پر ځای یې د «شرطي رفلکس» یا شرطي غبرګون اصطلاح وړاندې کړه او علامت یا نښې ته یې «شرطي انګېزه» وویله.

پاولوف تردغې تجربې وروسته، مشهور فیلسوف «رِنه دکارت» وستایه، چې ترده درې پېړۍ وړاندې یې حیواناتو ته د داسې ژوندیو ماشینونو خطاب کړی ؤ، چې له ځانه د محیطي محرکونو په مقابل کې داسې د وړاندوینې وړ غبرګونونه ښيي، چې له محیط سره په یوه ښه تعادل غوره کړي. دده له نظره دا شان غبرګونونه د عصبي دستګاه د فعالیت یوه برخه ده، چې د ټاکلیو عصبي اتصالونو په لړ کې منځته راځي او یو له دې څخه د لاړو ترشح ده.

پاولوف څرګندوي: « د محیط پر وړاندې د یوه حیوان غبرګون دوې برخې لري. یوې برخې ته د عصبي تحلیل سطحه ده، چې په دې کې یوحیوان د شیانو د تشخیصولو لپاره له پنځګونو حسي قواو څخه استفاده کوي او بلې برخې ته د عصبي ترکیب سطحه ده، چې په هغه کې یوحیوان د ځان لپاره مشخصوي، چې څه ډول هرشی دده د غبرګون او درک په چوکاټ کې ځای پیداکوي... یومعمولي سپی له کوچینیو موانعو او یا په محیطي محرکونو کې د کوچینیو بدلونونو پر وړاندې یو ډول پلټونکي غبرګونونه له ځانه ښکاره کوي. غوږونه څک نیسي، شیان بویوي، په همدې توګه یو سپی زیات وخت په پلټنه تېروي، ترڅو چې خپل غبرګونونه د محیط له ترټولو نویو تغیراتو سره تطبیق کړي... په دې ډول یوفرهنګ یا یوه ټولنه کولی شي، د غبرګونونو د مدیریت یو پېچلی سیستم وبولو. یوازنی توپیر د انسان له سپي سره دا دی، چې د انسان د شرطي غبرګونونه له طبیعي غبرګونونو څخه زیات دي.»

(c) ketabton.com: The Digital Library

پاولوف لیکي: «انسانان معمولاً له ماحول سره د تمدن د جوړولو له مخې غبرګون ښیي... خو له دې سره موږ نه شو کولی د انسان د عاطفي غبرګونونو بشپړه وړاندوینه وکړی شو. لکه د یوه شدید سپکاوي پر وړاندې او د کوم دوست د لاسه ورکولو پرمهال د انسان نه اټکل کېدونکي غبرګونونه... خو دا چې موږ خپل زیات عمر د عادت او فرهنګ منلو پر اساس ژوند کوو، نو ممکنه ده، چې خپلو چلندونو ته بدلون ورکړو. موږ هم د بل هر حیوان په څېر د شرطي کېدو وړ یو، مګر په عین حال کې که چېرې پام وکړو، زموږ په ژوند کې داسې نمونې هم شته، که دهغو پر اساس چلند وکړو، نو زموږ په ګټه به نه وي، خو موږ دا کولی شو، د خپل ځان د شرطي کولو او یا ځان ته د ورښودلو او عادتولو له لارې هغه بدلې کړو.»

پاولوف په ټولیز ډول تر ټولو عیني او دقیق اصطلاحات او سنجشونه د زده کړې او تداعی مطالعاتو ته نوستل. ده څرګنده کړه، چې اوچت ذهني فعالیتونه کولی شو، د فیزیولوژۍ د اصطلاحاتو په قالب کې او له حیواني ازموینښتونو څخه په استفادې مطالعه کړو. په دې ډول نوموړي د عینیت خوا ته د ارواپوهنې په بېولو کې لویه دنده ترسره کړه. همدالامل دی، چې د سلوک پالنې په مکتب کې د شرطي غبرګونونو مسئله مرکزي رول ادا کوي. خو ځینو کره کتونکو وویل، چې د بېلابېلو محرکاتو پر وړاندې د افرادو د شرطي کېدلو فکر، د انسان لپاره یو سپکاوی دی، دا ځکه چې دغه روش د حیواناتو د تجربې له مخې انسان ته ګوته نیسي. په داسې حال کې چې انسان له حیواناتو څخه زښته زیات توپیر لري او له آزادې ارادې څخه برخمن دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زيګموند فرويد

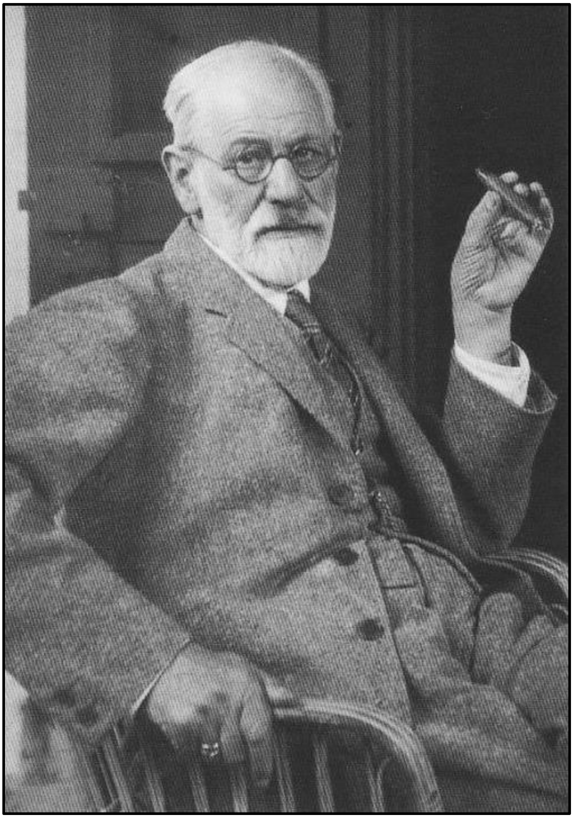

(د انسان ذهن د يخ يوې داسې ټوټې ته ورته دى، چې نهه برخې يې تر اوبو لاندې او يوازې يوه برخه يې راوتلې وي.) **فرويد**

(د انسان د ماشومتوب د دورې ټولې حادثې او خبرې د هغه د باطني شعور يا تحت الشعور برخه ګرځي.) **فرويد**

(c) ketabton.com: The Digital Library

زیګموند فروید (Sigmund Freud) **هغه اوچت اروا پوهاند او مفکر دی،** چې په اروا پوهنه کې د اروا شنني یا روانکاوۍ د مکتب په بنسټ ایښودلو او د لاشعور د موضوع په رامنځته کولو او مشهورولو سره نړیوال شهرت لري. فروید د اروا پوهنې په څانګه کې خپل کارونه وروسته پیل کړل، نوموړي دژوند یوه برخه د طبابت او نورو کارونو په ترسره کولو کې تېره کړه. دی مخکې له دې چې د اروا پوهنې نړۍ ته راشي، د خبرې کولو د اختلالونو او د کوکائینو د تاثیراتو په باب د مقالولیکلو له لارې د عصب پېژندنې حوزې ته داخل شو او ډېر کلونه په دغه څانګه کې بوخت پاتې شو. خو کله چې یې د اروا پوهنې په درشل ګام کېښود، تر بل هر وخت نه ښه وځلېد او د دغه نوي علم د پرمختیا او پراختیا لپاره یې لوی لوی کارونه ترسره کړل.

❖❖❖

فروید په ۱۸۵۶م کال د فرایبورګ د ښار «چې اوس د چک د هېواد خاوره ده» په یوه متوسطه کورنۍ کې نړۍ ته راغلی دی. دده پلار د وړیو تجار ؤ او یو ډول سخت ګیره او قدرت طلبه خوی یې درلود. هغه وخت چې فروید ۴کلن ؤ، کورنۍ یې له فرایبورګ څخه لومړی لایپزیک او وروسته د وین ښار ته ولاړه او کابو ۸۰ کاله هملته پاتې شوه.

فروید ان د ماشومتوب له دورې د خپل پلار د «۸» نورو اولادونو په پرتله د تېز ذهن او ښه استعداد خاوند ؤ، همدا لامل ؤ، چې ده ته یې مور او پلار تر نورو اولادونو زیاته پاملرنه کوله. هغه مهال چې نوموړی ښوونځي ته واستول شو، نو همغه وخت یې پلار ورته په خپل کور کې د مطالعې لپاره یوه خونه ځانګړې کړه. کله به چې فروید د شپې له خوا مطالعه کوله، نو د کور یوازنی څراغ به یې خپلې ځانګړې خونې ته یووړ او د کور نورو غړو به د ځان لپاره شمعه لګوله. همدارنګه د کور نور ماشومان نه پرېښودل کېدل، چې ده ته شورماشور جوړ کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فروید په ښوونځي کې ډېر ژر د یوه لایق او ممتاز زده کوونکي نوم وګاټه او په ۱۷ کلنۍ کې یې ورنه په لوړو نمرو د فراغت برې لیک ترلاسه کړ.

همدغه وختونه وو، چې د «ډاروین» د تکامل نظریې د فروید ذهن ولړزاوه او له دې وروسته یې د طبي علومو د لوستلو لپاره تصمیم ونیو. ده په طبابت کې د ځان بوختولو لپاره زیات تمایل نه درلود، خو دغه رشته یې ددې لپاره انتخاب کړه، چې په راتلونکي کې یې د زیاتو علمي څېړونو لپاره رهبري کړې.

فروید بالاخره د طب په برخه کې د دکتورا سند ترلاسه کړ، خو په ټوله تحصیلي دوره کې یې د طبي مسایلو ترڅنګ ګڼ شمېر فلسفي او ادبي کتابونه هم مطالعه کړل. دی لا محصل ؤ، چې د کوکائینو په اړه یې څېړنې ترسره کړې. ده له دغې مادې سره زیاته مینه درلوده او هر کله به یې ویل، چې ددغې مادې کارول د انسان افسردګي، ذهني ستړیا او یوشمېر نورې ناروغۍ له منځه وړي. دی په دې اند ؤ، چې یو مهم درمل یې کشف کړی دی او له دې لارې یې غوښتل چې شهرت ته ورسېږي. خو داسې ونه شول، د نوموړي یوه ملګري چې د کوکائینو په باب دده وینا واورېده، نو هغه هم په دغې مادې یوه نوې ازموینه ترسره کړه او ثابته یې کړه، چې دغه درمل کولی شي، د انسان د سترګو په بې حسه کولو کې په کار راشي. په دې ترتیب د سترګو د جراحۍ عمل د لومړي ځل لپاره ممکن شو. فروید په دغه وخت کې د کوکائینو د ګټو په اړه یوه مقاله خپره کړه، خو ډېر ژر له یو شمېر نیوکو سره مخ شوه او فروید نور په بشپړه توګه ورڅخه لاس واخیست او بیا یې هېڅکله نوم په خوله را نه ووړ. فروید له پوهنتون څخه ترفراغت وروسته شپږکاله د «بروک» د سایکالوژۍ په لابراتوارونو کې ازموینې او څېړنې وکړې او په دې لړکې یې د انسان د عصبي مرکزي نظام تشریح او توضح وکړه.

نوموړی په خپلو دغو هلوځلو کې د څه مهال لپاره پاریس ته ولاړ او هلته یې د اعصابو له وتلي متخصص «جین شارکوټ» او د «وین» له مشهور

(c) ketabton.com: The Digital Library

طبیب «ډاکترجوزف بروير» سره همکاري پيل کړه، چې وروسته يې د ډاکتر بروير په ملتيا د عصبي ګډوډيو په هکله يو کتاب خپور کړ. له دې ځخه وروسته فرويد بېرته خپل هېواد ته راستون شو او په مستقله توګه يې خپلو کارونو ته دوام ورکړ. ده په دغو وختونو کې خپله زياته پاملرنه عصبي او رواني مسايلو ته واړوله او په دغو برخو کې يې زيات شمېر کتابونه تر نظر تېر کړل، ترڅو چې د خپلو مطالعو او څېړنو په بنسټ يې يو بل مهم اثر د خوبونو د تعبير په نامه وليکه، دغه اثر فرويد شهرت ته ورساوه او نړيوالو ته يې وښوده، چې يو نوى اروا پوه د پوهې نړۍ ته راوتلى دى.

د فرويد په نظرياتو او فکري نړۍ باندې د «ډاروين» او «فخنر» کارونو هم لوى اغېز وکړ، خو دده د مفکوري په بشپړ ټينګښت کې تر دغه دوو پوهانو ورها خوا، ځينې نور پوهان (لکه «پاستور» او «رابرټ کخ» چې د ميکروبونو په کشف کې يې لوى کارونه کړي او «ګريګورمندل» چې د جنيټيک د علم بنسټ يې کېښود) هم بې اغېزې نه وو.

ده په ۱۹۰۲م کال کې د چهارشنبې د ډلې په نوم د روان څېړونکو يوه جلسه جوړه کړه، په دغه جلسه کې به هره چهارشنبه ده او نورو روان څېړونکو ګډون کاوه او د بېلابېلو رواني مسايلو په باب به يې خپل نظريات يو کې شريکول. فرويد په همدغه کال د وين په پوهنتون کې د اروا پوهنې استاد وټاکل شو او درى کاله وروسته يې درى رسالې د جنسي تمايلاتو د تيورۍ په باب وليکلې.

نوموړى په ۱۹۰۸م کال کې په دې بريالى شو، چې د خپلو څېړنو او برسېرونو مطابق د روان شننې يوه غونډه جوړه کړي، چې وروسته همدغه غونډه په يوه نړيوال نهضت بدله شوه او فرويد د خپل دغه نهضت د خورولو په موخه په ډېرو هېوادونو کې ويناوې وکړې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو څرنګه چې نوموړي په خپلو رواني شننو کې جنسي تمایلاتو ته زیات ارزښت ورکاوه، له همدې امله ځینې روان څېړنکي لکه الفرډ آډلر او کارل یونګ له ده سره مخالف شول، مګر بیا هم ده خپله لاره وپالله.

❖❖❖

فروید په خپلو څېړنو کې د انسان د وړکتوب له دورې څخه بیا د ژوند ترپایه پورې ټولې قضیې، پېښې، خوښی، ناخوښی، ماحول، منظرې، لیدنې، کتنې، وېرې، نفرتونه، ګناوې، تاوانونه، لذت، درد، روغتیا او ناجوړی، تحقیر او درناوی، د ظلم او استبداد سره مخ کېدل، تشویق او تهدید، د حقوقو څخه یې سرغړونه، د ژوند په اوږدو کې بری او ناکامي، هیلو ته رسېدل او نه رسېدل، د ژوند اقتصادي حالات، دیني او مذهبي عقاید، د چاپېریال رواجونه، د دوستانو مشکلات، د هغو ناجوړی او مړینې، د جنسي غریزې محرومیت یا نه محرومیت، جنګونه، ټولنیزه اوضاع او نور داسې شیان د انسان د سلوک، شخصیت، رواني حالتونو، عقدو، احساساتو او نورو مسایلو علتونه وبلل.

ده د انسان په ننني یا باطني حالتونو باندې د خپلو څېړنو په لړ کې د اروا پوهنې موضوع او طریقې ته بدلون ورکړ، ده په اروا پوهنه کې د احساس، ادراک، تفکر او ذکاوت پرځای هغه رواني جریانات ترڅېړنې لاندې ونیول، چې د انسان د مبهم شعور یا ځان ناخبره ذهن مربوط وو. فروید عقیده درلوده، چې باید د ټولو رواني بې نظمیو او تضادونو منبع د شعور په ځان ناخبره برخه یا ناخودآګاه کې وپلټل شي. په دې ډول فروید لومړنی اروا پوه وو، چې د تحت الشعور یا ناخوداګاه ضمیر کشفونه یې وکړه، چې نوې اروا پوهنې ته دغه کشف دده ترټولو لوی خدمت بلل کېږي. ده د تحت الشعور په معرفی کې شاته وهل شویو احساساتو ته اهمیت ورکاوه او فکر یې کاوه، چې هېر کړای شوي او ځپل شوي غرایز، عواطف، غوښتنې او احساسات د تحت الشعور موضوع جوړوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ده به ويل: « د انسان عملونه، فكرونه، عادتونه او غوښتنې، بې له دې، چې پرځان پوه شي، د لاشعور تر اغېز لاندې دي. انسان خپله هره غوښتنه، چې وربانديې ځوربېږي، د خپل ياد او په لنډه توگه د شعور له ساحې باسي، لاشعور ته يې ټېل وهي او هلته يې بندي كوي.» دده په اند: «بنيادم خپلې گڼې غوښتنې او خاطرې؛ ځكه له خپل شعوره شړي، چې دده له وجدان، كورنۍ روزنې، دودونو، عقيدو او اقدارو سره په ټكر كې وي.» دده په باور كله چې د لاشعور په سمڅه كې ايسارې غوښتنې ډېرې زورورې او د شعور ساحې ته د راتلو لپاره يې فشار ډېر شي؛ نو وگړي ته روحي ناروغي پيدا كېږي.

فرويد به چې كله د رواني ناروغانو درملنه د مصنوعي خوب «تنويم» له لارې كوله، نو ناروغانو به خپل يادونه له لاشعور څخه رااېستل او ده ته به يې ورانديې كول. دا يادونه به كه څه هم د ځينو كيسو يا اشخاصو په لړ كې وو؛ خو پر دغه يادونو بانديې د نيمگړو خواهشاتو يو ژور رنگ پروت وو. فرويد دا محسوسه كړه، چې دغو تېرو او هېرو يادونو په ښكاره خپل ارزښت له لاسه وركړی دی، مگر په لاشعور كې لاژوندي پاتې دي او په شعوري كردار بانديې په بېل بېل ډول خپل اغېز اچوي. ځكه كوم اعمال او افعال چې څومره په شدت سره څوک بد او ممنوع گرځوي، هغه هغومره زورورې او تونديې لاشعوري غوښتنې پيدا كوي.

فرويد ته د هغو رواني ناورغانو د درملنې پرمهال چې له وسواس سره به مخ وو څرگنده شوه، چې د دوی د وسواسي حركاتو شاته د ماضي د يوې واقعې يا تجربې لاس شته، كومې چې د دوی د ذهن په ژورو پوښو كې پټې دي. د ساري په توگه د پېغلې «ميكبث» په وار وار د لاسونو منځلو شاته د ماضي هغه كيسه پرته وه، چې ددې له لاسه قتل شوی ؤ او ددې لاسونه په وينو سره شوي وو.

لكه څرنگه چې د شخصيت مسئله په اروا پوهنه كې يوه د بحث وړ موضوع ده او د ځينو اروا پوهانو څرگندونې او ډلبندۍ په دې برخه كې مشهوري دي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې ډله کې فروید هم چوپ نه دی پاتې شوی. ده له تحت الشعوري چارو سره د تطابق په صورت کې د افرادو د رواني شخصیت په اړه ځرګندونې کړې دي.

(فروید په دې نظر ؤ، چې دهر فرد شخصیت له دریو سیستمونو څخه تشکیل شوی دی، چې له عبارت دي له:

- ID
- Ego
- Super ego

ID: **ایډ**، چې په ادبیاتو کې د «هغه» په نامه راځي. فروید یې په ستاینه کې وایي، چې دغه سیستم له ټولو هغو شیانو څخه جوړ دی، چې موږ ته په میراثي ډول پاتې وي او د زیږون له مهال څخه راسره په وجود کې ثابت پاتې شوي دي، بدني اساس لري... دغریزوي خوځښتونو مرکز او اصلي سرچینه ګڼل کیږي او د ذهن په تحت الشعور کې ځای لري او تل غواړي، چې د Egoسیستم راوتنې ته لاره پیدا کړي...

Ego: **ایګو**: دې ته په ادبیاتو کې د «زه» کلمه راغلې ده او کولی شو، په ځان غوښتنه یې تعبیر کړو، چې د غریزوي اړتیاو او د چاپېریال د حقیقتونو ترمنځ د اړیکې په توګه عمل کوي. د کمال او شخصیتي تکامل د ساتنې رول او دنده ورپه غاړه ده، یا په بل عبارت ایګو د شخصیت مرکزي هسته ګڼل کیږي، چې د اړتیاو او د چاپېریال د شته امکاناتو ترمنځ د عمل دنده ور د غاړې ده...) دعمومي ارواپوهنې آرونه، سالمي

Super ego: **سوپر ایګو**: ددې معنا «تر زه اوچت یا بر زه» راځي، دا برخه د محیطي روزنیزو چلندونو په سبب د انسان په شخصیت کې بڼه غوره کوي، چې د اخلاقي وجدان نوم هم ورته ورکولی شو. څرنګه چې ماشومانو ته د چال چلند قواعد د مور او پلار او نورو روزونکو له خوا د تشویق او تهدید، یا د ناز او ټینګار پر اساس ورښوول کیږي. هغه یې د خپل ځان د ننه جذبوي. ناسم

(c) ketabton.com: The Digital Library

چلندونه چې ورباندې له تهدید سره مخامخ کېږي، د ماشوم د وجدان یوه څانګه ګرځي، چې د سوپر ایګو یا له ځان غوښتنې اوچت یوه برخه یې جوړوي او سم چلندونه چې د هغو په سبب نازول کېږي یا له تشویق سره مخامخ کېږي، د ماشوم د ارماني ځان یا سوپر ایګو یوه بله برخه یې منځته راوړي، چې په دې ډول د سوپر ایګو د بشپړېدو په صورت کې چې فرد نور له ماشومتوبه وځي او نور یې چلندونه د ځان کنټرولۍ له لارې ټاکل کېږي.

په دې ترتیب د فروید په اند د شخص په باطن کې تل یو دوامداره کشمکش جریان لري. دا ځکه چې Ego یا «زه» د مخالفو قواو تر فشار لاندې واقع وي، نو دی باید هڅه وکړي، چې د ID یا «هغه» بې رحمانه فشارونه وځنډوي یا یې پرشا وتمبوي او په دې ډول واقعیت درک کړي، ترڅو د ID اغېز راکم او د Super ego په هڅو د نجات او ثبات څنډې ته ورسېږي. خو کله چې Ego له اندازې زیات ترفشار لاندې راشي، بیا یې نو پایله هماغه اضطراب او رواني ګډوډي ده.

د فروید په نظر که څوک په اروایي لحاظ سالم وي، دا دا درې واړه سیستمونه «ایډ، ایګو او سوپر ایګو» یکې یو همغږی او متحد سازمان جوړوي او د دې سیستمونو تر منځ همکاري روانه وي. د دې همکارۍ په برکت انسان کولای شي له محیط سره ګټورې اړیکې ټینګې کړي. برعکس، که یو سیستم له بل سره په ټکر کې وي، انسان نامتعارف ګڼل کېږي او داسې کس له ځانه او له جهانه ناراضه وي.

استاد اسدالله غنضفر د خپلې هغې اوږدې مقالې په یوه برخه کې چې د پوهاند مجروح د ځانځاني ښامار پرکتاب یې لیکلې، د فروید د «**ایډ**»، «**ایګو**» او «**سوپر ایګو**»، مفاهیم په خورا ښه او ساده بڼه بیان کړي دي نوموړی لیکي: (فروید د انسان هغه اړخ، چې یوازې په خوند پسې ګرځي او هېڅ ډول اجتماعي اصول نه مني، ایډ ID بولي، ایډ چې ټول د ذهن په لاشعوري برخه کې دی، د لبیډو Libido یعنې د شهوت د انرژۍ مخزن او

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګودام دی. د فروید د نظریې په اساس د ماشوم شخصیت د زیږېدلو په وخت کې یوازې **ایډ** لري. دغه ماشوم یوازې ړنده غوښتنه وي او بس. خو د وخت په تېرېدو سره پوه شي، چې د هوس د پوره کولو لپاره د چاپېریال غوښتنو ته پام پکار دی. د اور لمبه به ښکلې وي، مګر لاس باید ورنه وړي، چې سوځوي یې. د پیالې په ماتولو کې به خوند وي، خو په دې کار کې خطر دی، ځکه مور به یې ووهي. د چاپېریال د غوښتنو په چوکاټ کې د خپلو غریزو او غوښتنو ایسارول، د بنیادم د شخصیت بل اړخ دی، چې فروید ورته **ایګو** Ego وایي. ایګو د ایډ د ړندو غوښتنو مخالف نه دی، خو څرنګه چې په چاپېریال خبر دی؛ نو د هوس د پوره کولو لپاره شرایطو ته هم پام کوي. زموږ عقلاني فعالیتونه او حافظه له ایګو سره تعلق لري. ایګو یو څه په شعور او یو څه په لاشعور کې واقع ده. په څلور، پنځه کلنۍ کې د ماشوم د شخصیت د یو بل اړخ وده پیلېږي، چې فروید یې **سوپر ایګو** Super ego بولي. کله چې ماشوم د مور و پلار او نورو لارښوونې له وېرې نه، بلکې د زړه له تله ومني، معنا یې دا ده، چې په شخصیت کې یې د سوپرایګو اړخ پیدا شوی دی. سوپر ایګو تر ډېره حده د ټولنې د اقدارو، باورونو او ارزښتونو مدافع او د **ایډ** د بې شرمو غوښتنو مخالف دی. د سوپر ایګو لویه برخه په لاشعور کې وي. د فروید په نظر په روحي لحاظ روغ بنیادم پیاوړی **ایګو** لري. پیاوړی ایګو هم **ایډ** کنټرولوي، هم **سوپر ایګو** دې ته نه پرېږدي، چې بنیادم د وچو اخلاقو پیرو او له خلکو سره په رابطو کې متعصف قاضي کړي. **ایګو** له یوې خوا له خارجي واقعیت سره د ارتباط ذریعه ده او له بلې خوا د ایډ او سوپرایګو په شخړه کې د تعادل هڅه کوي. که یو څه په غیرفني ژبه وغږېږو، ویلای شو، چې **سوپر ایګو** وجدان، **ایډ** اماره نفس «امر کوونکی نفس» او **ایګو** عقل دی.)★

★ «پیغامونه پټ پراته په افسانو کې» استاد غضنفر، ځولی مجله، دویم کال، لومړی ګڼه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

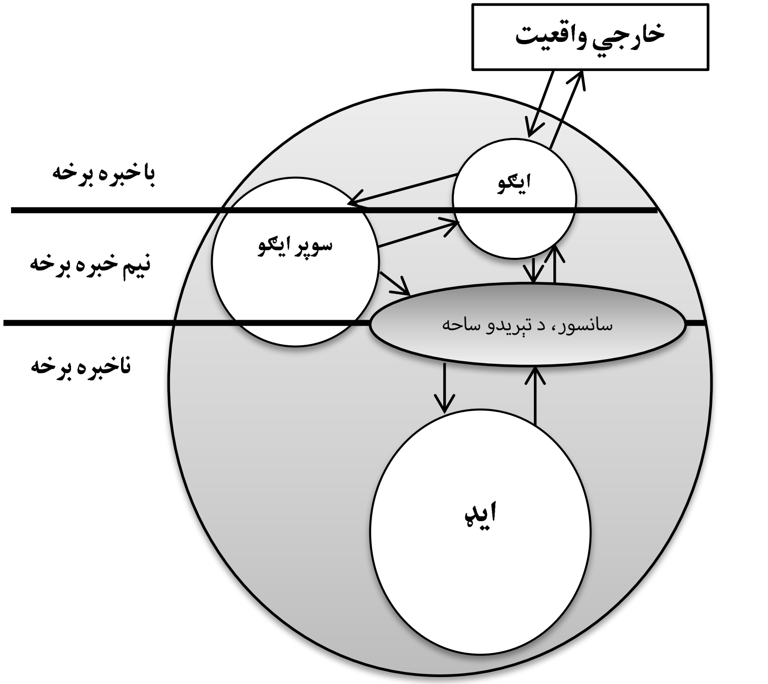

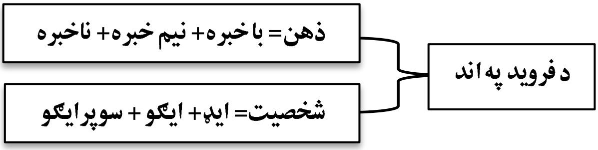

لنډه توضیح:

ناخبره شعور د انسان د اعمالو لومړنی محرک دی، په ناخبره شعور کې چې د انساني شعور زیاته برخه تشکیلوي دایمي او نه بدلېدونکې غوښتنې، آرزوګانې او انګېزې متمرکزې شوې دي، چې د هغو منشا هم غریزې او نه پېژندل کېدونکي روحي عوامل دي. کله چې له ناخبره شعور څخه یوه غوښتنه او آرزو راولاړه شي، نیم خبره شعور ته ځان رسوي. نیم خبره شعور سرحدي کرښه ده. باخبره شعور هڅه کوي، چې نوموړې غوښتنه یا آرزو کنټرول او سانسور کړي؛ خو په اکثرو مواردو کې غوښتنې او آرزوګانې بې پاسپورټه د عمل میدان ته ورتېرېږي.

(د ایډ، ایګو او سوپرایګو د توضیح لپاره تردغه مخ، وړاندې مخونه ولولئ)

(c) ketabton.com: The Digital Library

❖ ❖ ❖

فروید په خپلو څېړنو کې اضطراب «چې یوه رواني ناروغي ده» په دریو برخو وېشلې دی. واقعي اضطراب، نوروتیک اضطراب او اخلاقي اضطراب.

۱: واقعي اضطراب، Reality Anxiety:

دغه اضطراب د اصلي او اساسي اضطراب یو ډول دی، چې د واقعیتونو په نړۍ کې د حقیقي او رښتینیو خطرونو له وېرو څخه منځته راځي، چې نوروتیک او اخلاقي اضطرابونه هم ورڅخه سرچینه اخلي.

۲ :نوروتیک اضطراب، Neurotic Anxiety:

دغه ډول اضطراب د غرایزو د ارضا پرمهال د خطرونو له تشخیص او پېژندنې څخه سرچینه اخلي. دغه اضطراب ته د ډار او وېرې نوم هم ورکولی شو، چې په خپله له غرایزو څخه نه، بلکې د غرایزو د ارضا په بهیر کې له شته ګواښونو څخه سر راپورته کوي.

۳ :اخلاقي اضطراب، Moral Anxiety:

اخلاقي اضطراب له شعوري وېرو څخه راپیدا کېږي. هرکله چې انسان له خپل سوپرایګو یا اخلاقي یوجدان سره یو داسې کار وکړي، یا د یوه داسې کار د ترسره کولو فکر یې په ذهن کې راپاڅي، چې له اخلاقي ارزښتونو سره په مغایرت او ټکر کې واقع وي او له مخې یې په خپل ځان کې د ګناه احساس وکړي، نو تل داسې وېره او تشویش ورسره پیدا کېږي، چې ګواکې اخلاقي وجدان ته یې زیان رسېدلی، چې دغه وېره او ډار پخپله اخلاقي اضطراب دی. یو غیر اخلاقي عمل، چې په تېرمهال کې د یوه انسان د تحدید سبب شوی وي، که چېرې بیا تکرار شي، نو دا هم انسان له اخلاقي اضطراب سره لاس او ګرېوان کوي.

د فروید په اند، په ټولیزه توګه هر اضطراب له یوه اندېښناک حالت سره ملګری دی او لکه د لوږې، تندې او جنسي غریزې په شان خاصیت لري، خو لږ توپیر یې په دې کې دی، چې دغه غرایز د انسان د وجود له د ننه څخه

(c) ketabton.com: The Digital Library

سرچینه اخلي او اضطراب په بنسټیزه معنا له خارجي عواملو څخه سرچینه اخلي. کله چې اضطراب اوج ته ورسېږي، انسان د هرډول کار، یا غبرګون لپاره پارول کېږي. ممکن له هغې سیمې څخه تېښته غوره کړي، چې دی ورڅخه تهدیدېږي او یا کوم بل دفاعي چلند ترسره کړي. د اضطراب پرمهال د یوه شخص دغه ډول مقابلې رواني دفاعي میکانېزمونه بلل کېږي...

❖ ❖ ❖

لکه مخکې چې یادونه وشوه، زیګموندفروید په خپلو هڅو سره په اروا پوهنه کې د روانکاوۍ یا ارواشننې (Psychoanalysis) نظریه رامنځته کړه، چې په لنډ وخت کې یې د یوه اروا پوهنیز مکتب بڼه پیدا کړه. دغه نظریه چې ځینې خلک ورته «فرویدېزم» هم وایي، له بنسټګر فروید ترڅنګ یوشمېر نورو اروا پوهانو هم برخه درلوده، چې تاسې یې په مخکنیو پاڼو کې نومونه ولوستل.

د فروید ارواشننه له لویه سره هغه روش دی، چې د رواني ګډوډیو او ناروغیو د درملنې لپاره په کار وړل کېږي. په دغه روش کې له بېلابېلو لارو چارو لکه آزادي رایادونې یا تداعي او د خیالونو له تعبیر څخه کار اخیستل کېږي. د رواني شننې موخه د هغو رواني ګرمونو او عقدو رابرسېره کول او له ځان ناخبره ذهني برخې څخه یې را ایستل دي، چې د یوه چا د کړووړو د ګډوډوالي لامل شوي وي. د فروید له نظر سره سم، د جنسي غریزو تمبېدل، سره له دې چې له خاطراتو څخه هېر هم وي، بیا هم د شخص په ځان ناخبره ذهن کې پاتې کېږي. دغه خاطرات ورو ورو هغلته راټولېږي او د عصبي تشویش او دایمي بدلون لامل ګرځي او په شخص کې د رواني نارامۍ او د مزاج د تعادل د ګډوډ کېدو لامل کېږي.

فروید او ورسره ملګري اروا پوهان په دې باور وو، (چې روحي او عصبي ګډوډۍ د هغه څه برعکس چې پخوانیو اروا پوهانو یې فکر کاوه، عضوي ریښه او سرچینه نه لري، بلکې دا له روحي او ناڅرګندو فشارونو او افکارو

(c) ketabton.com: The Digital Library

څخه راپيدا کېږي...دوی په خپل وار هڅه کوله، چې له ناپوره شويو هيلو، خاطراتو، روحي فشارونو او بې ځايه فکرونو څخه ناروغ وژغوري... اروا پوه په دې برخه کې يوازې دا هڅه نه کوي، چې ناروغ له دغه ډول فشارونو څخه خلاص کړي، بلکې دا هڅه هم کوي، چې دهغه د ننه شخصيت پرانيزي او د ناروغ ناڅرګند او پټ شخصيت راڅرګند کړي. کله چې د فرويد نظريې د خپل شهرت وروستي پړاو ته ورسېدې، د هغه د پلويانو او مخالفانو ترمنځ د نظر توپير پيدا شو. يوشمېر هغه اروا پوهان چې له ده څخه جلا شوي وو، يوه جلا او خپلواکه لاره يې خپله کړه، چې د نويوفرويديانو New freudists په نوم ياد شول. په داسې حال کې چې ګڼ شمېر نويو فرويديانو د فرويد نظريه د ناهوښياری يا ناخبره ضمير په اړه منله، خو له دغه ټکي سره مخالف وو، چې فرويد د شخصيت د تدوين او جوړېدنې ټولنيزو او کلتوري ځواکونو ته پاملرنه نه ده کړې...) اريانا دايرة المعارف، څلورم ټوک

❖❖❖

فرويد د ژوند په وروستيو کې له ګڼو ناخوالو سره لاس او ګرېوان شو، کله چې په ۱۹۳۸م کال نازيانو د هيټلر په امر پر اتريش يرغل وروړ، د فرويد کتابونه يې وسوځول او د جنسي مسايلو په باب يې د هغه نظريات د انسان شرافت ته سپکاوی وګڼل. دا مهال فرويد ۸۲ کلن ؤ، خوځنګه چې هيټلر په يهودو پسې را اخيستې وه او د فرويد بله بدمرغي دا وه، چې دی هم يهود ؤ، په دې اساس لندن ته تری وتښتېد او هلته له يو کال ژوند کولو وروسته په ۱۹۳۹م کال د ۸۳ کالو په عمر د خولې د سرطان له امله ومړ. ويل کېږي چې فرويد ددغې ناروغۍ د درملنې لپاره ۳۳ ځله جراحي عمليات وکړل، خو نتيجه يې ورنه کړه. ده به د ورځې تر ۲۰ زيات سګرټ څکول. طبيبانو ده ته څوځله ددغه عمل د پرېښودلو ويلي وو، خو ده ان د ناروغۍ د تشخيص پر مهال هم له سګرټو لاس وانخيست او په پای کې تر دې پورې راورسېد، چې د خولې د زياتو عملياتونو له امله يې سمې خبرې هم نه شوی کولی، خو له زده

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوونکو سره يې ليدنو کتنو ته دوام ورکړ، مګر درد او ناروغۍ يوه ورځ له داسې حال سره مخ کړ، چې خپل ځانګړي جراح ته يې وويل: چې نور ورته ژوند له درد او رنځ څخه پرته بله معنا نه لري! په همدې ډول يې ورڅخه وغوښتل چې له ده سره په ځان وژنه کې مرسته وکړي. همغه وو، چې دغه جراح چې «ماکس شار» نوميد، د مرفين د ورکولو شمېر ترانداز ې ور زيات کړ او د ۲۴ ساعتونو په اوږدو کې يې فرويد نور د ژوند له مداره وغورځاوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

جان واټسن

(دیوه فرد شخصیت، د نوموړي دهغو څوابونو او تمایلاتو مجموعه ده، چې د عمل او سلوک په بڼه څرګندېږي.) **واټسن**

(هیجانات، د ځانګړو محرکاتو پر وړاندې، له بدني ځوابونو څخه پرته بل څه نه دي.) **واټسن**

(c) ketabton.com: The Digital Library

جان بروډاس واټسن (John Broadus Watson) د چال چلند د نظریې مخکښ او د سلوک پېژندنې د ارواپوهنې پلار پېژندل شوی دی. دی لومړنی ارواپوهاند دی، چې په اوراپوهنه کې یې له باطني او نفسي طریقو سره خپل مخالفت وښود او څرګند ه یې کړه، چې د ارواپوهنې علم د کیمیاوي او فزیکي علومو په څېر باید په علمي اصولو ولاړ وي. ده د ذهني او باطني تمایلاتو موضوع شاته ووهله او زیاته یې کړه:

«کوم څه چې محسوس او مشهود نه وي، باید د ارواپوهنې له متن څخه وایستل شي!». د واټسن په اند، یوازنی شی سلوک او کړه وړه دي، چې عیني اړخونه لري او باید د ارواپوهنې اصلي موضوع همدغه شی ووسي.

واټسن د خپل ۸۰ کلن ژوند په اوږدو کې د عمل او سلوک د ارواپوهنې په باب زیاتې څېړنې او لیکنې وکړې او یو شمېر کتابونه یې لکه، (د تطبیقي ارواپوهنې بنسټونه)، (د ماشوم رواني ځارنه)، (ارواپوهنه دیوه سلوک پېژندونکي له نظره) او نور ولیکل او په دې سره یې د امریکا په اوچتو پوهنتونونو کې د ارواپوهنې د استادۍ ویاړ ترلاسه کړ.

❖❖❖

واټسن په ۱۸۷۸م کال د جنوبي کارولینا د «ګرین ویل» له کروندو سره په یوه نږدې سیمه کې نړۍ ته راغی. دده مور یوه مذهبي ښځه وه، خو پلار یې یو بې پروا او شرابي سړی ؤ او کله به یې چې کوم کار یا دنده پیدا کړه، ژر به ورڅخه سترې شو او نیمګړې به یې پرېښوده. له همدې امله دوی د فقر او بېوزلۍ تر کرښې لاندې ژوند تېراوه او خپلې ورځنۍ اړتیاوې به یې د کرنې او بزګرۍ له لارې پوره کولې. خو کله چې واټسن ۱۳ کلنۍ ته ورسېد، پلار یې له یوې بلې ښځې سره وتښتېد او بېرته رانغی؛ نو ځکه یې له پلار څخه کرکه پیداشوه. هغه مهال چې واټسن مشهور او شتمن شو، پلار یې د لیدو لپاره نیویارک ته ورغی، خو ده ورسره ونه کتل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

واټسن په ورکتوب او نوې ځوانۍ کې ډېر تکړه نه ؤ، لټ، بې خبره او سرغړوونکی ؤ. په ښوونځي کې يې هم ښې نمرې نه شوای ترلاسه کولی او ښوونکو د يوه لټ او نه کنټرولېدونکي زده کوونکي په توګه پېژانده.
واټسن په ۱۶ کلنۍ کې د ګرين ويل په پوهنتون کې نوم ليکنه وکړه. دلته يې رياضي، فلسفه او يوناني ژبه ولوستل. وروسته يې وغوښتل چې د «شيکاګو» پوهنتون ته ولاړ شي او هلته د نامتو فيلسوف «جان ډيوي» ترلارښوونې لاندې فلسفه زده کړي. خو کله چې دغه پوهنتون ته ورغی او د جان ډيوي په درسونو کې يې ګډون وکړ، نو د هغه څرګندونې ورته د نه پوهېدلو وړ ښکاره شوې. واټسن د هغو وختونو باب ليکلي: «زه هېڅکله نه پوهېدم، چې هغه د څه شي په اړه خبرې کوي او له بده مرغه تر اوسه هم نه پوهېږم، چې هغو څه ويل!»
واټسن تردې څه مهال وروسته د «جيمز رولانډ انجېل» تر اغېز لاندې د اروا پوهنې مينه وال شو او په همدې سره يې دشيکاګو په پوهنتون کې د عصب پېژندنې څانګه غوره کړه. ده له زياتو هلوځلو وروسته په ۱۹۰۳م کال کې په ياده څانګه کې دوکتورا واخيسته او په همدغه کال يې له يوې بډايې محصلې چې «مري ايکز» نومېده واده وکړ. وروسته د شيکاګو په پوهنتون کې د استاد په توګه مقرر شو او تر ۱۹۰۸م کال پورې يې همدلته تدريس وکړ. خو وروسته ورته د «هاپکنز» په پوهنتون کې د استادۍ وړانديز وشو.سره له دې چې مينه يې لرله په شيکاګو کې پاتې شي، خو د زيات معاش او د لابراتوار د رئيس په توګه لوړ موقف دی وهڅاوه، چې هاپکنز ته ولاړ شي. ده د خپل ژوند د غوره خدمت ۱۲ کلونه همدلته د اروا پوهنې په تدريس کې تېر کړل.
نوموړي په ۱۹۱۶م کال کې د کړووړو او د تطبيقي اروا پوهنې کتاب وليکه، دغه کتاب د زياتو خلکو پاملرنه ده ته په لوړ راواړوله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

واټسن په ۳۷ کلنۍ کې د امریکا د ارواپوهانو د ټولنې مشر وټاکل شو. ده د خپل ژوند په اوږدو کې یو شمېر نورو دندو لکه د بیمې د شرکت مشاوریت، په تبلیغاتي اژانسونو کې دارواپوهنې متخصص او نورو بوختاؤ لاس پورې کړاوپه دغه ټولو کې یې دیوه موفق انسان رول ادا کړ.

په پای کې د ارواپوهنې د تاریخ دغې وتلې څېره د ۸۰ کالو په عمر له نړۍ سترګې پټې کړې. خو هېره دې نه وي، چې ترمړینې یو کال مخکې یې خپل ګڼ شمېر شخصي یادښتونه او هغه لیکونه چې ده نورو ته او نورو ده ته لېږلي وو، یویو د خپلې خونې په دېوالي بخارۍ کې وسوځول او تاریخ ته یې د پاتې کېدو چانس یې ورنکړ.

❖❖❖

د واټسن ټولګیوالو ویلي، واټسن د ارواپوهنې له نظره یو باطن پلوه «درون ګرا» محصل نهٔ او نه یې د باطن پلوه اشخاصوغوندې خپل ځان په باطني او ذهني نړۍ کې لیده. همدغه د باطن پلوه اشخاصو له صفاتو څخه خالي شخصیت، نومونړی وهڅاوه، چې د عمل او سلوک پلوې ارواپوهنې په لور ګامونه واخلي.

سلوک په نوې ارواپوهنه کې یوه دبحث وړ موضوع ده. چې د بهرنیو او ننیو محرکاتو پر وړاندې د انسان او یا نورو ژوو د غبرګون په معنا دی، یا په بل عبارت سلوک هرهغه فعالیت ته ویل کېږي، چې یو ژوندی موجود یې ترسره کوي او د هغه د پټو، ښکاره، فزیولوژیکي، عاطفي او عقلاني فعالیتونو څرګندونه کوي. خو واټسن د سلوک اصطلاح هغو کړووړو ته کاروي، چې د لیدلو وړوي.

واټسن سلوک د دماغي موضوع پرځای هغه یوه محیطي موضوع ګڼي. دده په اند سلوک د ژوندي موجود یوداسې کلي فعالیت دی، چې په هغو کې د مغزو دنده د حسي او حرکي اعصابو او غړو ترمنځ د اړیکو نښلول دي، چې حسي سیستم له غړو سره همغږی کوي. په دې اساس سلوک ته دیوه حسي او

(c) ketabton.com: The Digital Library

حرکتي امر نوم ورکوي. د واټسن په نظر هر يوذهني او باطني فعاليت د بهرني سلوک او کشمکش په نتيجه منځته راځي او له همدې امله اصلي محرکونه، بهرني مسايل دي.

واټسن د يوه انسان د شخصيت څرنګوالی هم د هغه د بهرني چلند او سلوک حاصل بولي، خوترده وروسته اروايوهان بيا د شخصيت په ټاکلو کې له ظاهري چلند نه ورهاخوا د هغو باطني انګېزو او محرکونو څخه هم يادونه کوي، چې په خپله د عيني سلوک او رفتار د رامنځته کولو لامل ګرځي. د دوی په اند د يوه انسان بېلابېل فکري او ذهني روشونه، کرکې، عقدې، علاقمندی، وېرې، حساسيتونه، انګېزې، سم يا ناسم برداشتونه، وړتياوې، استعدادونه، صحي وضعيت، د تېر ژوند د تاثيراتو نښې، له تربيوي ماحول نه الهامونه، له اخلاقي، مذهبي او کلتوري معيارونو او ماحول سره د جوړجاړي او سازش ځانګړی طرز او داسې نور ظاهري او باطني عناصر د شخصيت بنسټ جوړوي. دوی په مجموعي توګه شخصيت د هغو ټولو بهرنيو او ننيو صفاتو ټولګه بولي، چې د يوه فرد په ځان او روان کې وحدت پيداکوي او وروسته يې په سلوک، رفتار او کردار کې ځان څرګندوي.

اروايوهان د افرادو د شخصيت په جوړښت کې دوه لوی لاملونه په ګوته کوي، «وراثت» او «ماحول». خو واټسن بيا په خپلو نظرياتو کې د وراثت سخت مخالف دی، نوموړی د شخصيت په جوړښت کې د محيط رول ته ډېر ارزښت ورکوي. دی وايي، وراثت يو دروني او غيرعيني امر دی او د محيط په پرتله چې مشهود اړخ لري، بې ارزښته دی.

واټسن ليکي:(سلوک پلويان له دې مسئلې څخه چې «دغه هلک د توريااليتوب او تورې وهنې استعداد او قابليت له خپل پلار څخه په ميراث وړی دی» خبرې نه کوي، بلکې وايي «دغه هلک له جسمي لحاظه خپل پلار ته ورته دی... کله چې دغه هلک دری کلن، څلورکلن ؤ، پلار به يې ورته يوه وړه توره په لاس کې ورکړه او د تورې وهنې ټول مهارتونه لکه حمله،

(c) ketabton.com: The Digital Library

دفاع او نور جګړه ايیز قوانين به يې ورښودل»... تر زياته بريده ټول انسانان تقريباً سره برابرې ورتياوې لري، خو روزنيزحالات، محيطي عوامل او د ژوندانه نور موقعات او امکانات هغه څه دي، چې د ځينو انسانانو ورتياوې زياتې ودې وموميي او د ځينو کمې.)

خو اوسني څېړونکي وايي، چې واټسن هېڅکله خپله دغه ادعا ثابته نه شواى کړى، چې د وراثت رول يې په بشپړډول بې ارزښته ګاڼه.

واټسن په خپلو نظرياتو کې ترهرڅه زيات په بهرني سلوک او چلند ډېر ټينګار کوي. دى ليکي:

«سلوک پالنه بايد داسې عملي جنبه ولري، چې هر نارينه او ښځينه د خپلو کړو وړو د ژورې پېژندنې او درک لپاره چمتو کړي او هغوى وهڅوي، چې خپل ژوند له سره جوړ کاندي... زه د کوم انقلاب غوښتونکى نه يم...او نه د جنسي آزاديو غوښتونکى يم، زه هڅه کوم، چې په خپلو خبرو کې تاسې ته يوداسې محرک او خوځونکى څه وښيم، چې که چېرې پرهغو باندې عمل وشي، نړى به بدلون وکړي...نړى هغه وخت بدلون مومي، چې تاسې خپل ماشومان په بې بندوباره آزادۍ کې نه، بلکې د سلوک پالنې په آزادۍ کې تربيه کړئ.»

واټسن د سلوکي څېړنې لپاره څلور کارېدونکي روشونه ټاکلي دي:

۱ : مشاهدي روش

۲ : د شرطي غبرګونونو روش

۳ : کلامي روش

۴ : ازموينيتي روش.

❖ ❖ ❖

د واټسن اصلي علاقه د «ځواب يا غبرګون» له لامل سره ده، دا چې کوم ځواب يا غبرګون د يوه ژوندي موجود خپله ځانګړنه ده؟ واټسن ددې پوښتنې لپاره دوې لارې ښودلې دي: څرنګه چې د فيزيولوژۍ له نظره

(c) ketabton.com: The Digital Library

غبرګونونه د غړو او عضلاتو، غدواتو او عصبي فعاليتونو په واسطه رامنځته کېږي، په دې بنسټ مخطط عضلات د يوه ژوندي موجود د ټولو بهرنيو يا بيرونيو حرکاتو مسئوليت لري او صاف عضلات بيا د بدن د ننيو عضلاتو او اعضاؤ د کارونو مسئوليت لري.

❖ ❖ ❖

د واټسن په نظر، «ټول هيجانات د ځانګړو محرکاتو پر وړاندې له بدني ځوابونو څخه پرته بل څه نه دي. محرک مثلاً «د خطر شتون»، باطني او بدني تغيرات او څرګند غبرګونونه منځته راوړي، چې دغه مفهوم په هېڅ ډول په باطني اندامونو کې يا له باطني اندامونو څخه د رامنځته شويو احساساتو ډلې ته اشاره نه کوي. هرهيجان په جلا توګه د بدن له عمومي درد، سوي او بل ناڅاپي کړکېچ سر تړاو لري...هيجان د ضمني چلند يوه بڼه ده، چې په هغو کې پټ او داخلي ځوابونه يا غبرګونونه په يوشمېر بدلونونو لکه د نبض ضربان او د ساه د هوا چټکتيا، له څېرې رنګ الوتل او نورو کې راڅرګندېږي... هيجان کولی شو، د عيني محرکونو د موقعيت پر بنسټ، د څرګندو بدني غبرګونونو او عقلاني بدلونونو په ترڅ کې وپېژنو.»

د واټسن يوه مشهوره څېړنه په هغو محرکونو پورې اړوند ده، چې په ماشومانو کې هيجاني غبرګونونه او ځوابونه ايجادوي. دده د مشاهدو له مخې، اساسي هيجانونه پر درې ډوله دي: «وېره»، «غوسه» او «مينه».

يو ماشوم له لوړ غږ او د تکيې له ناڅاپي لوېدلو څخه وېرېږي. د بدني حرک له بنديز او ممانعت څخه غوسه کېږي او مينه او محبت يې د پوستکي له لمس کولو او نرم نرم موښلو او خوځولو څخه سرچينه اخلي. چې دا درې واړه شيان په زياتو وړو ماشومانو کې يوازې نازده شوي هيجاني ځوابونه دي.

واټسن وروسته څرګنده کړه، چې ډار او وېره کېدای شي، شرطي شي او د شرطي کېدو له لارې د هغو کچه راکمه شي. ده د تجربې لپاره په هغه ماشوم باندې ازموينه پيل کړه، چې له سويانو څخه به سخت وېرېده. ده به دغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماشوم ته هغه مهال سوی ورښکاره کاوه، چې ماشوم به د خوراک په حال کې ؤ. خو سوی به یې دومره لرې ورنه تېراوه، چې په ماشوم کې به یې د وېرې ځواب نه رامنځته کاوه.

دغه سوی یې د څو ورځو په اوږدو کې ورو ورو په همدغه ډول چې ماشوم به د خوراک په حال کې ؤ، ورته نږدې کاوه به یې. بالاخره داسې وخت راورسېد، چې ماشوم به پرته له کومې وېرې په سوی باندې لاسونه وهل. په دې ډول واټسن دا پایله ترلاسه کړه:

چې «د ځینو ورته او مشابه شیانو په مرسته هم کولی شو، ځینې وېرې کنټرول کړو.»

(c) ketabton.com: The Digital Library

بي. اف. سکینر

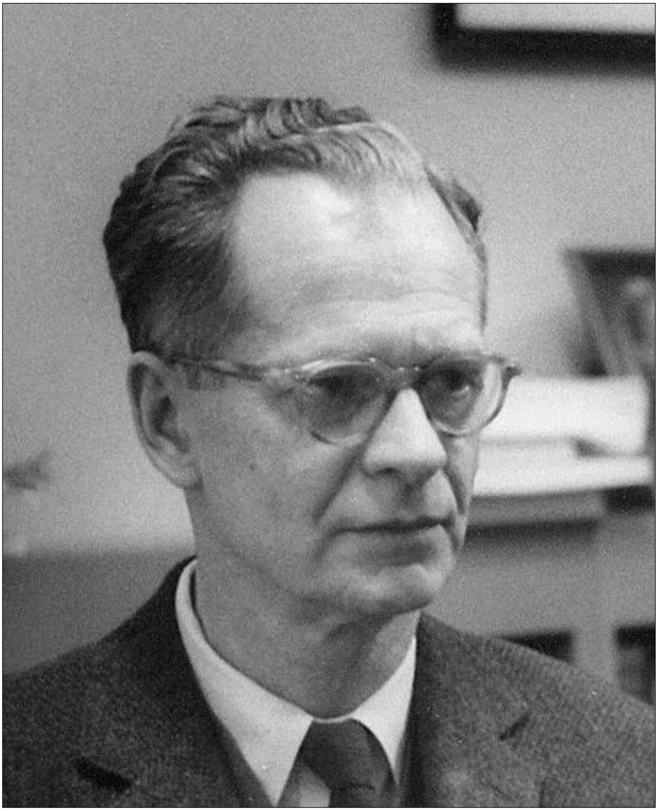

(انسانان د حیواناتو په څېر مخلوقات دي، چې محیط هغو ته بڼه او شکل ورکوي.
مګر موږ له دغه ځواک څخه برخمن یو، چې یا یو نوی محیط د ځان لپاره جوړ کړو او یا په هغه محیط کې چې ژوند کوو، ورسره ځان جوړ کړو.)

«سکینر»

(c) ketabton.com: The Digital Library

بي. اف. سکينر (B.F.Skinner) د امريکايي ارواپوهانو په ډله کې ترټولو مشهور ارواپوه ګڼل کېږي. نوموړی د «واټسن» او «پاولوف» په څېر د سلوک يا رفتار د مکتب پيرو ؤ او د «هارورډ»، «مينه سوټا» او «انډيانا» په پوهنتونو کې يې د استادۍ ویاړ درلود.

د څېړونکو په اند، سکينر د ارواپوهنې په تاريخ کې ترټولو جنجال پاروونکی ارواپوه دی. دا ځکه چې نوموړی په دې باور ؤ، چې انسانان بايد له محيط سره د تعامل په صورت کې د حيواناتو په څېر وڅېړل شي. سکينر له ۱۹۶۰م کال يعنې د واټسن او پاولوف ترمړينې وروسته د سلوک پالنې د مکتب د رهبر په توګه راميدان ته شو او زيات شمېر پلويان او مينه وال يې پرځان راټول کړل.

❖ ❖ ❖

سکينر چې بشپړ نوم يې «بوريس فردريک سکينر» دی، په ۱۹۰۴م کال د امريکې د پنسلوانيا ايالت د «سوسکه هانا» په ښار کې زيږېدلی دی. پلار يې وکيل ؤ او مور يې هم لوستې ښځه وه. له همدې امله د سکينر د ماشومتوب مهال دده په خپله ويناد ثبات او عاطفې څخه په ډک محيط کې تېر شوی دی.

سکينر د پوهنتون تروختته په خپله سيمه کې ژوند کړی او هغه ښوونځي ته تللی، چې دده مور او پلار ورنه فارغ شوي وو. نوموړی د ښوونځي پرمهال يو خورا منظم زده کوونکی ؤ، د سهار له خوا به ترخپلو ټولګيوالو مخکې ښوونځي ته تله، ده د خپلو درسونو ترڅنګ له لوبو او نورو تخنيکي شيانو له جوړولو سره هم زيا ته مينه درلوده. ده همغه وخت يو بخاري توپ جوړ کړی ؤ، چې هروخت به يې کچالو، پياز او نور داسې شيان د ګاونډيانو بامونو ته پکې ور وارول. دی يوشوخ ماشوم ؤ، په ښوونځي کې به يې هم شوخۍ کولې، له همدې وجې خو يوځل ورته له ښوونځي څخه د ايستلو ګواښ هم شوی ؤ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

سکینر د لومړنیو زده کړو تربشپړولو وروسته د نیویارک ښار د «هامیلټون» په کالج کې نوم ولیکه او له همدې کالج څخه یې د انګلیسي ادبیاتو سند ترلاسه کړ. ده هیله درلوده، چې په راتلونکي کې یولوی لیکوال ورنه جوړ شي. په دې اساس یې د یوشمېر ادبي لیکنو، داستانونو او شاعرانه طرحو په لیکلو پیل وکړ. خو چندان موفقې لیکنې یې ونه شوای کړی او دې پایلې ته ورسېد، چې په دې برخه کې د ویلو لپاره کوم مهم شی نه لري.

د ادبیاتو په څانګه کې دغې ماتې او ناکامۍ دومره غمجن کړ، چې رواني ډاکتر ته د تللو په فکر کې شو. همدغه وخت یې د څو اروا پوهانو کتابونه مطالعه کړل او له اروا پوهنې سره یې سخته مینه پیدا شوه. په پایله کې دغه بې بریده علاقه ددې لامل شوه، چې د نورو زده کړو لپاره یې د «هاروارد» په پوهنتون کې نوم لیکنه وکړه.

دغه وخت د سکینر عمر د ۲۵ کالو په شاوخوا کې ؤ، خو پرله پسې هلوځلو په دې بریالی کړ، چې وروسته له څو کلونو له دغه پوهنتون څخه په عالي درجه د اروا پوهنې فوق لیسانس او دوکتورا واخلي.

سکینر له ۱۹۳۶م کال څخه تر۱۹۴۵م کاله پورې د «مینه سوټا» پوهنتون استاد او له ۱۹۴۵م کال څخه تر۱۹۴۷م کال پورې د «انډیانا» پوهنتون د اروا پوهانو د ټولنې رئیس ؤ. ده په دغه موده کې ګڼ شمېر داسې اروا پوهنیز ازموینښتونه ترسره کړل، چې نوموړی ته یې د یوه نوي اروا پوه او استاد شهرت وګاټه. له همدې امله په ۱۹۴۷م کال کې چې عمر یې ۴۳کلنۍ ته رسېده، د هاروارد پوهنتون د استاد په توګه وټاکل شو. سکینر په دې وختونو کې یو کتاب «د ژویو چال چلند» په نوم خپور کړ. دغه کتاب په ۸ کالو کې ایله ۵۰۰ نسخې وپلورل شو، ګڼ نقدونه ورباندې وشول، چې زیات یکې منفي وو. خو ۵۰ کاله وروسته همدغه کتاب د اروا پوهانو له خوا یو داسې جالب کتاب وګڼل شو، چې د نوې اروا پوهنې څېرې ته یې بدلون ورکړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

سکينر لکه څنګه چې په ځوانۍ کې په ليکوالۍ او ادبياتو کې ماتې خوړلې وه، په ۱۹۴۸م کال کې يې د يوه ناول په ليکلو، چې «والدون دوه» نومېده، دغه ماتې په برياېدله کړه او د ځوکلونو په بهير کې د دوه نيم ميليونو په شمېر وپلورل شو.

په دغه ناول کې يوه کليوالډ ټولنه انځوربږي، چې ناوړه چارې پکې د مثبتو چلندونو په واسطه کنترول مومي. ددې ناول اصلي کرکټر «ټي. اې. فريزر» دی، چې سکينر د همدغه کرکټر په چلند او خبرو کې خپل ويل او پيغام ټولنې ته وړاندې کوي. سکينر يې په اړه وايي:

«ما اجازه ورکړه، چې فريزر هغه څه ووايي، چې په خپله ما د هغو د ويلو لپاره چمتووالی نه درلود.»

نه يوازې د سکينر يادو کتابونو شهرت وموند، بلکې نورو کتابونو لکه «د ارګانيزمونو چلند»، «زما د ژوند جزيات»، «د سلوک پالنې په اړه» او «پوهه او د انسان چلند» يې هم د لوستونکو له هرکلي سره مخ شول.

سکينر د زياتو هلوځلو له امله ځوځله د امريکا دهغه وخت د حکومت او خلکو له خوا ستايل شوی او په يو لړ مادي او معنوي امتيازاتو وياړل شوی دی. چې د هغو له جملې څخه «دعلم مډال» يادولی شو، چې په ۱۹۶۸م کال چې سکينر ۶۴ کلن ؤ، د امريکا د هغه وخت د ولسمشر «ليندون جانسن» له خوا ده ته ورکړل شو.

سکينر د مرګ تروخته يعنې تر ۸۶ کلنۍ پورې له کار او څېړنې لاس وانه خيست او په همغه علاقه به يې هڅه کوله، لکه ۶۰ کاله مخکې چې يې کوله. دی به معمولاً د خپل کور په تل خونه «ريز زمينۍ» کې ويده کېده، د کټ ترڅنګ به يې د کتابونو ډکې قفسچې ايښې وې. د سهار له خوا به وختي پاڅېد. ترخوراک وروسته به يې ځوساعته کار کاوه او وروسته به پلی پوهنتون ته تلو. ده به ويل: «ترهرڅه نه زيات له ليکلوخوند اخلم، که چېرته يې پرېږدم، شايد د خفګان ښکار شم.»

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ۱۹۸۹م کال يا هغه وخت چې سکينر د زړبودۍ پر پوله ولاړ ؤ، ناروغي ورته پيدا شوه، کله چې يې درملنې ته مراجعه وکړه، نو ورته وويل شول، چې ناروغي دې خطرناکه ده او تر دوو مياشتو نور به ژوندی پاتې نه شې. په همغه وخت نوموړي له يوې راډيو سره په مرکه کې وويل:

«زه مذهبي نه يم، له دې مخې کومه وېره نه لرم، چې وروسته له مرګه به څه راباندې راشي. کله چې ماته وويل شول، چې په دغه ناروغۍ اخته يې او په څو مياشتو کې به مړ شې. زه له هېڅ ډول هيجان، وېرې او تشويش سره مخ نه شوم. يوازنی شی چې زه يې متاثره کړم او واقعاً په سترګو کې مې يې اوښکې راوستې، هغه مهال ؤ، چې فکر مې وکړ، چې دغه موضوع بايد خپلې لور او مېرمنې ته ووايم. پوهېږئ! کله چې مرئ، هغه کسان چې دوستان لري آزار ويني... ما يو ښه ژوند درلود، ډېر به احمقانه وي، چې له هغو څخه په شکايت سر شم. په دې اساس زه به له دغو څو مياشتو څخه هم داسې خوند واخلم، لکه تل چې مې له خپل تېر ژوند څخه اخيستی دی.»

سکينر له مړينې څخه ۸ ورځې مخکې چې بدن يې د ناروغۍ له امله سخت ضعيف شوی ؤ، بوسټون ته د امريکا د اروا پوهانو ټولنې ته راغی او خپله نوې ليکل شوې مقاله يې واوروله.

په پای کې دغه ستر روان پوه، ناروغۍ پرې نه ښود، چې نور د ژوند په لاره ګام واخلي. همغه وو، چې په ۱۹۹۰م کال کې له ژوند سره مخه ښه وکړه. دی د وينې سرطان ؤ!

❖❖❖

سکينر په خپلو څېړنو کې څرګندوي: «د اروا پوهنې علم د تېروتنو په ځای کې د انسان سلوک څېړي. موږ نور په دې باور نه شو پاتې کېدلی، چې وايي، ځينې انسانان په بشپړ ډول د شيطانانو له خوا يرغمل شوي دي او يا په هغه باور، چې ګويا ټول انسانان په خپل باطن کې يو جادويي جوهر لري، چې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغوی هرسلوک او چلند ته لوری او بڼه ورکوي. نن موږ په انساني طبیعت باور لرو.»

د سکینر په اند: «د انساني طبیعت زیاته برخه له محیطي انګېزو څخه رنګ اخلي، په دې توګه اړینه نه ده، چې د ځینو سرسري احساساتو او ذهني تمایلاتو له مخې د انسان بشپړ سلوک او چلند وارزوو. د انسان د چلندونو او رفتارونو په اړه چې څومره پوهېدلی شو، هغه به دا وي، چې کوم څه ددې لامل شوي، چې دغو چلندونو او رفتارونو ته یې بڼه ورکړې؟ څرګنده ده، چې ددغه لاملونو ډېره برخه به په محیط کې مومو. موږ معمولاً خپل چلند ته له دې امله بدلون ورکوو، چې کوم شی په محیط کې د ښه او کوم شی د بد په نوم پېژندل شوي دي. یا موږ خپل سلوک ددې پر اساس تغیروو، چې کوم شی راته سم او کوم راته ناسم دي. موږ ظاهراً داسې فکر کوو، چې کوم چلند چې له ځانه ښیو، په هغو کې بشپړ خپلواک یو. مګر که چېرې دقیق شو، وینو داسې څه شته، چې زموږ چلند پیاوړی کوي او دغه څه تر ډېره هماغه محیطي انګېزې او معیارونه دي. په دې بنسټ، زموږ شخصیت د هغو تعاملاتو حاصل دی، چې موږ یې له هغو نړی سره کوو، چې پکې زیږېدلي یو.»

پوهاند حکیم، د خپل کتاب «د اروا پوهنې ښوونځي» په یوه برخه کې د ځینو بهرنیو سرچینو په حواله د سکینر د مفکورو په باب لیکي:

«د سکینر اروا پوهنه د طبعي جبر پر بنسټ استواره ده. دهغه په عقیده د انسان د سلوک علمي توصیف دقضیې یو اړخ او د فرد د آزادۍ فلسفه د قضیې بل اړخ دی... د انسان سلوک له علمي نظره د علمي جبر تابع او منونکی دی. په علمي جبر کې هرسلوک علت لري... هغه جبر چې د ماشین په کار کې موجود دی، د انسان د سلوک په هکله هم صدق کوي. نن ډېر داسې ماشینونه جوړ شوي دي، چې په یوډول د انسان له سلوک سره ورته والی لري. لنډه دا چې انسان ماشین د ځان په شکل جوړ کړی دی. علمي جبر ددې واقعیت ښکارندوی دی...پوه او عالم د بل هر وګړي غوندې د ځانګړي تاریخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

محصول دى... خو په دې ځرګند حقيقت اعتراف کوي، چې پوهه او عالم هم لا په مطلقه معنا آزادي نه لري. پوهه د پديدو خطِ سير، هغسې چې طبيعت تعين کړى دى ښکاره کوي او نه شي کولى، په هغه مسير کې مداخله وکړي، نو په دې خاطر پوهه د طبعي چارو جريان او د ژوند په چاپېريال کې د انسان د سلوک توضيح ده.»

د نړۍ د ستونزو د هواري په برخه کې اوسنۍ ساينسي ټکنالوژۍ کار ورکړئ، خو په دغې ټکنالوژۍ کې داسې څه هم شته، چې بشر يې له تشويش سره مخ کړى دى. د ساري په ډول اټومي بمونه او نورې تباه کوونکې وسلې هغه څه دي، چې د ځمکې پرمخ د انسان ژوند ګواښي. سکينر په انساني ټولنو کې يو د بل پر وړاندې د مضرې ټکنالوژۍ د ودې پرځاى د سلوک او رفتار د ټکنالوژۍ دود کول د حل لاره ګڼي، دى ليکي: «د حل يوازنۍ لاره هغه وخت راپيدا کېږي، چې انسان يې خپل سلوک، رفتار او چلند ته بدلون ورکړي. دا ځکه چې انسان د ټولو مشکلاتو علت دى... په انساني ژوند کې د فزيک، کيميا او بيولوژيکي علومو پر نسبت اروا پوهنې ته کمه پاملرنه شوې ده. په لرغوني يونان کې انسانانو د خپل چلند په اړه معلومات د هغه درک په اندازه کول، چې دوى همغه وخت له جهان او محيط څخه درلود. خو نن چې محيط او د ژوند چارو بدلون کړى، کار ماشيني شوى، معلومات ډېرشوي، فضا ټکنالوژۍ په سر اخيستې، خو زموږ هغه درک چې له خپله ځانه يې لرو، تقريباً هماغسې پاتې دى او چندان وده يې نه ده کړې.»

سکينر ددې هرڅه پرځاى د نړۍ د ستونزو د حل لپاره اصلي ټکى د انسانانو روان پالنه يا رواني ځان جوړونه ګڼي. نوموړى ددغې جوړونې په باب د نورو اروا پوهانو په خلاف بل ډول نظر لري. دى وايي:

«موږ نه شو کولى د افراد ذهن وربدل کړو. يوازې دا کولى شو، چې هغه سلوک او محيط چې د افرادو ذهن ته بڼه ورکوي بدل کاندو. په همدې توګه تاسې نه شى کولى، د خلکو په زړونو کې نيت يا هدف ايجاد کړئ، خو دا

(c) ketabton.com: The Digital Library

کولی شی، چې ځينې چلندونه هغو ته جذاب کړئ او يا له ځينو چلندونو څخه جذابيت را کم کړی.»

سکينر د افرادو په ذهني، رواني او په مجموع کې د افرادو په شخصيتي جوړښت کې د محيط رول ترټولو مهم بولي او ددغه مطلب د توضيح لپاره په ځينو ځايونو کې ان له افراطه کار اخلي. لکه چې وايي:

«انسان په دې دليل اخلاقي حيوان نه دی، چې ببل ډول ځانګړنې لري، بلکې د انسان اخلاقي توب په دې کې دی، چې يو داسې اجتماعي محيط يې جوړ کړی دی، چې هغه نوموړی اړباسي، چې اخلاقي چلند او سلوک له ځانه وښيي.»

سکينر په ټولنه کې د افرادو د چلند او سلوک بدلون د زور او شکنجې له لارې سم نه ګڼي، بلکې د کنټرول او مثبت تقويت پلوي کوي. د سلوک بدلون د مثبت تقويت له مخې يو مشهور فن دی، چې په رواني روغتونونو، زندانونو او ښوونځيو کې د ناوړه او نامطلوبو چلندونو د سمولو او مثبتولو په موخه کارول کيږي. د سکينر په دې اړه زيا توي:

«که چيرې يو ماشوم په پام کې ونيسئ، کله چې د خوړو د لاسته راوړلو لپاره شور او لانجه جوړوي، نو که چيرې يې والدين ددغه ماشوم د غوښتنې په مقابل کې تسليم شي. په حقيقت کې د هغه د نامطلوب سلوک تقويه کوي... په دې ترتيب موږ هغه مهال د يوه ماشوم چلند بدلولی شو، چې له هغو سره يې مخکنی چلند يا نامطلوب عمل تائيد نه کړو. په همدې ډول د رواني ناروغانو سره په چلند کې د هغو د ناسمو رفتارونو په نه تقويت سره کولی شو، د هغه په سلوک کې مثبت بدلون ته لاره هواره کړو.»

❋ ❋ ❋

(c) ketabton.com: The Digital Library

آلفرډ آدلر

(د تکبر د ټولو ډولونو انګېزه یوه ده، متکبر انسان د ځان لپاره یو داسې هدف ټاکي، چې په نړۍ کې د لاسته راوړلو وړ نه وي. دی غواړي په دغې نړۍ کې بل هېڅوک تر ده مهم او موفق نه وي، خو پوهېږئ! دغه هدف دده د بې کفایتۍ د احساس مستقیمه پایله ده.) **«الفرډ آدلر»**

(ټولې اروایي ناروغۍ له ټولنې څخه د ګوښه توب له امله پیداکېږي، څومره چې موږ له ټولنیز ژوند څخه لرې کېږو، هغومره به موږ په زیاتو ارواییي ستونزو او ناروغیو اخته کېږو.) **«الفرډ آدلر»**

(c) ketabton.com: The Digital Library

آلفرډ آدلر (Alferd Adler) د اتریش د هېواد هغه نامتو اروا پوه دی، چې د لومړي ځل لپاره یې په ارواشننه یا روانکاوۍ کې د ټولنیزې اروا پوهنې تطبیق ته لاره هواره کړه. نوموړی که څه هم د «**زیګموندفروید**» د نظریاتو پلوی ؤ، خو له څه مهال تېرېدو وروسته یې د هغو له ځینو څرګندونو سره مخالفت وښود او د خپلو څلورو نورو ملګرو په ملتیا یې یوه بله ډله جوړه کړه، چې د هغو ډلې یوه لاسته راوړنه د «ټولنیزو علاقو» د نظریې رامنځته کول وو.

❖❖❖

آلفرډ آدلر په ۱۸۷۹م کال د اتریش هېواد د ویین ښار په یوه بډایه کورنۍ کې وزیږېد. نوموړی د خپل پلار د «۷» اولادونو له ډلې دوهم زوی ؤ. دی او یو بل کوچینی ورور یې د پلار د نورو اولادونو په پرتله ضعیف او خوار اندامي وو او هر وخت به یې له ناروغیو سرټکاوه. په پایله کې آډلر له ناروغۍ روغ راووت او کوچینی ورور یې مړ شو.

په همدې بنسټ آډلر همغه مهال له ځانه سره پرېکړه وکړه، چې په راتلونکي کې باید یو پیاوړی ډاکتر ووسي. نوموړی په کوچینوالي کې له بېلابېلو عقدو سره مخ ؤ، له مشر ورور سره یې کینه وه، هغه به کله ناکله ځوراوه او مور یې هم د مشر زوی او ده ترمنځ توپیر کاوه. په دې توګه به آډلر د مور په پرتله له پلار سره زیات د نږدېکت احساس کاوه.

آډلر چې کله په ښوونځي کې شامل شو، ښوونکي یې پلار ته وویل، چې دغه زوی دې د هېڅ لوبې نه دي! خو آډلر په وړوکي او کمزوري ځان هڅه وکړه، چې په خپلو کمزوریو او حقارتونو لاسبری شي او د یوه داسې انسان په بڼه څرګند شي، چې تل د تحقیر شویو انسانانو لاس نیوی وکړي.

آډلر د ښوونځي له بشپړولو وروسته په ویین پوهنتون کې د طب پوهنځي ته ومنل شو. ده خپل مونوګراف د خیاطانو د صحي شرایطو په هکله ولیکه او له څو کلنو زده کړو وروسته یې یاد پوهنځی په بریالیتوب سره پای ته ورساوه. نوموړي تردې وروسته د یوه ډاکتر په توګه کار پیل کړ، خو د ناروغانو د

(c) ketabton.com: The Digital Library

درملنې پرمهال د هغو رواني ستونزو او ذهني اختلالاتو دده پاملرنه د اروا پوهنې خوا ته چې په هغه پېړۍ کې د یوې نوې او جالبې پوهنې په توګه رامنځته شوې وه ور واړوله. آډلر دا وخت د یوشمېر نامتو اروا پوهانو اثار مطالعه کړل. دغې مطالعې نوموړی وهڅاوه، چې دخپل هېواد له وتلي روان پوه «زیګموند فروید» سره وپېژني. همغه ؤ، چې د فروید او نیزو غونډو ته یې لاره پیدا کړه.

په دغو غونډو کې به فروید او نورو ګډونوالو په بېلابېلو اروا پوهنیزو مسایلو بحث کاوه. څرنګه چې آډلر ان د ماشومتوب له مهاله زحمت کش او هڅاند انسان ؤ، نو په کم وخت کې یې د نورو ګډونوالو په پرتله زیاته وړتیا وښوده. آډلر کابو «۱۰» کاله له فروید او د هغه د روانکاوۍ یا اروا شننې له مفکورې سره ملګری پاتې شو. خو تردې وروسته یعنې هغه مهال چې نور یې په اروا پوهنه کې د استادۍ وړتیا ترلاسه کړه، د زیګموند فروید له ځینو نظریاتو سره یې اختلاف پیدا شو.

فروید هڅه کوله، چې دغه اختلاف له منځه یوسي او آډلر په یونه یو ډول تر خپل بشپړ اغېز لاندې راولي. په دې سبب یې د وین د روانکاوۍ ټولنه دده «آډلر» په نوم ونوموله. خو دې هڅې هم ونه شوای کړای، چې د دوی ترمنځ د نظر بشپړ یووالی راولي. په پایله کې آډلر د فروید هغه نظریات چې په هغو کې پر جنسي مسایلو زیات تمرکز کېده چټل وګڼل او فروید بیا ده ته د ناوړه او د شهرت د لېوني خطاب وکړ.

په دې ډول په ۱۹۱۱م کال د دواړو ترمنځ په بشپړ ډول اړیکې پرې شوې او یو کال وروسته آډلر د «فردي اروا پوهنې ټولنه» تاسیس کړه. آډلر په دغه وخت کې «د رواني مړاویتوب د منځته راتګ څرنګوالی» په نوم کتاب خپور کړ. خو دا هغه وخت ؤ، چې نور لومړی نړیواله جګړه راپیل شوه او د نورو څېړونکو او پوهانو په څېر د آډلر کارونه هم په ټپه ودرېدل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترډې وروسته نوموړي د اتریش په پوځ کې د ډاکتر په توګه ګڼ خدمتونه ترسره کړل. وروسته یې په وین ښار کې د ماشومانو د رواني درملنو بنسټ کېښود، ددغه روغتون څانګې ډېر ژر د ښار نورو برخو ته ولېږدول شوې او «۲۲» نور روغتونونه ورڅخه ورغول شول، خو په ۱۹۳۲م کال کې دولتي چارواکو دده په روغتونونو بندیز ولګاوه.

په دې سره آډلر اړ شو، چې د مهاجرت لمنه ونیسي. نوموړی امریکا ته ولاړ، هلته د خلکو له هرکلي سره مخ شو او د نیویارک د «لانګ آیلنډ» پوهنتون د ارواپوهنې استاد وټاکل شو. آډلر دا مهال د امریکا له ځینو نورو پوهنتونونو سره هم همکاري درلوده او په ګڼو غونډو کې به یې ویناوې کولې. په حقیقت کې همدغه وېناوې وې، چې نوموړی یې په اروپا او امریکا کې شهرت ته ورساوه.

آډلر ته ژوند زیات فرصت ورنه کړ. یوه ورځ چې سکاټلیند ته د وینا لپاره تلل ؤ، مخکې له دې چې وینا یې اورولې وی، د زړه حمله ورباندې راغله او د تل لپاره یې له نړۍ سره مخه ښه وکړه. دغه وخت نوموړی ۵۸ کلن ؤ.

آډلر نه یوازې په پوهنتونونو او نورو علمي او څېړنیزو مراکزو کې تدریس او ویناوې کولې، بلکې یو شمېر داسې کتابونه یې هم ولیکل، چې دده نوم به یې د یوه اوچت ارواپوهاند په توګه ترډېره ژوندی ساتلی وي. دده د مشهور اثارو نومونه دا دي:

- د ژوند علم
- د فردي ارواپوهنې تیوري او کارول
- هغه معنا چې ژوند یې ستالپاره لري
- د رواني مړاویتوب د منځته راتګ څرنګوالی

❖❖❖

د آډلر نظریات که څه هم د فروید د نظریاتو پربنسټ راخوځېدلي، خو بیا هم په ځینو غټو ټکو ورسره توپیر پیداکوي. فروید به ویل، انسان په بشپړډول

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تحت الشعور یا لاشعور تر اغېز لاندې دی، خو آډلر وایي، چې انسان د «لاشعور» په پرتله له «شعور» څخه زیات اغېزمن دی. په دې چې د انسان په چال چلند او سلوک کې چې کوم رول شعور یا ځان خبره ذهن لري، هغه رول لاشعور یا ځان ناخبره ذهن نه شي درلودلی. همداراز آډلر انسان یو اجتماعي موجود ګڼي، چې خپل ماحول ته د ځواب ورکولو او د خپلو نیمګړتیاؤ د پوره کولو په حال کې د خپل ژوندانه سبک او لاره ټاکي. دی وایي: «ټول انسانان په فطري توګه یو ډول فردي هویت او قدرت ته د رسېدو په لټه کې دي او له دې لارې ټول انسانان له خپل ماحول سره د جوجاړي په هڅه کې دي.»

آډلر له فروید سره په دې نظر کې همغږی دی، چې وایي«د انسان روان او ذهن په ماشومتوب کې بڼه نیسي او د ماشومتوب د مهال خاطرې، عقدې او نور چلندونه د ژوند ترپایه پورې د انسان پروراني او ذهني حالت اغېز لري.»، خو د فروید له هغه نظر سره بشپړ مخالفت ښیي، چې وایي:

«د انسان جنسي تمایلات د هغه د رواني انګېزو اصلي محور دی.»

آډلر څرګندوي: «یوماشوم په داسې ماحول کې رالویېږي، چې زیات وګړي یې تر ده لوی او قدرتمن دي. دی په جدي ډول د لویو وګړو د چال چلند تر اغېز لاندې راځي. له هغوی څخه په شعوري او لاشعوري توګه زده کړه کوي او ورځ تر بلې یې ذهن دا موضوع بوخت ساتي، چې باید ترڅانه د لویو وګړو په څېر چلند، رویه او مقام راخپل کړم. د دا ډول تشو د ډکولو احساس د ماشوم د زده کړې او یادګیری په تجربو بدلېږي... ماشوم په یوه نه یو ډول په خپل ځان کې د لویانو په پرتله د کمښت یا کمبودی احساس کوي او تل هڅه کوي، چې دغه نواقص جبران کړي، چې دغه پروسه د ماشوم د ودې او رشد اصلي ټکي دي.»

آډلر دغه مطلب په یوه جمله کې داسې رالنډوي: «په زرګونه ځواکونه او استعدادونه د کمبودی له احساس څخه سرچینه اخلي!»

آډلر یو بل ځای وایي: «هغه څه چې تربل هرڅه زیات اهمیت لري، دا دی، چې ایا موږ خپلې کمبودۍ د یوه مشکل په توګه پېژنو او که نه؟... د انسان هڅه

(c) ketabton.com: The Digital Library

او تلاش تل د حقارت او کمبودۍ د احساس د نفې کولو پر مهال بڼه غوره کوي، چې دغه بهیر په خپل وار سره د یوه شخص ټول ژوند ته لوری ور کوي.»

آډلر دغه بهیر ته چې انسان پکې د ژوند د چارو سرته رسولو او په مجموع کې د خپل ځان د جوړولو لپاره پارول کېږي، د حقارت د عقدې نوم ورکوي. د آډلر په اند د افرادو د چال چلند او رفتار ټاکونکې قوه، همدغه د حقارت عقده ده. نوموړی د خپلې دغې وینا د روښانولو لپاره په مثال کې زیاتوي: «هغه وګړي یا ماشومان چې بدني کمزوري لري، هرکله د خپلې دغې کمزورۍ د جبران هڅه کوي. ذکر او فکر یې دا وي، چې خپله نیمګړتیا رفع کړي، ښایي له داسې افرادو څخه د سپورټ قوي لوبغاړي جوړ شي. همدا راز هغه افراد چې په ماشومتوب کې د ژبې او خبرو کولو ستونزه لري، ممکن د وینا درملنې یا ګفتار درمانۍ له لارې په یوه اوچت ویناوال بدل شي.»

آډلر د فرانسې د مشهور امپراطور «ناپلیون» یادونه کوي، چې ټیټ قد یې درلود او په ماشومتوب او نوې ځوانۍ کې به له دغه ټکي ځورېدا، ښايي دا او دې ته ورته لامل به وو، چې هغه په یوه مقتدر واکمن بدل شو.

آډلر د خپلو څرګندونو په لړ کې زیاتوي:

« په انساني ټولنه کې د حقارت د احساساتو جبران د افرادو او جامعې په خیر دی او د دې په مقابل کې د دغه ډول احساساتو په جبران کې پاتې راتلل او ماتې خوړل، د حقارت د عقدې د پاینښت او ټینګښت لامل کېږي، چې په پایله کې فرد تردې بریده کمزوری کوي، چې د ژوندانه له زیاتو مسایلو سره په مخامخ کېدو کې له ماتې سره مخامخ کېږي.»

د آډلر په نظر: «که چېرې د یوه انسان په ذهن کې د حقارت عقده شدیده او ځنډنۍ شي او د هغو د جبران لاره ونه لیدل شي، نو انسان بیا یو ډول منفي غبرګونونو ته هڅوي. د ساري په ډول که چېرې یو سړی په ټولنیز ژوند کې کم راشي او د حقارت په یوه دوامداره احساس کې ونښلي، هغه بیا وخت ناوخت خپله باطني غوغا رابرسېره کوي او ترڅېره یې د یوه ناسالم او افراطي چلند په

(c) ketabton.com: The Digital Library

چوکاټ کې وړاندې کوي. مثلاً د حسد، کينې، ګوښه ګيرۍ، وېرې، د اجتماعي نزاکت نه مراعات کولو، ځان ته په کمه سترګه کتلو يا ځان لوی ليدلو، تظاهر او نورو ناسمو اعمالو په بڼه يې ځرګندوي.»

آډلر يو بل ځای د انسان د شخصيت پر وحدت او همسازۍ باندې ټينګار کوي، چې په هغو کې محرک ځواک او نور منابع، انسان د يو اوچت هدف په لور رهبري کوي. نوموړی وايي؛ د ځان د لوړتيا لپاره کوښښ کول، ذاتي جنبه لري، چې د ټولو پرمختياؤ سبب کېږي... پراختيا غوښتنه او پراختيا لټونه يوه عامه مرحله ده. د پرمختيا لپاره د انسانانو هڅه په بېلابېلو مسيرونو کې ځرګندېږي. هرشخص په خپل ځان کې د ژوند او حالاتو په مقابل کې د ځواب ويلو طريقې ته «چې د ژوند سبک او روش هم ورته ويل کېږي» وده ورکوي. د ژوند سبک او روش د هغو چلندونو مجموعه ده، چې ديوه شخص په وسيله د واقعي يا خيالي نيمګړتياؤ د جبران لپاره ترسره کېږي.

د ساري په ډول هغه ماشوم چې بدني ضعيفي لري، د ژوند سبک يې له هغو ټولو فعاليتونو څخه عبارت دی، چې د بدني ځواکمتيا د لاسته راوړلو لپاره يې پکاروي. دغه سبک ورو ورو د ماشوم د راتلونکي ژوندانه لپاره د يوه چوکاټ بڼه غوره کوي... له بلې خوا هغه ماشوم چې په افراطي ډول د مور او پلار له خوا يې تر نظر لاندې نيول کېږي، يا ناز ورکول کېږي. ښايي يو ځان مداره Self-centred او له اجتماعي علاقو څخه لرې ماشوم ورڅخه جوړ شي او ددې په مقابل کې هغه ماشوم چې له پامه غورځول کېږي او هېڅ ډول پاملرنه ورته نه کېږي، ددغه ډول ماشوم د ژوند سبک او روش له ټولنې څخه د غچ اخيستلو په بڼه راڅرګندېږي.

آډلر په اروايوهنه کې د انساني طبيعت د سمې طرحې د وړاندې کولو په موخه ليکي: «له ټولنې سره د جوجاړي روحيه، د اروايوهنې تر ټولو مهمه دنده ده.» آډلر هغه اشخاص چې له ټولنې سره د هېڅ ډول جوړجاړي هوا نه لري، د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولنې دښمن ګڼي. دی د مثال په ډول د مغرور او ځان لیدونکي انسان یادونه کوي او لیکي:

«مغرور او ځان وینی انسان هڅه کوي، خپله اصلي څېره پټه کړي...ددغه ډول افرادو په ژوند کې ټول شیان په دې پوښتنې پای ته رسي؛ دغه کار یوازې زما لپاره څه ګټه لري؟» آډلر له دغه ابهام سره مخامخ ؤ، چې ایا ټول هغه بریالیتوبونه او کارونه، چې د بشر لپاره شوي، د ځان وینی «خودبیني» حاصل دي؟ ایا د نړۍ د بدلولو په لاره کې ځان لوی لیدنه تر ټولو مهمه انګېزه ده؟...

د آډلر ځواب د دا ډول پوښتنو پر وړاندې منفي دی. دی وایي:

«هغه لوی کارونه چې د بشریت په خدمت کې ترسره شوي، د ځان غوښتنې یا خودخواهۍ حاصل نه دي، بلکې د نورو د غوښتلو حاصل هم دي. موږ ټول تریوه بریده ځان ویني یا خودبین یو، مګر هغه انسانان چې د سالم روان خاوندان دي، کولی شي دغه انډول وساتي او نورو ته هم پام وکړي. ځان لیدونکي انسانان په ټولیز ډول اجتماعي اړتیاو ته ژمن نه وي... دوی ځان په هرحالت کې ترنورو لوړ ګڼي او د نورو په تورنولو کې تخصص لري.»

✵ ✵ ✵

(c) ketabton.com: The Digital Library

آبراهام مازلو

(د انسان یوه ستونزه دا ده: دی د ژوند په هره شېبه کې ویني، چې انسان والی څومره سخت دی.)

«آبراهام مازلو»

(که چېرې یو انسان له خپل کار او دندې څخه خوشاله نه وي، د خپل ځان د لاسته راوړولو یوه ترټولو مهمه لار یې ورکه کړې ده.)

«آبراهام مازلو»

(c) ketabton.com: The Digital Library

آبراهام مازلو «Abraham Maslow» د بشري یا انسان پالې اروا پوهنې پلار بلل کېږي، چې د اروا پوهنې په نوي بهیر کې یې تر بل هرچا اوچت ګامونه اخیستي دي. په شلمه میلادي پېړۍ کې دده نظریات اروا پوهنې ته نوې ساه وربښي. د څېړونکو په اند، د آبراهام مازلو لیکنې نه یوازې له علمي اړخه معتبرې دي، بلکې د عامو لوستونکو له خوا یې هم ښه استقبال شوی دی او تراوسه پورې یې په خورا مینې او علاقې سره اثار لوستل کېږي.

مازلو به ویل: « که یوڅوک غواړي، چې ددغې ظاهري نړۍ په یوه برخه کې د مینې او دوستۍ وړ واقع شي، نو لومړی باید په خپل ځان کې دننه یا په خپل باطن کې د نړۍ له همغې برخې سره مینه او دوستي وکړي.»

❖❖❖

آبراهام مازلو په ۱۹۰۸م کال د نیویارک د «بروکلین» ښار په یوه فقیر مېشته سیمه کې زیږېدلی دی. دی د پلار مشر زوی ؤ، څنګه چې دده مور او پلار دواړه نالوستي روسي مهاجر وو، نو هڅه یې دا وه، چې په ټولو اولادونو یې زده کړې وکړي. خو له دې سره هم د مازلو ماشومتوب له ناخوا ډک ؤ. نوموړی یو شرمګیر، خو د عالي استعداد خاوند هلک ؤ. دده مور چې یوه خرافاتي یهودۍ مېرمن وه، هرکله به یې کوچینی مازلو تهدیداوه او خپلو دوو نورو زامنو ته به یې چې تر مازلو کشران وو ترجیح ورکوله. مازلو د مور له دغه چلند څخه د ژوند تر پایه پورې خوابدی ؤ. ده به د ماشومتوب او نوې ځوانۍ پرمهال د خپل بدن د ډنګرو غړو له امله د حقارت احساس کاوه. خو ددې لپاره چې دغه تشه جبران کړي، د سپورټي مهارتونو په زده کړه یې لاس پورې کړ. دده پلار غوښتل چې له زوی «مازلو» څخه یې په راتلونکي کې یو تکړه حقوقپوه جوړ شي.

په همدې سبب مازلو خپلې زده کړې د حقوقو په برخه کې د نیویارک په یوه کالج کې پیل کړې. ددغو زده کړو تر بشپړولو وروسته د «ویسکانسن» پوهنتون ته ولاړ، هلته یې له اروا پوهنې سره علاقه پیدا شوه او په همدغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځانګه کې یې د لوړو زده کړو لپاره متې راونغښتې. په پایله کې په ۱۹۳۴م کال په اروا پوهنه کې د دوکتورا په اخیستو بریالی شو.

مازلو په دغو رسمي زده کړو بسنه ونه کړه او د لا نورو زده کړو لپاره یې د کلمبیا پوهنتون ته مخه کړه، هلته یې له مشهور اروا پوه «آلفرډ ادلر» سره وپېژندل او د هغو له څېړنو او لیکنو څخه یې ګټه واخیسته. د همغه مهال له یوشمېر نورو اروا پوهانو لکه، کارن هورنای، ورتایمر، کورټ کافکا او نورو سره هم راشه درشه پیدا کړل. همداراز یې د امریکا د نامتو بشر پېژندونکي «روت بندیکت» د اثارو او نظریاتو مطالعې د نوموړي پام له رواني او اجتماعي اړخه د مثبتو اشخاصو د روزلو په لور راواړاوه.

مازلو تر زده کړو وروسته ۱۴ کاله د «بروکلین» په کالج کې تدریس وکړ، خو ترهرڅه لومړی دده هڅه دا وه، چې په یوه نه یوه توګه اروا پوهنه انساني کړي. مګر ځینو دودیزو اروا پوهانو دی په سمه نه پرېښود او که هرڅومره به لوستونکو او محصلینو دده هڅې ستایلې، بیا هم دده له خوا په اروا پوهنه کې د زړو عنعنو نه رعایت ددې لامل ؤ، چې یوشمېر اروا پوهانو به دده په کړیو کارونو ستر ګې پټولې.

مازلو په ۱۹۴۵م کال چې ۳۷ کلن ؤ، د «انحراف د اراپوهنې اصول» کتاب یې خپور کړ او دوه کاله وروسته یې یوه بله مشهوره مقاله چې د انګېزې تیوري نومېده له چاپه راووتله. له ۱۹۵۱م څخه تر۱۹۶۹م کال پورې د براندایس پوهنتون د اروا پوهنې د ټولنې ریاست دده پر غاړه ؤ او ده همدغلته خپل بنسټیز نظریات تدوین او د «شخصیت او انګېزې» په کتاب کې یې خپاره کړل. نوموړی تردغو هلوځلو وروسته د امریکا د وتلیو اروا پوهانو په ډله کې راغی او په پایله کې د امریکاد اروا پوهانو د مجلس د عمومي رئیس په توګه وټاکل شو. اوسني څېړونکي په دې باور دي، چې تر آبراهام مازلومخکې اروا پوهنه پر دوو برخو وېشل شوې وه. یوه لوري ته د سلوک پلویان واقع وو، چې ځینو افراطي پلویانو یې انسان ته د یوه ژوندي ماشین

(c) ketabton.com: The Digital Library

خطاب کاوه او بل لوري ته د روانکاوۍ یا ارواشننې پلویان وو، چې ټول رواني مسایل به یې د لاشعور په تله تلل. همغه وو، چې آبراهام مازلو یوه دریمه څانګه د بشري یا انسان پالې اروا پوهنې په نوم رامنځته کړه.

دغه اروا پوهنه د روانکاوۍ له هغه ټکي سره موافقه نه کوي، چې وایي، د انسان چلند په جبري توګه په لاشعور کې د ځپل شویو او ټپل وهل شویو غریزو او د ماشومتوب د دورې د خاطرو او انګېزو په واسطه رهبري کېږي. بلکې وایي؛ انسان هر وخت کولی شي، چې پرخپل سرنوشت باندې اغېز وکړي او یا حتیٰ هغه کنټرول کړي. ځرنګه چې انسان خپلواک دی، نو کولی شي د ځان لپاره بدمرغي او یا نېکمرغي په خپله وټاکي. خو هغه څه چې یو انسان په فزیکي او رواني توګه په حرکت راولي، په واقعیت کې هغه لیدلوری، انګېرنه، برداشت او اخیستنه ده، چې انسان یې د ځان او چاپېریال په وړاندې لري. د انسان پالې اروا پوهنې د سرلاري په توګه د آبراهام مازلو په ټولو څرګندونو کې انسان ته یو ځل بیا ارزښت ورکول کېږي او د انتخاب او خپلواکۍ انګېزه ورته په ګوته کېږي، چې په هغو کې انسان خپل باطني تمایلات، غوښتنې، هیلې او د ځان جوړونې ارادې په واقعیت بدلولی شي. مازلو لیکي:

«د بشر تاریخ د انساني فطرت د ټیټ ګڼلو او هغو ته په کمه سترګه کتلو له روشونو ډک دی. په تاریخ کې کوم لوی انتظارات چې افرادو له خپله ځانه درلودلي، همېشه ډېرکم لیدل کېږي... د یوه سالم روان په رڼا کې ځان جوړوونکي او ځان هسکوونکي انسانان دا ځانګړتیا لري، هغه خپل باطني غږ ته غوږ نیسي، له خپلې دندې سره مینه لري او خپل ژوند د حقیقت، نېکمرغۍ او ذهني آرامښت په لیکه برابروي.»

د مازلو په اند، «موږ ټول پوهېږو، چې د خوراک، څښاک، خوب او نورو اساسي اړتیاوو پوره کولو ته اړ یو. خو له دغو اساسي اړتیاوو ورهاخوا نورې اړتیاوې هم موږ په خپل وجود کې حس کوو، چې هغه د انسان معنوي او رواني

(c) ketabton.com: The Digital Library

اړتیاوې دي.» دده په باور تقریباً ټولې رواني ستونزې زموږ د روان او ذهن له ناسمتیا څخه سرچینه اخلي. روان او ذهن هغه مهال له کړکیچ او ناسمتیا سره مخامخ کېږي، چې شخص د داسې معنوي او اساسي اړتیاؤ د نه پوره کېدو له مخې د پوچۍ او اضطراب احساس وکړي. مازلو زیاتوي: «هرانسان د ځان جوړولو، ځان ارزښتمن کولو او ځان نېکمرغه کولو لپاره تلوسه لري او همدغه تلوسه په انسان کې بېلابېل ځواکونه او استعدادونه ویښوي. د ځان رغولو په دغه پروسه کې د اړتیاؤ او ضرورتونو پوره کېدل د انسان له رواني او ذهني ثبات سره زیاته مرسته کولی شي.

انسان غذا، چاپېریال، خوب، جنسي فعالیت، نظم، ثبات، امنیت، دوستانو، احترام او درناوي، دندې، کورنۍ، اقتصادي پیاوړتیا او روغتیا درلودلو او ددې ټولو په رڼا کې ځان نېکمرغه احساسولو ته اړتیا لري. ددغه ډول اړتیاؤ د پوره کېدلو بهیر انسان د ځان جوړولو او ځان تثبیتولو په دایره کې راولي.» د مازلو په نظر له رواني اړخه ځان جوړي او ځان هسکي وګړي لاندې ګډې ځانګړتیاوې لري:

- ❖ له واقعیت سره سم درک
- ❖ د خپل ځان منل یا پرخپل حالت او ماهیت باندې رضایت
- ❖ له خپل کار او دندې سره تعهد او ژمنتیا
- ❖ په سلوک او چال چلند کې ثبات او طبیعي والي
- ❖ شخصي استقلال او د ځانوالۍ احساس
- ❖ د روحاني او عرفاني تجربو درلودل
- ❖ له نورو انسانانو سره هم زړیتوب او د علاقې او عاطفې شتون
- ❖ د خلاق او نوښتګر نظر او لیدلوري درلودل
- ❖ لوړه اجتماعي علاقه...
- ❖ د پلمو، بهانو او لانجو د شاته وهلو او هېرولو خوا ته تمایل

(c) ketabton.com: The Digital Library

❖ د نورو انسانانو د غوره ځانګړتیاؤ د یادلو او لیدلو خوا ته تمایل
❖ د خپلو افکارو او احساساتو مسئولیت منل

... دا ټول هغه ټکي دي، چې مازلو یې «انساني کمال» ګڼي او زیاتوي، هغه اشخاص چې له رواني مړاویتوب او ذهني ګډوډۍ سره مخ دی، له پورتنیو ځانګړتیاو او مشخصاتو څخه په فاصله کې دي.

مازلو په خپل یوه تحلیل کې د وېرې او ډار په باب چې د انسان د هیجاناتو له ډلې څخه دي، یوه نوې خبره لري او وايي: « موږ لکه څنګه چې له خپلو ناوړه خصوصیاتو څخه وېره لرو، همداسې له خپلو غوره خصوصیاتو څخه هم په وېره کې یو. ښايي زموږ لپاره په ژوند کې یو مهم کار یا یو اوچت ماموریت مخکې وړل، زیات د وېرې او ډار وړ وي. له همدې امله ژوند د خورا معمولي کارونو په ترسره کولو کې تېروو...موږ چې کله په خپل ځان کې لویې وړتیاوې وینو، نو همغه وخت د خپلې وېرې او حیرانتیا له مخې دوه زړي کېږو. »

مازلو به د تدریس پرمهال له محصلینو پوښتنې کولې او ویل به یې له تاسو څخه کوم یو غواړي په راتلونکي کې ولسمشر شي؟ یا له تاسو څخه کوم یو غواړي د البرټ شوایتزر په شان الهام ښونکی اخلاقي رهبر شي؟ خو کله به چې محصلینو ددغو پوښتنو له ځوابولو څخه د شرم احساس کاوه، مازلو به ورته ویل، که چېرې په تاسې کې کوم یو ولسمشر نه شي، نو څوک به کېږي؟ دغه ټول هغه محصلین وو، چې تمه یې وه، په راتلونکي کې ورنه اروا پوهان جوړ شي. مګر مازلو به له هغو څخه پوښتل، چې دا به څه ګټه ولري، چې هسې معمولي اروا پوهان درنه جوړ شي. مازلو له محصلینو سره په دغه کشمکش کې پوهېدو، نوځکه به یې ویل: « ځینې وګړي د لویۍ او اوچت ژوندانه له درلودلو او هغو ته د رسېدلو له پلټنې څخه پرهېز کوي. ځکه چې دوی له دې څخه وېرېږي، چې زیات غوښتونکی ښکاره نه شي. خو دا په واقعیت کې هسې یوه بهانه او تېښته ده. که پام وکړو، موږ د خپل ځان لپاره

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډېر ټيټ او کوچيني هدفونه ټاکو، دا ځکه چې د اوچت کېدو احتمال د عادي انسانانو په زړونو کې د يو ډول وېرې او ډار فضا ايجادوي.»

د دغې مسئلې د حل لپاره مازلو څرګندوي:

«موږ بايدد لويو هدفونو په ټاکلو کې توازن ولرو او پښې مو بايد پرځمکه وي. ځينې وګړي دغه توازن نه مراعاتوي. يا ځان پرځمکه پورې نښلوي او يا له ځمکې څخه تر اندازې زياته فاصله غوره کوي. خو که چېرې موفقو خلکو ته ځيرشو، دوی دغه دواړه توکي ترکيبوي. يعنې اسمان هدف ټاکي او د ځمکې پرمخ ګام اخلي. په دې معنا چې اوچت هدف ټاکي او له واقعيتونو سره سم او محکم ګام اخلي.»

د مازلو په څېړنو کې دده «**هرم**» ځانګړی نوم لري. ده دغه هرم په خپل مشهور اثر «شخصيت او انګېزه» کې راوړی دی. مازلو د انسان ټولې اړتياوې په دغه هرم کې ډلبندي کړې دي. دا هرم پينځه طبقې لري، چې په ټيټو طبقو کې يې دده په اند، ساده، خو زياتې حياتي اړتياوې راوړې او په لوړو طبقو کې يې پېچلې، خو په تدريج سره کمې حياتي اړتياوې ذکر کړې دي، په دې ترتيب د لوړو طبقو اړتياوې هغه وخت د شخص د پاملرنې وړ ګرځي، چې د ټيټو طبقو اړتياوې يې تر يوه بريده پوره شي. کله چې د يوه شخص د ښکته طبقو اړتياوې پورې کېږي، نو ښکته طبقو ته په تدريج د شخص پاملرنه راکمېږي او پورته طبقو ته يې پاملرنه زياتېږي، خو که چېرې په ناڅاپي توګه په ښکته طبقو کې يوه تشه، يا يوه اړتيا او يا يوه ستونزه سر راپورته کړي، شخص په موقتي ډول د پورتنيو طبقو اړتياوې يوځل پرېږدي او په ښکتنيو طبقو کې د اړتياو يا ستونزو بهير ته لومړيتوب ورکوي. د مثال په توګه که شخص په يوه شديده ناروغۍ اخته شي، نو څنګه چې د روغتيا مسئله په ښکته طبقو او بنسټيزو او حياتي اړتياؤ کې ځای لري، نو شخص هم خپله زياته انرژي د ژغورنې لارو ته ځانګړې کوي. کله يې چې دغه ستونزه حل شي، بيا بېرته خپله انرژي لوړو طبقو ته رهبري کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددغه مطلب د ښې پوهېدنې لپاره د مازلو د هرم پېنځه طبقې په لاندې ډول راوړو:

- ← لومړۍ طبقه: **جسماني او فيزيولوژيکي اړتياوې.**
لکه: (خوراک، څښاک، تنفس کول، خوب کول، جسمي او رواني تعادل او نور)
- ← دوهمه طبقه: **امنيتي اړتياوې.**
لکه: (شخصي، مالي او وظيفوي خونديتوب، له حوادثو او ناروغيو څخه د ځان او کورنۍ امن او دژوندانه د چلښت امکانات)
- ← درېيمه طبقه: **اجتماعي اړتياوې.**
لکه: (دوستي، کورنۍ، دنده او په ټولنه کې ځانګړي موقف درلودل)
- ← څلورمه طبقه: **د رضايت، احترام او درناوي اړتياوې.**
لکه: (ځان ته احترام، نورو ته احترام، له ځانه رضايت، له نورو رضايت، باطني آرامښت، پرځان باور، د نورو د درناوي وړ واقع کېدل، په عقدو کې نه ښکېلېدل او نور...)
- ← پېنځمه طبقه: **د ځان هسکولو او ځان جوړولو اړتياوې.**
لکه: (ځان ته انګېزه ورکول، خپل استعدادونه غوړول، مثبت چلند، خپل خلاقيتونه تعقيبول، اخلاقي اړخونه پياوړي کول، د واقعيتونو په رڼا کې دفکر او عمل اهل پاتې کېدل او نور...)

د مازلو پورتنۍ څرګندونې په لاندې شکل کې ليدلی شئ:

(c) ketabton.com: The Digital Library

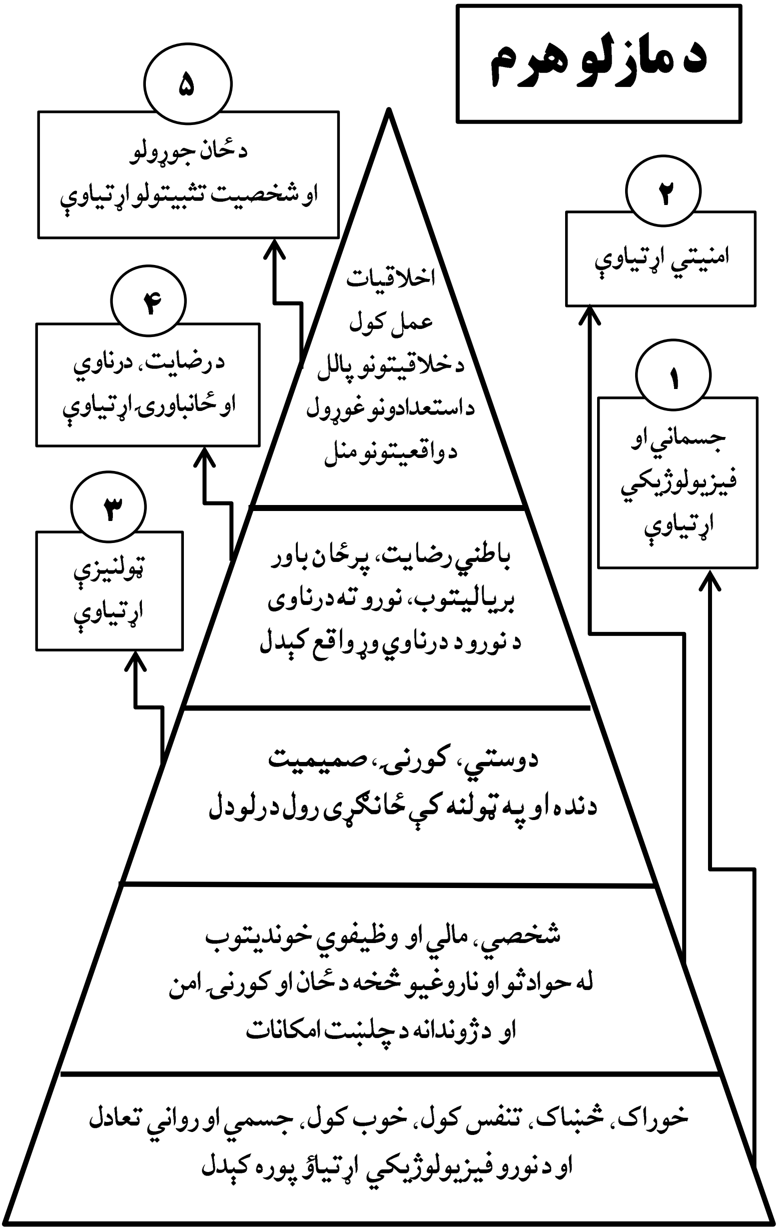

(c) ketabton.com: The Digital Library

کارل یونګ

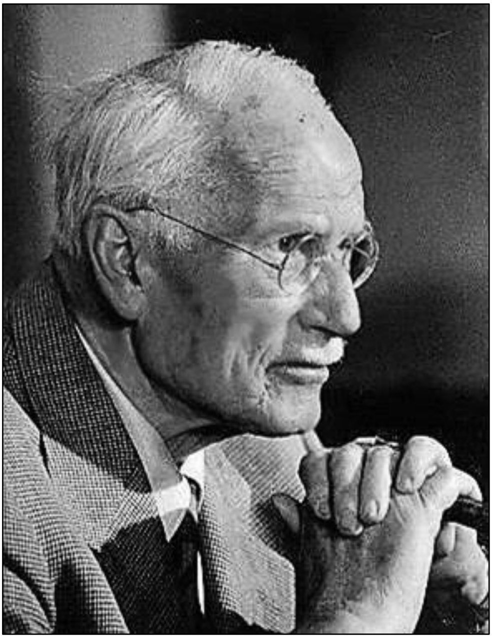

(هغه رسۍ چې زموږ سرنوشت په هغو ځړېږي، ورځ په ورځ تنګېږي او دا طبیعت نه دی، بلکې د انسان خپل نبوغ دی، چې دا رسۍ یې د انسان په غاړه کې وراچولې ده.)

کارل یونګ

(اسمان نور د فزیکپوهانو لپاره په فضا بدل شوی، خو زموږ زړونه لا په ژورو تیارو کې ډوب دي او یوه پټه او ناڅرګنده نارامي مو د وجود ریښې سېزي.)

کارل یونګ

(دهر شي په وړاندې چې مقاومت وکړئ، نورهم ضد او ځېل کوي او ستاسو په وړاندې درېږي)

کارل یونګ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډاکتر کارل ګوستاو يونګ (Carl-Gustav-Jung) د سويس هغه وتلی اروايپوه دی، چې اثار او افکار يې د نړۍ په کچه شهرت لري. نوموړی د اروايپوهنې په تاريخ کې د تحليلي اروايپوهنې بنسټګر بلل کېږي.
تحليلي اروايپوهنه د روانکاوۍ يا اروا شننې مکتب ته يو بل لوری ورکوي. کارل يونګ مخکې له دې چې د تحليلي اروايپوهنې موضوع رامنځته کړي، د «زيګموند فرويد» ملګری او د هغه د اروا شننې سرسخت پلوی ؤ. همدا لامل ؤ، چې هغه مهال به ده ته فرويد د خپل ځای ناستي او وليعهد خطاب کاوه.

❖ ❖ ❖

پروفيسور کارل يونګ په **۱۸۷۵**م کال د سويس د «کېسوېل» ښار په يوه کوچيني کلي کې چې د «راين» له مشهور ځړوبي يا ابشار سره نږدې واقع دی نړۍ ته راغی. ده د خپل ماشومتوب دوره په يوازيتوب او خواشينۍ کې تېره کړه. پلار يې يو بدخلقه او غوسه ناک کشيش ؤ او مور يې له رواني ستونزو سره لاس او ګرېوان وه. په دې توګه يونګ له خوښۍ څخه په يوه تش کورني چاپېريال کې رالوی شو. نوموړي ان د خپل ماشومتوب په کلونو کې د خپلې کورنۍ په ناسم وضعيت پوهېده، تل به له ځانه سره فکرونو په مخه کړی ؤ او له ګڼو اندېښنو او ګومانونو سره به په خپله باطني دنيا کې ډوب ؤ.
ده به خپل ډېره څه د خپلو باطني خيالاتو او تمايلاتو له مخې ترسره کول. ښوونځي ته تګ، هلته درس لوستل او بيا پوهنتون ته لاره پيدا کول، هغه څه وو، چې دده ذهن به يې بوخت ساته. هغه وخت چې نوموړي د پوهنتون لپاره تياري نيوه، يوه شپه يې خوب ليده، چې له تاريخ څخه د مخکې دورو د حيواناتو په هډوکو پسې کيندنې کوي. ده له وېښېدو سره سم خپل خوب داسې تعبير کړ، چې بايد د طبيعي علومو په برخه کې لوړې زده کړې وکړي. ده يو بل ځل هم دې ته ورته خوب ليدلی ؤ. چې ترځمکې لاندې په يوه غار کې ګرځي راګرځي. يونګ خپل تحصيلي راتلونکی د همدغو خوبونو پراساس غوره کړ او ترشعور لاندې يې د تحت الشعور څېړل خپل کار وباله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یونګ په ۱۸۹۵م کال چې عمر یې د ۲۰ کالو په شاوخوا کې ؤ د سویس د «باسیل» پوهنتون د طب پوهنځي ته بریالی شو، خو کله چې یې یو کال زده کړه وکړه، نو پلار یې چې د پروتستان د مذهب پادري ؤ، مړ شو. دغې پېښې یونګ له کورنیو ناخوالو او اقتصادي ستونزو سره مخ کړ. خو ده خپل ځان ونه بایله. ناخوالې یې وزغمې، له دوستانو یې پیسې قرض کړې او پوهنتون یې په بریالیتوب سره پای ته ورساوه. نوموړی تر فراغت وروسته په ۱۹۰۰م کال د زوریخ ښار د «بورګولتسلي» په روغتون کې د طبابت په دنده وګمارل شو.

ده د خپلې همدغې دندې په لړ کې له یوې سویسۍ پېغلې سره واده وکړ او د «کوسناخت» په ښار کې یې د ځان لپاره یو لوی کور جوړ کړ. یونګ پنځه کاله په دغه دنده پاتې شو، وروسته د «زوریخ» د پوهنتون استاد وټاکل شو. ده ځو کاله دغه دنده هم ترسره کړه، خو وروسته یې استعفا ورکړه او په خصوصي ډول یې د طبابت کارونو او د ارواپوهنې په اړه مطالعو ته دوام ورکړ.

یونګ لا په پوهنتون کې ؤ، چې د نامتو ارواپوه زیګموند فروید له اثارو سره اشنا شو. ده د کار په موده کې هم د فروید کتابونه لوستل، په ځانګړې توګه د فروید د خوبونو د تعبیر کتاب یې خورا پر زړه پورې ؤ. په همدې اساس په ۱۹۰۶م کال کې یې د «وین» ښار ته د فروید د لیدو لپاره سفر وکړ. هلته یې له فروید سره لیدنه کتنه وشوه او په دغه لومړۍ لیدنه کتنه کې یې په خورا تلوسه او علاقه ۱۳ ساعته خبرې اترې سره وکړې.

له دې وروسته یونګ د فروید د روانکاوۍ یا ارواپلټنې د مکتب ترټولو فعال غړی شو او د فروید د رامنځته کړې موضوع لپاره یې چې له تحت الشعور څخه عبارت وه کار او څېړنې پیل کړې. په ۱۹۰۹م کال یونګ له فروید سره یوځای امریکا ته سفر وکړ، هلته یې د «کلارک» پوهنتون په یاد غونډه کې ګډون وکړ او دواړو یکې خپلې ویناوې واورولې.

د څېړونکې په اند، یونګ مخکې له دې چې له فروید سره ملګری شي، شهرت ته رسېدلی ؤ. په دې اساس کله چې موږ د ارواپوهنې په تاریخ کې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

اروا پلټنې له مکتب څخه خبرې کوو، نو تر فروید وروسته د کارل یونګ نوم د یادلو وړ دی. یونګ که څه هم د روان شننې په بهیر کې د فروید شاګردي منله، خو ان له راپیل څخه د فروید د یولړ څرګندونو منل ورته ستونزمن او حتی ناممکن بریښېدل.

فروید په خپلو اروا پوهنیزو څېړنو کې د انسان جنسي غریزې ته زیات ارزښت ورکاوه، خو یونګ ته د فروید دغه ډول څرګندونې افراطي ښکارېدې او هڅه به یې کوله چې خپل دغه شک او تردید له فروید څخه پټ وساتي. یونګ به چې د لاشعور په باب نورو برسېرونو ته لاس اچاوه، نو له دغه ټکي څخه به ناراحته ؤ، ځکه پوهېده، که چېرې خپل نظریات خپاره کړي، نو د فروید له نظریاتو سره به په توپیر کې واقع شي او د اړیکو په خرابې به پای ته ورسېږي. نوموړي له همدې امله د خپل کتاب په لیکلو کې زړه نازړه او ټکنی ؤ. خو بالاخره یې کتاب خپور کړ او څه یې چې اټکل کاوه، همغسې پېښ شول.

په ۱۹۱۴م کال د فروید او یونګ ترمنځ اختلافات زیات شول او یونګ د اروا شننې د نړیوالې ټولنې له غړیتوب څخه استعفا ورکړه. دغه بېلتون د یونګ په ژوند او کارونو کې یوه لویه پېښه ګڼل کېږي، چې په خپل ځای سره ددې لامل شوه، چې دده وکولی شول، په یوازې سر د نویو مسایلو په اړه څېړنې وکړي او نوي اثار او افکار رامنځته کړي. د یونګ د اثارو له ډلې څخه موږ دده دلاندې مشهورو کتابونو نومونه یادولی شو:

- (د اروا پوهنې ټیپونه)
- (د ځان ناخبره ضمیر اروا پوهنه)
- (د بدلون سمبولونه)
- (اروا پوهنه او دین)
- (اروا پوهنه او کیمیاګري)
- (زړې نمونې او ټولیزه ځان ناخبري)

(c) ketabton.com: The Digital Library

یونګ ان د ماشومتوب له دورې څخه د لرغونو ځایونو، تاریخي پېښو او اساطیرو سره مینه درلوده، له همدې امله یې په ۱۹۲۰م کال چې عمر یې د ۴۵ کالو په شاوخوا کې ؤ، د افریقا لویې وچې ته سفرونه وکړل. له دغو سفرونو څخه دده موخه د لرغونې اریایي سیمو، قومونو او اساطیرو څېړل وو. دده د یادو څېړنو ځرک موږ په هغه کتاب کې چې «انسان او د هغه سمبولونه» نومېږي او دده او شاګردانو له خوا یې لیکل شوی لیدلی شو.

نوموړی د دغې پوښتنې چې وایي: «څنګه لومړنیو انسانانو د طبیعي پېښو لکه لمر، غروب، د میاشتو او موسمونو د بدلون د تعریف او توصیف لپاره اوږده داستانونه جوړول؟» په ځواب کې ویلي:

« د طبیعي مسایلو په هکله د خیالي کیسو جوړول، یوازې د هغو د فزیکي ستاینې لپاره نه وې، بلکې ظاهري نړۍ به یې د باطني نړۍ د درک لپاره په کاروله.» لکه څرنګه چې انسانانو د تاریخ په اوږدو کې خپل احساسات، عواطف، ذهني کیفیات، عقدې، هیلې، له کایناتو څخه بېلابېل برداشتونه د کیسو، اسطورو، شعرونو او نورو سمبولیکو ټکو په بڼه څرګند کړي، نو ددې ترڅنګ چې د هغه تاریخي ماحول پېښې، حالت او تصویر، زموږ مخې ته ږدي، بلکې د هغه مهال د انسان له باطني او رواني حالت څخه مو هم خبروي. د یونګ او دده د شاګردانو هغه ګډ اثر چې «انسان او د هغه سمبولونه» نومېږي، نه یوازې یې د اروا پوهنې په څېړنیز بهیر اغېز شیندلی، بلکې د سمبولیکو ادبیاتو په تشریح او توضیح کې یې هم خپل رول ادا کړی دی.

څرګنده ده، په ادبیاتو کې چې کومې خبرې کېږي، له تشبې، کنایې او سمبول څخه به خالي نه وي. په ادبیاتو او حتیٰ زموږ په ورځنیو خبرو اترو کې سمبولیک بیان یا په خبرو کې سمبولونه راوړل، د کارل یونګ له نظره یوه داسې هڅه ده، چې د انسان له تحت الشعور سره تړا لري. یونګ وایي: (یوه کلمه یا شکل هغه مهال سېمبولیک ګڼلی شو، چې له خپلې ښکاره او مخامخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

معنا پرته په بل څه هم دلالت وکړي. سېمبول ناخودآګاهي «لاشعوري» اړخونه لري، چې هېڅکله په دقیقه توګه تعریف شوی نه دی...) شعري سېمبولونه، لېوال

❖❖❖

کارل یونګ لکه مخکې چې یادونه وشوه، د تحت الشعور یا ځان ناخبره ذهن موضوع ته انکشاف ورکړ او په دې برخه کې یې یوه بله موضوع د «جمعي ناخودآګاه» یا «ټولیزې ځان ناخبری» په نوم رامنځته کړه.

یونګ له لویه سره د انسان د ذهن ځان ناخبرې برخې ته پر دوو سطحو قایل شو. لومړی «شخصي ځان ناخبري» او دوهم «ټولیزه ځان ناخبري»

شخصي ځان ناخبري یې هغه برخه وګڼله، چې په هغو کې دیوه انسان د فردي ژوندانه هغه شا ته وهل شوې تجربې، خاطرې، عقدې او ناخوړبه شوې هیلې پرتې دي، چې نور د ذهن په ځان خبره برخه یا شعور کې ورته لاس رسی نه کېږي. د یونګ په اند، په دغه برخه کې شته جزیات په اسانۍ سره کېدای شي، د ذهن ځان خبرې برخې یا شعور ته راوغځېږي او د انسان چلند تر اغېز لاندې راولي. په دې بنسټ دغه برخه یا «شخصي ځان ناخبري» دومره ژوره نه ده.

ددې په مقابل کې «ټولیزه ځان ناخبري» هغه برخه ده، چې تر ټولو ژور موقعیت لري او د انسان لپاره ترشخصي ځان ناخبرۍ ډېره نااشنا او مبهمه ده. په دغه برخه کې د پخوانیو نسلونو ګڼې تجربې او تمایلات ځای لري، چې د انسان ګڼو اعمالو ته لوری ورکوي. انسان که وغواړي او که ونه غواړي د هغوی اغېز ورباندې پروت دی او څرنګه چې انسان لا تر اوسه د طبیعت یوه برخه او جز دی او له خپلو ریښو سره ارتباط لري، نو هرډول نظریه یا ټولنیز نظام چې د انسان ارتباط د ژوندانه له ازلي تصاویرو سره قطع کوي، نه یوازې دا چې فرهنګ نه دی، بلکې انسان ته د یوه زندان او غوجل د جوړولو حکم لري.» د یونګ په باور، د بېلابېلو خاصیتونو کومې نمونې چې په موږ کې شته، په فطري توګه زموږ د رواني تجربو ټاکونکې دي، چې هر فرد دې ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

چمتو کوي، څو داسې چلند وکړي، لکه دده اجدادو چې په ورته موقعیتونو کې له ځانه ښوده.

په دې ترتیب (سېمبولونه یوازې په شخصي ځان ناخبرۍ یا فردي ناخوداګاه کې نه رامنځته کېږي، ډېر ځله په ټولیزه ځان ناخبرۍ یا جمعي ناخوداګاه کې هم تلپاتې سېمبولونه سر راپورته کوي. چې د بشر په ګډ تاریخ کې د ډېرو انسانانو لپاره ګډ مفهوم تداعي کوي... نوي او فردي سېمبولونه د فردي ځان ناخبرۍ زېږنده دي، چې د یوه وګړي په رواني تجربو کې ریښه لري، خو که چېرې دغه سېمبول بیا او بیا کارول کېږي، نو د ګډو قرار دا دي سېمبولونو بڼه خپلوي. د انسانانو ګډ رواني میراث او د ټولیزې ځان ناخبرۍ ارثي مشترکات د یوه وګړي له رواني تجربو، د هغه په فردي ناخوداګاه کې زېرمه شوې عقدې، غوښتنې، غریزې، شاته وهل شوي او ځپل شوي عواطف، احساسات او فکرونه، همداراز له قومي شعور څخه په میراث وړل شوي ارزښتونه او باورونه د یوه انسان د تحت الشعور منځپانګه جوړوي) شعري سېمبولونه، لېوال

❖❖❖

په عمومي ډول د کارل یونګ د تحلیلي اروا پوهنې موضوعاتو نه یوازې د اروا پوهنې څېرکې رنګین کړي، بلکې د علومو په ځینو نورو څانګو کې لکه مذهب، هنر، تاریخ او ادبیاتو کې یې هم ځانګړې اغېز پرېښودی.

د اروا پوهنې په پانګو کې د افرادو شخصیتونه څېړل او ډلبندي کول، یوه توده موضوع ده، چې یو شمېر اروا پوهانو وربانديې کار کړی دی. په دغو اروا پوهانو کې د «کرچمر»، «شلډون» او «کارل یونګ» ډلبندۍ خورا مشهورې دي. یونګ د انسان شخصیت د اجتماعي چلند له مخې پر دوو برخو وېشلی دی: «ظاهر پلوه او باطن پلوه»، چې په لاندې ډول یې لنډه یادونه کوو:

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱: ظاهر پلوه:

کارل يونګ د ظاهر پلوه «بيرون ګرا» شخصيتونو خصوصيات دا بولي، چې دوی حال ته د آينده په نسبت ترجيح ورکوي، د اشياؤ، واقعاتو او اشخاصو ظاهري بڼې ته د ماهيوي او کيفي ارزښتونو په پرتله زيات اهميت ورکوي، ژر تصميم نيسي او ژر عمل کوي؛ د عواقبو نتيجو ته ډېر نه ګوري؛ د توافق منلو ځواک يې غښتلی وي، د ټولنيز ګډ ژوند او ټولنيزو فعاليتونو او حاصلاتو څخه زيات لذت وړي او د افرادو سرګرمي او ظاهري فعاليت د دوی د خوښۍ سبب ګرځي.

۲: باطن پلوه:

يونګ باطن پلوه«درون ګرا» اشخاص هغه بولي، چې د حال په پرتله راتلونکي ته زيات ترجيح ورکوي، د ژر تصميم نيونې او عمل پرمقايسه، غور او تدبير ته زيات اهميت ورکوي او په رسمي او غير رسمي وظايفو کې تل د اصولو او قانون پابند وي. باطن پلويان د ظاهري مسايلو په انډول د حقايقو او واقعاتو د قوانينو او داخلي روابطو د کشف موضوع ته زيات اهميت ورکوي؛ دوی اکثره په فکر او خيال کې ډوب وي؛ د علمي کارونو په پرتله ذهني کارونو کله پلانونې، نقشې اچونې او د مسايلو د حل او فصل په موخه د تحليل او توضيح پلويان دي. د کارل يونګ په اند: دغه ډول اشخاص تر ډېره بريده ګوښه ګير او له منل شويو او باوري کسانو پرته له نورو خلکو سره د چندان زياتې ناستې پاستې مينه وال نه وي.

کارل يونګ د باطن پلوه (introverts) او ظاهرپلوه (extroverts) شخصيتونو په اړه په خپلو نورو ليکنو کې يو شمېر نورې ځانګړنې هم يادې کړې دي، چې د اسانۍ لپاره يې په لاندې جدول کې په پرتليز ډول ستاسو مخې ته ږدو:

(c) ketabton.com: The Digital Library

باطن پلوه	ظاهر پلوه
← خپلو افکارو او احساساتو ته یې پام وي.	← افرادو او اشیاؤ ته پاملرنه کوي.
← د راتلونکي لپاره اندېښمن وي.	← په اوس کې ژوند کوي.
← معمولاً محافظه کار وي.	← د بنسټيزو اصلاحاتو پلوی وي.
← اصول او معیارونه تر اعمالو مهم گڼي.	← په خپله اعمالو ته پاملرنه کوي.
← له ویلو څخه په لیکلو کې گړندی او بریالی وي.	← په روانۍ او راحتۍ سره خبرې کوي.
← د کتابونو او مجلو مینه وال وي.	← د سپورټ او حرکي فعالیتونو مینه وال وي.
← د علتونو او عواملو د څېړلو او سپړلو خوا ته تمایل لري.	← د محسوس جهان او عیني پدیدو لیدلو او کتلو ته زیات تمایل لري.
← خپل وخت زیاتره په تحلیل او نقشه اچولو تېروي او په ځنډ سره د عمل ډگر ته مخکې کېږي.	← ژر تصمیم نیسي او ژر د عمل ډگر ته ننوځي.
← تقریباً گوښه گیر او په ځنډ سره ملگرتیا جوړوي.	← ژر ملگرتیا جوړوي او له خلکو سره د زیاتې ناستې پاستې مینه وال وي.
← ذهني ارزښتونو یا ذهني عواملو ته زیاته پاملرنه کوي.	← عیني ارزښتونو یا عیني عواملو ته زیاته پاملرنه کوي.
← د پیسو ساتلو او د هغو دقیق مصرف ته لومړیتوب ورکوي.	← د پیسو په مصرفولو باندې یې ښه لاس گرځي.
← احساسات یې په اسانۍ سره اغېزمن کېږي.	← ډېر حساسیت نه ښیي، بلا پسې وي.
← علاقه لري، چې کارونه یې د ستاینې وړ واقع شي.	← د ستاینو تر اغېز لاندې نه راځي.
← په اسانۍ سره نه خاندي.	← خندېدلو ته زیات چمتووالی لري.
← په اندېښنو او تشویش کې ژر لوېږي.	← ډېر د غم او اندېښنې په کیسه کې نه وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کارل یونګ د دغه ډول شخصیتي اړخونو په رامنځته کېدلو کې ځینې لاملونو ته ګوته نیسي او وایي: «شخصیتي توپیرونه له هغو اعمالو څخه سرچینه اخلي، چې موږ ته د عیني نړۍ یا ذهني نړۍ پر خوا مخه راکوي. دغه اعمال عبارت دي له، احساس، تفکر، هیجان او شهود څخه. احساس د مادي شیانو شعوري درک ته ویل کېږي. تفکر یوه ادراکي مرحله ده، چې معنا او درک منځته راوړي. هیجانات ذهني مرحلو ته ارزښت ټاکي او شهود په یوه ځان ناخبره یا لاشعوري وضعیت کې د اخیستنو او پوهېدنو په مفهوم دی... تفکر او احساسات د ځواب ورکولو منطقي صورتونه دي، چې عقل او قضاوت ته لوری ورکوي او احساس او بصیرت بیا غیرعقلاني شی دي، چې په عیني شیانو او محرکې نړۍ پورې تړلي دي.»

د اوراپوهنې په تاریخ کې د علمي اروا پوهنې منځته راتګ ، د یونګ تحلیلي اروا پوهنه یوڅه کم رنګې کړه. له یوې خوا تر ۱۹۶۶م کال پورې د یونګ زیاتره کتابونه په انګلیسي ژبه نه وو ژباړل شوي. ښایي لامل به یې دا ؤ، چې دده په نظریاتو کې اساطیر او داسې نور مواد وو او له بلې خوا یونګ د فروید په پرتله له کم جذابیت څخه برخمن ؤ، خو له دې سره سره دده تحلیلي اروا پوهنه د فروید بزم په پرتله له کم انتقاد سره مخامخ شوې ده. دا ځکه چې نوموړي د فروید په پرتله د انسان پر وړاندې خوشبینانه نظر درلود. دا او دې ته ورته لاملونه دي، چې کارل یونګ د ارواشننې په بهیر کې تر زیګموند فروید وروسته دوهم مقام لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کارل راجِـرز

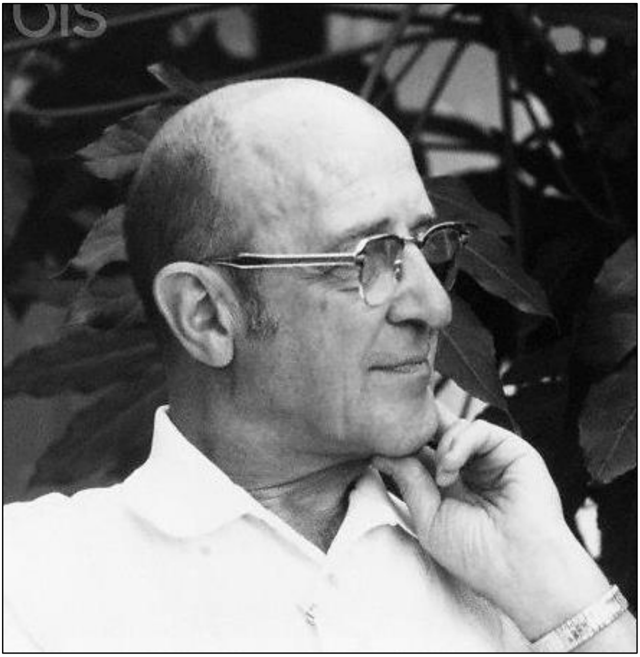

(د خپل کار په لومړیوکې به مې له ځانه دا پوښتنه کوله، چې «څرنګه کولی شم، ددغه سړي درملنه وکړم او یا یې رواني حالت ته بدلون ورکړم»، مګر اوس مې دا پوښتنه په دغه بڼه اړولې ده، چې «څرنګه کولی شم، چې له دغه سړي سره یوه داسې رابطه ټینګه کړم، چې هغه وکولی شي، له دغې رابطې څخه د خپلې شخصي ودې لپاره استفاده وکړي.) **کارل راجِـرز**

(د انسان هر هدفن چلند د هغه له عواطفو سره ملګری دی او عواطف عموماً د چلند منځته راتګ اسانه کوي.) **کارل راجِـرز**

(c) ketabton.com: The Digital Library

کارل راجرز (Carl Rogers) د امریکا هغه پیاوړی اروا پوه دی، چې د اروا پوهنې په تاریخ کې د روان درمانۍ یا اروا درملنې د پلار په نوم شهرت لري. نوموړی د «آبراهام مازلو» په څېر د انسان پالې اروا پوهنې یوه مخکښه څېره ګڼل کېږي. دده د «فردمحورۍ» له نظریاتو څخه په «مخاطب محوره درملنو» او «شاګردمحوره زده کړو» او نورو ټولنیزو سازمانونو کې زیات استقبال شوی دی. نوموړي د امریکا په بېلابېلو پوهنتونونو او نورو علمي مراکزو کې د اروا پوهنې استادي کړې او د خپل ۸۵ کلن ژوند په اوږدو کې یې ګڼې مقالې او کتابونه لیکلي دي. دغه په کار راتلونکی اروا پوه د ژوند په وروستیو کې د هغو سوله ایزو هڅو له امله چې د جنوبي افریقا او شمالي ایرلنډ د شخړو د ختمولو لپاره یې وکړې، د سولې د نوبل د جایزې لپاره هم نوماند شوی دی.

❖❖❖

کارل راجرز په ۱۹۰۲م کال د شیکاګو په «اوک پارک» کې زیږېدلی دی. پلار یې «والټر» نومېد او انجنیر ؤ او مور یې «جولیا» نومېده، دوی دواړو شدید مذهبي تمایلات درلودل، خو له اقتصادي اړخه یې ښه ژوند درلود. دوی شپږ اولادونه درلودل او راجرز پکې څلورم ؤ. راجرز او نورو ورونو ته به یې مور او پلار اجازه نه ورکوله، چې د غریبو او معمولي کورنیو له ماشومانو سره ناسته ولاړه ولري، ځکه د دوی په اند هغوی زیاتره په ناسمو کارونو بوخت وي. راجرز د همدغې لاربښوونې له مخې خپل ماشومتوب په ګوښه ګیرۍ کې تېر کړ او تل به یې د خپل یوازیتوب شېبې د کتابونو پرمطالعې باندې ډکولې. راجرز په همغه ځای کې د «هولمز» لومړني ښوونځي ته واستول شو. په دغه ښوونځي کې د امریکا د نوبل جایزې ګټونکی لیکوال «ارنسټ همینګوې» هم دده ټولګیوال وو.

کله چې د راجرز عمر ۱۲ کلنۍ ته ورسېد، کورنۍ یې د شیکاګو په یوه څنډه کې کرنیزه ځمکه واخیسته او هملته یې خپل کور ولېږداوه، خو دا په

(c) ketabton.com: The Digital Library

دې معنا نه وه، چې ګواکې دوی هلته په ټیټه کچه ژوند غوره کړ، بلکې په نوي او عصري بڼه يې کور جوړ کړ او د نورو بوختياؤ ترڅنګ يې کرنيز فعاليتونه هم پيل کړل.

راجرز له دې سره چې له وروڼو سره به يې د خپل کور شاخوا د کر کيلې کارونه کول، خو په ښوونځي کې هم يو ممتاز زده کوونکی ؤ. په ۱۹۱۹م کال کې نوموړي د ښوونځي دوره پای ته ورسوه، وروسته يې په ښونمرو د «ويسکانيسن» پوهنتون ته لاره پيدا کړه او د کرنې په رشته کې يې زده کړه پيل کړه.

راجِرز د پوهنتون په لومړيو کلونو کې په مذهبي چارو کې خورا فعال ؤ. نوموړی په ۱۹۲۲م کال له ۹ تنو نورو محصلينو سره د چين په پکن کې د WSCFC په کنفرانس کې ګډون وکړ، دغه شپږ مياشتني سفر په راجِرز باندې ژور اغېز وکړ. دی په چين کې د بېلابېلو مذهبونو او کلتورونو له خلکو سره اشنا شو. ده ته له چين څخه د راتګ پر مهال په کښتۍ کې ناڅاپه په ذهن کې ورغلل، چې مسيح بايد خدای نه وي، بلکې د نورو انسانانو په شان بايد يو انسان وي. ده پرېکړه وکړه، چې نور خپل کور ته ولاړ نه شي. همغه وو، چې له رسېدو سره سم يې مور او پلار ته ليک واستاوه، چې نور نه غواړي د پروتستانيسم په مذهب کې بند پاتې شي. په دې ډول راجِرز د پروتستانيسم له افراطي مذهبه لاس واخيست او په پوهنتون کې يې هم د کرنې پرځای د تاريخ پوهنځی غوره کړ. ده په ۱۹۲۴م کال د ۲۲ کلنۍ په عمر له ياد پوهنتون څخه د ليسانس برې ليک ترلاسه کړ.

زاجرز له پوهنتون څخه تر فراغت وروسته د «هلن اليوت» په نوم له يوې ښځې سره واده وکړ، له دغې مېرمنې د نوموړي دوه اولادونه پيدا شول، «ډېويډ» په ۱۹۲۶م کال او «ناتالي» په ۱۲۲۸م کال کې، چې وروسته يې زوی «ډېويډ» طبي ډاکتر شو او لور يې «ناتالي» څېړونکې شوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

راجِرز په خپلو زده کړو بسنه ونه کړه او د نوروزده کړو لپاره یې د «کلمبیا» پوهنتون ته مخه کړه او د «بالیني یا کلینکي اروا پوهنې» په څانګه کې یې زده کړې پیل کړې. په ۱۹۲۸م کال کې یې فوق لیسانس او په ۱۹۳۱م کال کې د دوکتورا یا Ph.d د سند په ترلاسه کولو بریالی شو. ده په ماشومانو کې دشخصیت د تنظیم او جوړښت په اړه خپل تیزس ولیکه.

راجِرز په اروا پوهنه کې د دوکتورا تر اخیستو وروسته دنیویارک په «روچسټر» کې د ماشومانو د مطالعې په دیپارتمنت کې په کار پیل وکړ. په همدغه وخت کې نوموړی د «**آلفرډ آدلر**» د نظریاتو تر اغېز لاندې راغی.

راجِرز تردې وروسته د څه مهال لپاره دمشورې په مرکز کې داروا پوه په توګه دنده ترسره کړه، ده په همدغه وخت کې خپل لومړنی کتاب «دزیانمنو ماشومانو بستري درملنه» په نوم ولیکه. نوموړی ددغه کتاب له خپرېدا سره سم په ۱۹۳۹م کال د «اوهایو» په پوهنتون کې د بالیني اروا پوهنې استاد وټاکل شو.

راجِرز په ۱۹۴۲م کال د «مشوره او رواني درملنه» په نوم یو بل کتاب ولیکه. د کتاب چاپوونکې ادارې په لومړي سر کې ددغه کتاب خپرولو ته چندان زړه نه کېده او فکر یې کاوه چې ایله به ۲۰۰۰ ټوکه راته وپلورل شي، خو کله چې یې یوځل چاپ کړ، ډېر ژر ورسره ختم شو، نو یې څوځله بیا چاپ کړ، په دې ډول نوموړی کتاب د څوکلونو په اوږدو کې تر ۷۰۰۰۰ ټوکو پورې وپلورل شو.

راجِرز له ۱۹۴۵م نه تر ۱۹۵۷م کال پورې د «شیکاګو» پوهنتون د مشورې له مرکز سره همکاري درلوده. له دې وروسته د «ویسکانسین» پوهنتون ته ولاړ او په ۱۹۵۷م کال کې یې د «وسټرن» د رفتاري علومو له مؤسسې سره د دایمي غړي په توګه ځان شامل کړ.

راجِرز له ۱۹۶۸م کال کې د کالیفرنیا په «لاجولای» کې د امریکا د بشري مطالعاتو د مرکز علمي غړی شو . په ۱۹۸۶م کال د امریکا د

(c) ketabton.com: The Digital Library

اروا پوهانو د انجمن یا APA د ریاست چارې ور وسپارل شوې او په ۱۹۸۷م کال کې یې یو لړ نړیوال سوله ایز حرکتونه پیل کړل، د هغو له جملې څخه په مسکو کې د سولې د ورکشاپونو رهبري کول او د جنوبي افریقا او شمالي ایرلنډ د شخړو د ختمولو لپاره هڅې ددې لامل شوې، چې نوموړی په سوله کې د نوبل د جایزې لپاره وټاکل شو.

راجِرز له دغو ټولو بوختیاو سره سره له لیکنو او څېړنو لاس وانه خیست او زیات کتابونه او مقالې یې ولیکلې، دده د مشهورو کتابونو نومونه په لاندې ډول دي:

- مشوره او رواني درملنه
- مراجع محوره درملنه
- د انسان کېدلو هنر
- کارل راجِرز او شخصي ځواک
- یوه لار، د ژوند کولو لپاره
- د کارل راجِرز خبرې

دغه ستر سوله غوښتونکی روان پوه په ۱۹۸۷م کال د ۸۵ کالو په عمر د زړه د دربېدا له امله د کالیفرنیا په «لاجولای» کې ساه ورکړه او له وصیت سره سم یې، له هېڅ ډول تشریفاتو څخه پرته جسد وسوځول شو.

❖❖❖

د «ټام باټلر بوډن» په نوم یو څېړونکی د «راجِرز» په اړه لیکي:

«ایا تر اوسه تاسو ته داسې څه پېښ شوي، چې له یو چا سره تر خبرو اترو وروسته مو د درملنې احساس کړی وي؟ ایا تر اوسه کومه ځانګړې اړیکه ددې سبب شوې، چې یوځل بیا د خپل ځان په اړه یوه ښه او عادي احساس درته پکې پیدا شي؟

احتمالاً دغه ډول جوړجاړی په یوه داسې محیط کې رامنځته کېږي، چې په هغو کې اعتماد او صراحت شتون ولري... کارل راجِرز د یوه اروا پوه او

(c) ketabton.com: The Digital Library

مشاور په توګه په خپلو کارونو کې له همدغو ځانګړتیاؤ څخه استفاده کوله. ددې کارونو پایله د اروا پوه او ناروغ ترمنځ په دوديزو اړيکو کې د بدلون او اوښتون سبب شوه... د ناروغانو د ستونزو پرځای د هغو پر توانايیو باندې تمرکز، له کارل راجِرز او آبراهام مازلو څخه د بشري یا انسان پالې اروا پوهنې په ډګر کې لوی شخصیتونه جوړ کړل.»

کارل راجِرز د خپلو روان پوهنيزو کارونو په لړ کې احساس کاوه چې د ناروغانو تر درملنې مهمه دا ده، چې دقیقاً هغه څه چې رواني ناروغان يې وايي، باید غوږ ورته ونیول شي، که څه هم خبرې يې ګډې وډې، ناسمې، بې بنسټه، عجیبه او حتیٰ پوچې وي. دا ددې لامل کېږي، چې ناروغان خپل ټول فکرونه او اندېښنې ومني او وروسته له څو ناستو په خپله د خپل ځان درملنه وکړي.

راجِرز به د خپل کار طریقه داسې بیانوله، چې «یوازې دا کفایت کوي، چې زه په خپله ووسم او اجازه ورکړم، چې مقابل لوری چې ناروغ دی، هغه هم په خپله ووسي!» راجِرز د خپلې طریقې ارزښت په یوه جمله کې خلاصه کړی، ده ویلې: «که چېرې زه وغواړم، له یوه شخص سره غوره اړیکې ولرم، نومقابل طرف د رشد او ودې لپاره په خپل باطن کې له دغو اړیکو څخه د استفادې کولو ظرفیت کشفوي او په پایله کې فردي رشد او وده منځته راځي.»

راجرز به هڅه کوله چې د رواني ناروغ اصلي څېره دده د کردارنو او غبرګونونو له مخې رابرسېره کړي او په دې سره يې بېرته خپل لومړني حالت چې د یوه سالم او نرمال انسان بڼه ده راوګرځوي. نوموړی د یوه رواني ناروغ او په مجموع کې د هر انسان د ځان ناسم ګڼلو او یا د خپل اصلي او واقعي حالت د بدل ډول ښودلو د تمایل په باب لیکي:

«انسان په تدریج او سختۍ سره درک کوي، چې د هغو نقابونو ترشا چې دنیا ته يې ښیي او یا د هغو نقابونو ترشا چې د هغو په واسطه حتیٰ خپل ځان ته هم فریب ورکوي، کوم څه پټ دي... په همدې توګه تصمیم نیسي، چې په

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپله ووسي. په دغه حالت کې نه د نورو خلکو پېښې کوي، نه له خپلو احساساتو ځخه منکرېږي او نه د روښانفکرۍ د منطق لاسپوڅی ګرځي، بلکې په یوه ژوندي موجود بدلېږي، چې ساه اخلي، احساس لري، لوړې ژورې تجربه کوي او په لنډه توګه ویلی شو، چې انسان کېږي.»

د راجرز په اند، هغه اشخاص چې بشپړ چلند لري او له رواني روغتیا ځخه برخمن دي، په لاندې ځانګړتیاو سره پېژندل کېږي:

- ← د ټولو تجربو منل او راخپلول
- ← په هره شېبه کې د بشپړ ژوندانه لپاره تمایل
- ← د نورو خلکو د منطق او باورونو پرځای د خپلو توانایيو او غرایزو په وسیله د ځان هدایت کول
- ← په فکر او عمل کې د تسلط او خپلواکۍ احساس
- ← د نوښت او خلاقیت له ځواک ځخه برخمنتیا

راجرز د وګړو د درک او تجربو په اړه زیاتې خبرې کړې دي، دده په اند: (هر انسان له خپلو بېلابېلو تجربو سره په یوه داسې بدلون منونکې نړۍ کې ژوند کوي، چې یوازې په خپله ددغې نړۍ په مرکز کې ځای لري... هر یو انسان په خپل ځای کې یو بې ساری موجود دی او یوازنی ځوک دی، چې په دې پوهېدلی شي، چې تجربو یې څه ډول بڼه پیدا کړې او دده لپاره کومه معنا لري... یو فرد تل د خپلو تجربو او درک له مخې غبرګون ښيي. هغه ته خپلې تجربې او زده کړې واقعي په نظر ورځي او دده لپاره واقعیت همغه شی دی، چې هغه تجربه کړی دی. کله چې د یوه فرد درک تغیر کوي، نو د هغه غبرګون او عکس العمل هم ورسره تغیر مومي... یو فرد د خپل درک په انداز ه هرڅه ته ځواب ورکوي. د افرادو جسماني او رواني ځوابونه، له بهرنیو پېښو او حوادثو سره جوړجاړی ښيي... افراد له اصله یو ذاتي او اساسي تمایل لري، چې همدغه تمایل له دوی سره د ځان په تثبیتولو او ساتلو کې لویه

(c) ketabton.com: The Digital Library

انګېزه تولیدوي او په ټولیزه توګه د دوی د فعالیتونو بنسټ تشکیلوي. د یوه فرد ټولې جسمي او رواني اړتیاوې دده د همدغو بنسټیزو تمایلاتو ځانګې بللی شو. افراد د خپل ژوندانه په بهیر کې د خپلو اساسي تمایلاتو له امله د ځان جوړونې، ځان باورۍ، ځان رهبرۍ، نظم، خپلواکۍ، مسئولیت منلو او پرخپلو اعمالو باندې د کنټرول او تسلط پر خوا حرکت کوي... کله چې کوم شخص په یونه یو ډول له خپلو حسي او باطني تجربو څخه انکار کوي. معمولاً له رواني بې نظمیو سره لاس او ګرېوان کېږي او په خپل وجود کې یو ډول تیت پرک والی او سرګرداني احساسوي. هغه خبرې چې وایي: «زه نه پوهېږم چې له څه شي څخه وېرېږم» یا «په ژوند کې یو سم هدف نه لرم» یا «د یوه تصمیم او کار لپاره بې وسه یم» زیاتره د یوه فرد د ځان او تجربو د نه همغږۍ په صورت کې رامنځته کېږي، چې تل د هغه په چلند کې ځان راښیي... انسانان هغه مهال مناسب عمل نه کوي، چې خپلو تجربو ته غوږ ونه نیسي او په پایله کې ونه توانېږي، چې هغو محیطي توپیرونو ته چې په هغو کې اوسي پام وکړی شي.)

راجرز د انسان د ځوانولۍ احساس هم له محیطي عواملو سره په تړاو کې ګڼي، دی وایي: « افراد د خپل ماحول بېلابېل عوامل او پېښې درک کوي او په خپل ذهن کې معنا ورکوي. ځان ګڼل د یوه شخص هغه برداشت او اخیستنه ده، چې دده پر ادراکو باندې د ماحول او دده د اعمالو له تاثیر څخه منځته راځي... په دې توګه اشخاص خپلې ټولې تجربې د خپل ځان ګڼلو له احساس سره مقایسه کوي او تل داسې چلند ته تمایل لري، چې د دوی له ځان ګڼلو سره همرنګي ولري. خو کله چې د کوم شخص د ځان ګڼلو او واقعي تجربو ترمنځ اختلاف پیدا شي، شخص ناانډولي او ناهمغږي تجربه کوي. د مثال په ډول که چېرې یوڅوک خپل ځان له نفرت او کرکې څخه خالي وګڼي، خو له نفرت سره مخ شي، نو ډېر ژر د ګډوډۍ او ناهمغږۍ په لومه کې ښکېلې،

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددغو ګډوډیو له جملې څخه یو اضطراب دی، چې اصلي جرړې یې همدغه ناهمغږۍ دي.»

د راجرز په اند: «نه یوازې اضطراب، بلکې زیاتره رواني ګوزارونه د متضادو احساساتو زېږنده دي. چې دغه تضادونه او نااندولۍ د «خپل واقعي ځان» او «ارماني ځان» ترمنځ واقع کېږي. په دې اساس رواني ګوزارونه په نړۍ کې زمونږ د موقعیت په اړه د مهمو اطلاعاتو د نه منلو او هغو ته د غوږ نه ایښودلو څخه سر راپورته کوي، چې دا ټول د شخصي تجربو له ډلې شمېرل کېږي.»

(پای)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماخذونه

1. ***تاریخ روان شناسی نوین***، تالیف: دوان پی. شولتز و سیدنی الن شولتز
ترجمه: علی اکبر سیف، حسن پاشا شریفي، خدیجه علي آبادي، جعفرنجفی زند
2. ***روان شناسی عمومی انسان***، دوکتورعلی اکبر شعاری نژاد
3. ***روان شناسي عمومي***، نویسنده: وین ویتن، ترجمه وتخلیص: یحی سیدمحمدي
4. ***مکبت های روان شناسی ونقدان جلد ۱ و ۲***، گروه نویسندگان دانشگاه وحوزه
5. ***روان شناسي***، «خلاصه «۵۰» کتاب برتر در زمینه روانشناسی»
نویسنده: تام باتلربودن، مترجم: صادق خسرونژد، ویراستار: آزده مبشر
6. ***روان شناسی عمومي***، مؤلف: دوکتور حمزه گنجی
7. ***فلسفه***، مؤلف: محمد نادر ایوبي
8. ***روحیات***، مؤلف: محمد نادر ایوبي
9. ***د اروا پوهنې ښوونځي***، مؤلف: پوهاند گل رحمان حکیم
10. ***اروا پوهنه د ټولو لپاره***، مؤلف: مصطفی صفا
11. ***یکصدمرد تاثیر گذار تاریخ***، نوشته: میشل.اچ.هارت، ترجمه: محمدحسین آهویي
12. ***ادبي څېړنې***، لیکوال: کاندیداکاډمیسین محمدصدیق روهي
13. ***شعري سېمبولونه***، لیکوال: عبدالغفور لېوال
14. ***هنر انسان شدن***، نویسنده: کارل راجِرز، ترجمه: مهین میلانی
15. ***پیغامونه پټ پراته په افسانو کې***، د استاداسدالله غضنفر مقاله، ځولۍ مجله، دویم کال، لومړۍ گڼه.
16. ***په ځانځاني ښامارکې شعور او تحت الشعور***، عبدالغفورلېوال، الفت مجله، شپږم کال، پرله پسې ۳۳مه گڼه
17. ***فلسفه څه ده؟***، لیکوال: عبدالرحیم دُراني

(c) ketabton.com: The Digital Library

18. ***آریانا داریرة المعارف، دویم ټول***، د افغانستان د علومو اکاډمي
19. ***د عمومي اروا پوهنې آرونه***، تالیف: محمدعالم سالیمي، ژباړن: ګل رحمان رحماني
20. ***روان شناسی شخصیت***، تالیف: دکتر یوسف کریمی
21. ***په فلسفه کې تلپاتې پېښې***. هنري ټوماس او ډانلي ټوماس
ژباړه: نصیراحمداحمدي
22. ***د رنګونو نړۍ***، ډاکتر حبیب الله بیرکزی ځدراڼ
23. ***آریانا دایرة المعارف، څلورم ټوک***، د افغانستان د علومو اکاډمي
24. ***www.google search.com***

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مصطفی صفا نور کتابونه:

- **ژوند، روح او مرګ**......................«چاپ شوی دی»
- **د بریا اروا پوهنه**......................«چاپ شوی دی»
- **لطفاً، مه ساده کېږئ!**......................«چاپ شوی دی»
- **د نړۍ سل مشهورې خبرې**......................«چاپ شوی دی»
- **طاقت بښونکي فکرونه**......................«چاپ شوی دی»
- **ویکټور هوګو**......................«چاپ شوی دی»
- **اروا پوهنه د ټولو لپاره**......................«چاپ شوی دی»
- **ژان پل سارتر**......................«چاپ شوی دی»
- **د اروا پوهنې لنډ تاریخ**......................«همدغه کتاب»

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اروا پوهنې لنډ تاریخ

آدرس: چوک کوته سنگی - کابل - افغانستان
شماره تماس: ۰۷۰۷۰۷۰۱۴۰

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library